

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Historický vývoj benediktinských klášterů v Břevnově
a Kladrubech a jejich kulturní odkaz**

Dana Vaněčková

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Historický vývoj benediktinských klášterů v Břevnově
a Kladrubech a jejich kulturní odkaz**

Dana Vaněčková

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017 .....

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za odborné vedení práce, cenné rady a vstřícnost.

Obsah

1	Úvod	1
2	Řád sv. Benedikta	3
2.1	Počátky řádu sv. Benedikta	3
2.2	Život podle řehole	7
2.3	Šíření křesťanství a vytváření benediktinských klášterů v českých zemích	9
3	Historie břevnovského kláštera	12
3.1	Nejstarší prameny	12
3.2	Od založení kláštera do husitských válek	14
3.3	Břevnovský klášter ve 13. a 14. století	16
3.4	Od husitských válek do konce války třicetileté	19
3.5	Období baroka	24
3.6	Osudy kláštera od druhé poloviny 18. století do konce 19. století	27
3.7	Břevnov ve 20. století a v současnosti	30
4	Historie kladrubského kláštera	35
4.1	Nejstarší prameny	35
4.2	Založení kláštera	36
4.3	Kladruby v době husitských válek a války třicetileté	43
4.4	Kladruby v době barokní	46
4.4.1	Poslední kladrubský opat Amand Streer	47
4.5	Zrušení kláštera	48
4.6	Osudy kláštera po jeho zrušení	51
4.6.1	Využití kláštera v průběhu 20. století a současnosti	52
5	Umělecký a kulturní odkaz	55
5.1	Architektonické památky břevnovského kláštera	55
5.1.1	Kostel sv. Markéty	55
5.1.2	Klášterní budovy	57
5.2	Architektonické památky kladrubského kláštera	59
5.2.1	Kostel Nanebevzetí Panny Marie	59
5.2.2	Budovy konventu a prelatury	61
5.3	Malířská a sochařská výzdoba	62
5.3.1	Břevnovský klášter	62
5.3.2	Kladrubský klášter	66
5.4	Duchovní kultura	70
5.4.1	Břevnovský klášter	71
5.4.2	Kladrubský klášter	74
6	Závěr	77
7	Seznam použité literatury	83
8	Resumé	88
9	Obrazová příloha	89

1 Úvod

Cílem mé diplomové práce je představit benediktinské kláštery v Břevnově a v Kladrubech jako církevní instituce, které významně spoluvytvářely dějiny českých zemí. Jelikož jsou oba kláštery součástí kulturního a historického dědictví Čech, pokusím se, kromě jejich bohaté historie, zachytit i jejich kulturní a umělecký odkaz. Výběr jsem učinila na základě skutečnosti, že se v obou případech jedná o kláštery, které v dobách vrcholu benediktinského mnišství patřily k nejbohatším řádovým domům v Čechách a užívaly významného ekonomického a politického postavení u církevních i světských vládců tehdejší Evropy.

V první části práce se zaměřím na vznik benediktinského řádu a zásady benediktinského mnišství, které jsou dány Řeholí sv. Benedikta. Následně popíšu příchod benediktinů do českých zemí a jejich přínos při zakládání prvních klášterů. Západní mnišství se formovalo pod vlivem raně křesťanského eremitství. Zbožní křesťané již ve 4. století odcházeli do pouští, aby se uchýlili do samoty a vedli důsledně život podle evangelií. Záhy vznikla první organizovaná společenství a zároveň s nimi i první pravidla pro společný život stejně smýšlejících asketů. Nejuznávanější a nejrozšířenější soubor pravidel sepsal v 6. století Benedikt z Nursie, který tak položil základy pro vznik samostatného řádu. Jeho řehole se svými jednoduchými, ale dobře promyšlenými pravidly sehrála významnou roli ve vývoji Evropy. Jednu z nejdůležitějších zásluh benediktinského řádu lze hledat v misijní činnosti. Evropa raného středověku byla z velké části pohanská a byli to právě benediktini, kteří šířili křesťanství na Britských ostrovech, mezi germánskými kmeny i mezi Slovy.

Počátky benediktinského řádu na území přemyslovských Čech jsou spjaty s upevnováním raně středověkého českého státu na konci 10. století a s vývojem jeho církevní organizace. Jedním z úkolů prvních českých církevních institucí bylo šíření křesťanství ke stále širším vrstvám obyvatelstva, jimž měly kláštery sloužit jako názorný příklad křesťanského života. Kláštery se postupně ocitly ve středu společnosti a z původních míst asketického odříkání se přeměnily ve střediska křesťanského života. Pronikaly do všech oblastí středověké společnosti a přijímaly nové úkoly mající vzdělávací, duchovní, kulturní i kolonizační charakter.

V dalších dvou kapitolách práce se budu věnovat dějinám klášterů od doby založení přes vývoj v jednotlivých stoletích a poukážu na historické souvislosti, které ovlivnily jejich rozkvět či úpadek. Obě kapitoly zahájím představením nejstarších pramenů, které se vztahují k založení klášterů, z nichž lze získat zprávy o jejich majetkovém nadání i privilegiích, která získaly od svých zakladatelů. Následně se zaměřím na okolnosti vzniku klášterů a první roky jejich působení. Kláštery musely během své existence přestát řadu pohrom včetně husitství, reformace, třicetileté války, josefínských reforem, nacismus a komunismu. V práci se tak pokusím zachytit, jak se obě instituce s těmito nepříznivými vlivy vyrovnaly. Jelikož se v průběhu dějin benediktinské kláštery sdružovaly do svazů, budu se v práci rovněž zabývat, jakým způsobem fungovala kongregace v Čechách, a jakou roli v ní zastávali opati břevnovského a kladrubského kláštera.

Ve čtvrté části práce se zaměřím na kulturní a umělecký odkaz klášterů. Vzhledem k rozsahu diplomové práce se omezím pouze na oblast architektury, malířské a sochařské výzdoby a duchovní kultury. Jelikož se v obou případech jedná o kulturní památky s mimořádnou architektonickou hodnotou, zaměřím se na stavební proměny klášterních objektů a na významné architekty, kteří se zasloužili o vznik a rozvoj těchto staveb. Dnešní podobu získaly oba kláštery barokní a barokně gotickou přestavbou, a proto se budu věnovat primárně této stavební etapě. Pro vnitřní výzdobu svých klášterů dokázali benediktinští opati získat ty nejlepší malíře a sochaře. Nezbytnou součástí výzdoby barokních klášterů tvoří rozsáhlé cykly nástěnných a nástropních maleb, které zdobí nejen chrámy, ale i refektáře, knihovny, reprezentativní sály či pokoje opatů. Jelikož Benediktova řehola kladla důraz na vzdělání, staly se benediktinské kláštery středisky vzdělanosti disponující knihovnami a skriptorii. Pokusím se tedy rovněž představit významné rukopisy, pocházející z klášterních skriptorií, i pozdější díla břevnovských a kladrubských řeholníků.

2 Řád sv. Benedikta

2.1 Počátky řádu sv. Benedikta

Původ benediktinů je spojen s osobou sv. Benedikta z Nursie, který bývá označován za patriarchu západního mnišství. Sv. Benedikt však nebyl zakladatelem mnišského hnutí. Když psal v 6. století svou řeholi, mělo za sebou mnišství již dlouhou historii. Jeho základy spadají už do 4. století, kdy se zbožní křesťané uchýlovali do egyptských pouští, aby zde žili podle přísných křesťanských zásad, od kterých církev upouštěla ve snaze se co nejvíce přizpůsobit společnosti. Jejich asketický způsob života se šířil po celé římské říši i na západě a stal se základem klášterních komunit. Mezi první vzory mnišského života patřili sv. Antonín, sv. Jan Cassian, Hilarius z Poitiers, sv. Martin z Tours či Caesarius z Arles.¹

Z důvodu nedostatku literárních pramenů z první poloviny 6. století postrádáme soudobé svědectví o sv. Benediktovi. Naše poznatky o jeho životě a činnosti pocházejí z jeho životopisu, který tvoří druhou knihu *Dialogů*, jejichž autorem je papež Řehoř Veliký. Dílo bylo sepsané v letech 593–594, tedy přibližně čtyřicet pět let po Benediktově smrti. Dílo má hagiografický charakter. Jeho hlavním cílem není přesný popis života světce, ale především posílení jeho kultu a vyzdvižení jeho činů. Řehoř se rovněž snažil poukázat na úspěchy italského asketismu v době gótské nadvlády a na to, že nejen Egypt, ale i Itálie měla své vzory odříkavého života.²

Sv. Benedikt se narodil v Nursii ve střední Itálii kolem roku 480 v rodině římských občanů. Byl poslán do Říma, aby zde studoval svobodná umění. Znechucený zkaženým a zhýralým způsobem života městské společnosti však Benedikt Řím opustil a odešel nejprve do Enfide, a poté do Subiacu, kde začal vést poustevnícký život. Rozšiřující se pověst o jeho zbožnosti vedla k tomu, že byl mnichy z kláštera ve Vicovaru u Tivoli zvolen opatem. Postupně se však stával stále více neoblíbeným, jelikož mnichům bránil ve světských radovánkách. Poté, co se ho mniši pokusili otrávit, se Benedikt vrátil zpět do Subiacu. Po návratu se kolem něho začali shromažďovat žáci a zanedlouho vzniklo v okolí Subiacu dvanáct malých klášterů, každý s dvanácti mnichy v čele s opatem. Benediktův vliv a popularita vzbudily závist kněze Florencia,

---

¹ SOMER, T., ŠRÁMEK, J. *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 10.

² LAWRENCE, H., *Dějiny středověkého mnišství*, s. 23-24.

představeného místní církve. Ve snaze předejít konfliktům Benedikt Subiacum opustil a přesídlil na vrcholek Monte Cassina v Latiu, kde v roce 529 založil vlastní klášter, v jehož čele stanul jako opat. Na místě, kde kdysi stávala svatyně boha Apollona, tak vznikla metropole benediktinského řádu. Zde v letech 523–526 Benedikt vytvořil soubor řeholních pravidel, známý jako Řehole sv. Benedikta, který kromě Benediktových zkušeností z klášterní praxe, čerpal z nejstarších asketických a duchovních pravidel.³

Benedikt z Nursie zemřel 21. března 547. V té době již kromě Monte Cassina existovaly dva kláštery jeho řehole, a to Sacro Speco v Subiacu a Terracino. Založení ženské větve mnišství se přičítá jeho sestře Scholastice, která byla představenou kláštera v Piumbarole. V období po Benediktově smrti se benediktinské mnišství šířilo především v Itálii, což však na konci 60. let 6. století ukončil vpád Langobardů, během kterého došlo ke zničení mateřského kláštera na Monte Cassinu. O rozšíření Benediktovy řehole mimo Itálii se zasloužil papež Řehoř Veliký, který inicioval misijní cesty. V roce 596 se vypravil sv. Augustin, převor kláštera sv. Ondřeje na Monte Celio v Římě, do Anglie. Udělil křest kentskému králi Ethelbertovi a v Canterbury založil první klášter mimo Itálii, kde byla užívána řehole sv. Benedikta.⁴ Díky jeho žákům a následníkům byly v 8. století přineseny principy benediktinského mnišství zpět na kontinent. Mnozí benediktinští mniši se stali apoštoly různých národů a kláštery, které zakládali, pak představovaly významná centra christianizace. Benediktova řehole postupně vytlačovala různé lokální řehole. Právě v Anglii se Řehole sv. Benedikta stala jedinou platnou řeholí. Na kontinentě se totiž v určitých kláštorech žilo podle více řeholí. Dokonce i v Římě můžeme její výlučnou platnost zařadit až do 10. století. Jedinou platnou mnišskou řeholí se stala rovněž ve Franské říši v době vlády Karla Velikého.⁵

Právě v době karolínské se mnišství stalo politickým faktorem a nositelem západní jednoty. Završením sjednocování západního mnišství měla být reforma sv. Benedikta z Aniane, mnicha z kláštera Saint Seine u Dijonu a později opata ve francouzském Aniane. V roce 814 ho Ludvík Pobožný pověřil doplněním obecných formulací Benediktovy řehole o konkrétní ustanovení. Cílem mělo být odstranění

---

³ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 15-17.

⁴ Tamtéž, s. 19.

⁵ FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 53-54.

rozdílů panujících mezi jednotlivými kláštery a odklon od specifické řehole, označované jako *regula mixta*.⁶ V letech 816–817 zasedaly v Cáchách synody opatů, z jejichž debat následně vznikla úprava řehole, zvaná *Capitulare monasticum*. Výsledkem tohoto snažení bylo, že se řehole sv. Benedikta stala výhradní normou tehdejšího západního mnišství. Na druhou stranu však modernizace řehole vedla k narušení rovnováhy mezi modlitbami a manuální prací. Úprava řehole totiž kladla spíše důraz na čtení Písma a pronikání k jeho duchovnímu smyslu.⁷ Požadavek striktní benediktinské observance se stal základem pro různá reformní hnutí. Nejvýznamnější z nich vzešla z klášterů v Cluny a Gorze.

Reformní proudy usilující o obnovu mnišského života byly reakcí na neutěšené poměry panující v klášterních institucích v 9. a 10. století. Klášterní komunity čelily jednak úpadku mnišské kázně i tlaku mocných feudálů, kteří si činili nárok na klášterní majetek. Ztráta nezávislosti klášterů vedla dokonce i ke jmenování opatů panovníkem či feudáli, což bylo v rozporu s řeholí sv. Benedikta, která volbu opata svěřovala mnichům příslušného kláštera.

Na světskou správu klášterů a pokles řádové disciplíny reagovalo clunyjské reformní hnutí. Klášter v Cluny v Burgundsku založil Vilém z Akvitánie kolem roku 910. Vzdal se všech vlastnických práv, zajistil mnichům svobodnou volbu opata a svěřil klášter pod ochranu papeže, čímž učinil klášter nezávislým na světské moci. Prvním opatem kláštera se stal Berno z Autunu, který již stál v čele jiných dvou klášterů. Tím byl dán základ dalšího vývoje kláštera, jehož cílem bylo vytvoření klášterního svazu. Další kláštery, které se k reformnímu hnutí připojily, byly přibírány do závislosti na Cluny. Vytvořil se tak svaz, v němž se nově reformované kláštery podřizovaly klášterům mocnějším, a jehož nejvyšší autoritou byl opat v Cluny. Clunyjská reforma kladla důraz na přísně asketický život mnichů a poslušnost opatovi. Řeholí sv. Benedikta si clunyjské mniši interpretovali po svém. Namísto manuální práce či

---

⁶ Řehole vycházející jak z řehole sv. Benedikta, tak Kolumbánovy řehole. Kolumbán byl irský mnich, který kolem roku 591 připlul do Francké říše, kde postupně založil kláštery v Annegray, Luxeuil a Fontaines. Pro mnichy sepsal dvě sbírky řádových pravidel. *Regula monachorum* popisuje v deseti kapitolách duchovní povinnosti mnichů a organizaci života v klášteře. Klade důraz na asketický život, potlačování pudů a pokání. *Regula coenobialis* pak obsahuje tresty za nejrůznější prohřešky mnichů. Díky přísnosti Kolumbánovy řehole se však postupně začali mniši řídit smíšenou řeholí, která se skládala z Kolumbánových i Benediktových ustanovení. KRÜGER, K. *Řády a kláštery - 2000 let křesťanského umění a kultury*, s. 40-41.

⁷ FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 76-79.

politické angažovanosti vyplňovala jejich život liturgie. Clunyjské reformní hnutí se z Burgundska rozšířilo dále do Francie a ovlivnilo i sousední země.⁸

Zatímco se clunyské hnutí rozmáhalo zejména v zemích hovořících románskými jazyky, ve východofranckých zemích se stal centrem klášterní reformy bavorský klášter Gorze, který založil biskup Chrodegang z Met roku 748. Pod vlivem reformy byly zakládány nové obrozené kláštery v Lotrinsku, Hesensku, Švábsku a Bavorsku. Právě v těchto zemích se gorzijská reforma šířila za přispění biskupa Wolfganga z Řezna, jehož vliv pronikl i do zemí českých a uherských. Jeho významným počinem bylo zavedení zásad z Gorze do kláštera sv. Emmerama, který se stal následně centrem obnovených bavorských opatství. Reforma z Gorze se od té z Cluny lišila především v liturgických obřadech a v organizaci. Kláštery hlásící se ke gorzijské reformě měly všechny stejné postavení a opati z Gorze si nečinili nárok na suverenitu jako opati z Cluny. Gorzská reforma se také lišila větším respektem ke světské moci. Obnovené hnutí totiž získalo ve východofranské říši podporu císaře i biskupů a nesnažilo se tedy oprostít z jejich vlivu.⁹

Dalším významným centrem monastické reformy na německém území se stal klášter Hirsau ve Schwarzwaldu. Pod vedením Opata Viléma ovlivnil desítky švábských, saských i bavorských klášterů. Reforma vycházela z clunyjských ideálů, ale vyhnula se clunyjskému centralizmu, vlivem čehož zůstaly kláštery závislé na biskupech. V Hirsau se ideály řeholní askeze promítly i do stavebního stylu, který byl prostý, strohý a postrádal zbytečný dekor.¹⁰

Právě prostřednictvím klášterů, které usilovaly o obnovení mnišství, dosáhl benediktinských řád v 10. a 11. století vrcholu své popularity. Reforma, se svým důrazem na striktní dodržování klášterních pravidel, vedla však na druhou stranu ke vzniku nových forem mnišského života, z kterých se následně vyvinul řád cisterciáků.

---

⁸ FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 59-60.

⁹ LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 102-103

¹⁰ KUTHAN, J. *Benediktinské kláštery střední Evropy a jejich architektura*, s. 91-92.

2.2 Život podle řehole

Řehole sv. Benedikta představuje závazný řád, podle něhož se řídí veškerý život v klášteře. Do detailu organizuje život členů komunity od úsvitu do soumraku. Ve svých 73 kapitolách pojednává o tom, jak se mají mniši modlit, pracovat a společně žít. Předkládá životní normy, které kladou důraz na poslušnost a pokoru. Současně popisuje pravomoci a povinnosti opata, jeho vztah k ostatním bratřím či průběh všech liturgických úkonů. Nenabádá k přemíře kajičnosti a askeze. Askeze má být nástrojem k dosažení dokonalosti a je přípustná jen do té míry, aby nebránila rozvoji lidského ducha. Řehole zohledňuje lidské slabosti i individuální možnosti každého člena komunity.¹¹ Benedikt při psaní řehole čerpal zejména z asketických a duchovních pravidel Caesaria z Arles, sv. Jana Cassiana, sv. Basila Velikého a z Mistrovy řehole¹². Zároveň se opíral o své vlastní zkušenosti z klášterní praxe. Původní Benediktova řehole byla pod vlivem společenských změn a geografických odlišností během staletí přetvářena a doplňována v podobě tzv. *consuetudines*, doplňků k řeholi.¹³

Sv. Benedikt se rozešel s antickou tradicí, podle které byla manuální činnost nutností a projevem nižších společenských vrstev. Pojímal klášter jako tzv. dílnu Boží. Lidská práce je v řeholi dána na stejnou úroveň jako modlitby, jelikož i prací je oslavován Bůh. Odtud také vychází řádové heslo „ora et labora“ (modli se a pracuj). Základními prvky benediktinského života jsou tedy jak duchovní činnost, tak manuální práce. Duchovní činnost sestává z četby Písma tzv. *lectio Divina* (Božská četba), slavení liturgie a konání modliteb. Dříve byla fyzická práce mnichů zaměřena na kultivaci krajiny. Později se věnovali spíše uměleckému řemeslu, pedagogice či misijní činnosti.¹⁴

Mezi hlavní povinnosti klášterního života tedy patřila modlitba. Společná modlitba, kterou Benedikt označuje jako Dílo Boží neboli *Opus Dei*, vytvářela základní

---

¹¹ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II.díl*, s. 9.

¹² Mistrovu řeholi (Regula magistri) sepsal neznámý opat okolo roku 500. Jedná se o první latinskou řeholi a rovněž řeholi nejdelší. V 95 kapitolách se zabývá způsobem mnišského života i rozvržením dne v klášteře. Klade důraz na poslušnost, mlčenlivost a pokoru. Podle jejích ustanovení se řídil život mnichů v klášteřích francouzských a italských. Je pokládána za nejdůležitější zdroj Benediktovy řehole. Benedikt se inspiroval základními organizačními principy a některé pasáže, týkající se poslušnosti a pokory, dokonce převzal doslovně jen s drobnými úpravami. KRÜGER, K. *Řády a kláštery - 2000 let křesťanského umění a kultury*, s. 22.

¹³ SOMER, T., ŠRÁMEK, J. *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 19.

¹⁴ STEAD, J. *Saint Benedict A Rule for the Beginners*, s. 103.

rámec dne. Modlitební praxe mnichů začínala již mezi půlnocí a druhou hodinou ranní zpíváním *vigilií* (označovaných také jako *nocturna* nebo *matutinum*). Za úsvitu pak následovalo zpívání pochvalných písní, tzv. *laudes*. V průběhu dne se vykonávaly krátké denní obřady zpívané o šesté, deváté, dvanácté a třetí hodině. V pět hodin se pak konaly večerní nešpory. Den v klášteře končil bohoslužbou nazývanou *kompletorium*, která probíhala při západu slunce.¹⁵ V průběhu následujících staletí došlo k zpracování hudební i textové stránky těchto odřadů, ale základní rozvrh, který je obsažen v Řeholi, se stal vzorem pro každodenní řád klášterního života.

Hlavní autoritou kláštera je opat, který jedná v souladu se zákonem Božím a s řeholí. Jeho vláda nad klášteřem však není absolutní. Řehole ho nabádá k tomu, aby vždy před každým významným rozhodnutím vyslechl rady ostatních členů komunity. Podle sv. Benedikta by měl být opat otcem svým bratřím, přísným, ale milujícím. Měl by sám sebe považovat spíše za služebníka než vládce.¹⁶

Je-li klášterní komunita větší, doporučuje sv. Benedikt volbu děkana, který by byl opatovi nápomocen. Při volbě rozhodují především životní zásluhy, dobrá pověst a moudrost. Děkan pak vyřizuje všechny potřeby kláštera podle opatových pokynů a Božích přikázání. Do kompetence děkana spadají především záležitosti náboženské.¹⁷ Mezi další klášterní úřady patří úřad převora. Sv. Benedikt však varuje před tím, že ustanovení převora vyvolává často spory v klášteře, jelikož mnozí z převorů se považují za druhé opaty a nárokují si neomezenou moc. Pro zachování pokoje a lásky je tedy vhodné, když převora volí sám opat po poradě s ostatními bratry, nikoliv biskup, který již jmenoval opata.¹⁸

Hlavním cílem mnichů má být odříkání, rozjímání a přiblížení se Bohu, v čemž nemají být rušeni venkovními vlivy. Řehole přesně vymezuje podobu styků mnichů s okolím i jejich chování mimo klášter. Pobyt mimo komunitu by měl být omezen na nejnižší míru. Sv. Benedikt kladl důraz na pohostinnost, ať už vůči potřebným či

---

¹⁵ STEAD, J. *Saint Benedict A Rule for the Beginners*, s. 105-108.

¹⁶ *Regula Benedicti*, s. 21-24.

¹⁷ Tamtéž, s. 73-75.

¹⁸ STEAD, J., *Saint Benedict A Rule for the Beginners*, s. 75-76.

poutníkům, zároveň však apeloval na to, aby byl kontakt s hosty vyhrazen pouze opatovi a mnichům, kterým to opat nařídil.¹⁹

Kláštéry mají být soběstačné a zcela nezávislé na venkovním prostředí. Ve středověku neměly hierarchickou strukturu. Jednotlivé kláštéry byly podřízené pouze místnímu biskupovi. Až v roce 1893 z rozhodnutí papeže Lva XIII. získal řád organizační formu. Kláštéry nadále zůstávají samostatnými jednotkami, které se však v rámci geografických či národnostních vztahů sdružují do kongregací. Na nejvyšší úrovni se pak z kongregací vytvoří konfederace, v jejímž čele stojí opat-primas, který je představeným celého benediktinského řádu.²⁰

2.3 Šíření křesťanství a vytváření benediktinských klášterů v českých zemích

Počátky církevních řádů jsou spjaty s christianizací českých zemí, která započala již v 9. století, kdy na území pohanských Čech přicházeli křesťanští misionáři z německých zemí. Nejprve se křesťanství ujalo na Velké Moravě. V roce 831 přijal velkomoravský kníže Mojmir I. a další moravští velmoži křest z rukou pasovského biskupa Reginhara. Roku 845 pak následoval křest 14 českých knížat v Řezně. Rozhodujícím mezníkem v dějinách christianizace českých zemí byla konverze knížete Bořivoje, který podle Kristiánovy legendy přijal křest na Moravě od arcibiskupa Metoděje.²¹ Bořivoj s sebou přivedl z Moravy do Čech kněze Kaicha, který se s ostatními slovanskými misionáři usadil v Levém Hradci, kde byl také postaven kostel sv. Klimenta, první křesťanský chrám na českém území.²²

Na šíření křesťanství a zakládání církevních struktur mělo na přelomu 9. a 10. století rozhodující vliv řezenské biskupství²³. Právě řezenský biskup Wolfgang se zasloužil o založení pražského biskupství v roce 973, což stvrdilo přijetí přemyslovských Čech mezi křesťanské státy. Řezenské biskupství bylo úzce spjato s řezenským benediktinským klásterem sv. Emmerama, v jehož skriptoriu vznikaly liturgické knihy pro slovanské misie. V polovině 9. století zde byl pravděpodobně

---

¹⁹ *Regula Benedicti*, s. 121-124.

²⁰ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II.dí*, s. 11.

²¹ SOMER, T., ŠRÁMEK, J. *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 25-26.

²² KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 36.

²³ Spytihněv I., syn Bořivoje, složil roku 895 v Řezně králi Arnolfovi vazalský slib věrnosti a poslušnosti. Součástí slibu bylo zřejmě i podřízení v ohledu církevním. Za vlády Spytihněvova synovce Václava totiž již Čechy příslušely řezenské diecézi. Výsledkem toho zde existovaly dvě formy západního křesťanství, latinská a slovanská s centrem na Moravě. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 38.

vytvořen tzv. *Bavorský geograf*, soupis všech slovanských kmenů mezi Dunajem a Baltem, který byl praktickou pomůckou pro křesťanské misionáře. Z kláštera pocházejí i tzv. *Frizinské památky*, bohoslužebné texty v staroslověnském jazyce, i latinsky psaná legenda *Crescente fide* o životě a smrti sv. Václava.²⁴

O rozšíření benediktinského řádu v Čechách se významně zasloužil sv. Vojtěch, druhý pražský biskup. Sv. Vojtěch se narodil okolo roku 956. Pocházel z rodu Slavníkovců, kteří sídlili v Libici nad Cidlinou. Zde se také Vojtěchovi dostalo základního vzdělání od kněze Radly. Ve studiích pokračoval v Magdenburku, kde strávil devět let. Po návratu do Čech se stal pomocníkem biskupa Dětmara, který však záhy zemřel. V roce 982 byl pražským biskupem zvolen Vojtěch. Na cestě do Verony, kde měl být Otou II. uveden do úřadu, se seznámil s opatem Majolem z burgundského kláštera Cluny. Stal se nadšeným stoupencem tohoto reformního hnutí a snažil se jeho myšlenky uplatnit i ve své diecézi. V Čechách se však setkal s nezájmem duchovenstva i lidu, který dosud vyznával pohanské zvyky. Proto musel Vojtěch nejprve zahájit boj proti takovým zlořádům panujícím ve společnosti, jako bylo mnohoženství, sňatky mezi příbuznými či otrokářství velmožů. Jeho pokusy o očistu věřících a o návrat mnichů k ideálu přísného života však narážely na překážky a zažitě stereotypy. Znechucený poměry panujícími v Čechách odešel do Říma. V roce 989 vstoupil do benediktinského kláštera sv. Bonifáce a Alexia na Aventinu, kde také o rok později složil řeholní slib. Po nějaké době zde strávené byl českým poselstvem, v čele s Vojtěchovým vychovatelem Radlou, i papežem Janem XV. přesvědčen k návratu do Čech. Vojtěch však brzy zjistil, že se poměry v Čechách v době jeho nepřítomnosti nijak nezměnily. V roce 994 tedy opustil svůj úřad podruhé. Z důvodu vyvraždění Slavníkovců, ke kterému došlo o rok později, se tento odchod stal již definitivním. Vojtěch se vrátil do aventinského kláštera a roku 996 odešel na misii do Polska, kde nalezl 23. dubna 997 mučednickou smrt.²⁵

První klášter v Čechách vznikl zásluhou sestry knížete Boleslava II. Mlady, která se v roce 967 vypravila do Říma, aby získala souhlas papeže Jana XIII. Ten byl vydán roku 972. S tímto datem je pak možné spojovat založení ženského kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, kde se Mlada, pod řeholním jménem Marie, stala první

---

²⁴ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 13-14.

²⁵ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 41-42.

abatyší. Prvními členkami byly řeholnice z Říma, které brzy mezi sebe přijímaly i příslušnice panovnických a velmožských rodin.²⁶

Období od 70. let 10. století do roku 1140²⁷ je nejstarší etapou vývoje klášterních institucí. Na jeho konci ukončil monopol benediktinského řádu příchod nových řádů, které do českých klášterních komunit vnesly nové prvky řeholního života²⁸ i materiální kultury. Dobou svého vzniku spadají do tohoto období, kromě ženského kláštera sv. Jiří, výlučně mužské benediktinské kláštery v Břevnově, v Ostrově u Davle, na Sázavě, v Opatovicích nad Labem, v Kladrubech, Postoloprtech a ve Vilémově.²⁹

Zatímco sv. Vojtěch byl stoupencem reformního hnutí z Cluny, na české benediktiny měla větší vliv reforma z Gorze, která se do Čech dostala prostřednictvím bavorských klášterů. Jedním z nich byl i bavorský klášter Niederaltaich, odkud pocházel opat a mniši kláštera na Ostrově. Její ideje ovlivnily řádový život i v Břevnově a Sázavě. Kontakty Niederalteichu s nejstaršími českými kláštery byly oboustranné. Je známo, že benediktin českého původu Václav se roku 1055 stal opatem severoitalského gorzsky orientovaného kláštera v San Lenu a od roku 1063 dokonce opatem v samotném Niederaltaichu. Z dalších reformních proudů se v Čechách nejvíce prosadilo hnutí z opatství Hirsau, které mělo vliv na kláštery v Kladrubech a Vilémově.³⁰

Činnost prvních řeholních komunit měla významný vliv na společnost i na vytváření sídlištního systému raně středověkých Čech, a to díky novým specifickým jednotkám. V době, kdy byly do Čech přineseny principy benediktinského kláštera, byl již vývoj benediktinského schématu dovršen. Z tohoto důvodu tedy nemůžeme předpokládat, že by klášterní kultura v Čechách vytvářela něco zcela nového, než dovozovala tradice západoevropského mnišství, která přísně stanovovala způsob života i stavební podobu kláštera. Přesto však můžeme konstatovat, že žádný konvent nepostrádal prvky jedinečnosti vyplývající ze záměru jeho založení, z charakteru krajiny i ekonomického potenciálu stavitelů.

---

²⁶ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 15.

²⁷ V roce 1140 byl založen Sázavský klášter, první premonstrátský klášter v Čechách.

²⁸ Od 40. let 12. století se k českým benediktinským klášterům přidružily kláštery premonstrátů a cisterciáků.

²⁹ SOMER, T., ŠRÁMEK, J. *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 27-29.

³⁰ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 42.

3 Historie břevnovského kláštera

3.1 Nejstarší prameny

S počátky prvního mužského benediktinského kláštera v českých zemích se pojí řada nejasností, z nichž některé jsou dodnes nedořešené. Z důvodu řady temných míst v jeho dějinách můžeme postihnout až jeho vývoj od 13. století. O nejstarších dějinách kláštera se nezmiňuje ani kronikář Kosmas, přestože věnuje nemalý zájem osobnosti sv. Vojtěcha, který byl jedním ze zakladatelů kláštera. První zmínky jsou zachyceny až v pozdních písemných pramenech, jako je kronika Přibíka Pulkavy z Radenína, která vznikla v polovině 14. století. Druhou skupinou pramenů, které odhalují minulost kláštera, jsou břevnovské listiny z poloviny 13. století. Z této doby také pochází rozsáhlý soubor listinných falz, který ještě více problematizuje poznání dějin tohoto kláštera. K založení se vztahují dvě listiny, z nichž se ani jedna nezachovala v originále. Jedná se o legitimizaci klášterního majetku a privilegií vydanou knížetem Boleslavem II. dne 4. dubna 993 a bulu Jana XV. z 31. května 993. Podle první listiny, která je falzum ze 13. století, byl břevnovský klášter založen v roce 993 sv. Vojtěchem a českým knížetem Boleslavem II.³¹

Privilegium knížete Boleslava II. je falzum vyhotovené mezi lety 1253–1255. Dochovalo se samostatně i jako součást konfirmace vydané Přemyslem Otakarem II. dne 10. května 1255. Listina se nevztahuje přímo k založení kláštera, ale potvrzuje jeho majetkové nadání. Kromě toho, že je v listině uveden bohatý soupis statků, které byly součástí klášterního hospodářství, a peněžních poplatků, obsahuje listina i osvobození kláštera od různých povinností a cel.³² Počátky zkoumání této listiny sahají až do 18. století, kdy se řada historiků i filologů zabývala její pravostí. Stala se předmětem zájmu historiků Josefa Dobrovského a Franze Pubitschki, kteří listinu datovali do 13. století. Na jejich závěry navázali v první polovině 20. století historikové Václav Hrubý a Rudolf Urbánek, kteří vznik listiny posunuli až na začátek 14. století. Oba navíc spojovala představa falsifikátorů jako amorálních padělatelů, kteří prostřednictvím falešných listin řešili právní spory kláštera. Vznik Boleslavovy listiny pak spojují s potřebou kláštera hájit se proti světské moci, konkrétně pak se sporem o povinnost břevnovských poddaných pomáhat při opravách mostů na pražském

---

³¹ ŠRÁMEK, J. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, s. 17-20.

³² CDB I. č. 375 s. 347 – 350.

hradě.³³ Nový pohled na privilegium Boleslava II. přinesla studie Jiřího Pražáka, který posunul vznik falza zpět do 13. století a zároveň přijal existenci prastarého Boleslavova privilegia. Dochovanou listinu pak považoval za pouhý opis vzniklý kvůli poškození originálu. Základem jeho teorie je především věcná povaha listiny obsahující archaické výrazy, které se již ve 13. století nepoužívaly nebo ztratily svůj význam.³⁴

Znění ochranného privilegia papeže Jana XV. se dochovalo v konfirmaci Přemysla Otakara I. z 24. července 1224 opatřené zlatou bulou krále a pečetěmi biskupů. Přemysl Otakar I. zde vyhověl žádosti opata Dluhomila a potvrdil papežskou listinu, která byla psaná na papyru. Ve 13. století byla již poškozená a nečitelná, a tak ji bylo nutno přepsat na pergamen. Listina ustanovila vedoucí postavení břevnovského kláštera mezi českými benediktinskými kláštery a vedoucí postavení břevnovského opata mezi českým klérem hned po pražském biskupovi. Papež rovněž udělil opatovi Anastasovi a jeho následovníkům právo pontifikálií. Zaručil novému klášteru ochranu a potvrdil statky, kostely a desátky z krajů litoměřického, bílinského a děčínského.³⁵

Papežskou bulu můžeme považovat za doklad role sv. Vojtěcha při vzniku kláštera. Právě v době jeho založení, kdy již bylo v Čechách upevněno křesťanství a založeno pražské biskupství, došlo v českém prostředí k rozvoji latinsko-křesťanské kultury, jejíž součástí bylo i používání právní listiny. Vojtěch si jistě uvědomoval důležitost listiny při potvrzování právního aktu. Na konci 10. století však byly známy jen listiny královské nebo papežské, a proto také listinu nevydal sám, ale požádal papeže Jana XV., aby vydal privilegium a vzal tak klášter pod svou ochranu. Pravost Janova privilegia nebyla dosud prokázána. Povaha textu totiž neodpovídá poměrům konce 10. století. Podezření vzbuzuje zejména ustanovení o pontifikáliích, jelikož mitra a rukavice začaly být opaty užívány až v 11. století.³⁶

---

³³ PRAŽÁK, J. Privilegium pervetustum Boleslai. In: MALÝ, K., ed. *Milénium břevnovského kláštera (993-1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, s. 14-15.

³⁴ Tamtéž, s. 18-19.

³⁵ CDB II. č. 259 s. 248-250.

³⁶ ŽEMLIČKA, J. K hodnověrnosti listiny Jana XV. pro klášter v Břevnově (31. V. 993). In: MALÝ, K., ed. *Milénium břevnovského kláštera (993-1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, s. 32-35.

3.2 Od založení kláštera do husitských válek

Přes nedostatek pramenů o nejstarších dějinách Břevnova panuje v odborné literatuře názor, že klášter byl společnou fundací knížete Boleslava II. a druhého pražského biskupa Vojtěcha. Ti klášter založili v údolí západně od Pražského hradu nedaleko pramene potoka Brusnice v roce 993 poté, co se Vojtěch vrátil z exilu v Římě. Spolu s ním do Čech přišla skupina benediktinských mnichů z aventinského kláštera, kteří posléze tvořili základní osazení nového konventu³⁷. Jejich vlivem byl zřejmě první konventní kostel zasvěcen nejen sv. Benediktovi, ale sv. Bonifáci a Alexiovi, patronům aventinského kláštera.³⁸

Podle pověsti měli oba zakladatelé sen, v němž se jim zjevil Bůh a vyzval je k založení kláštera. Ve snu oba spatřili studánku, ze které pil jelen. Druhého dne se nezávisle na sobě setkali u studánky, kde spatřili jelena ze snu, který se však nemohl ze studánky napít, jelikož mu v tom bránilo spadlé břevno. Poté, co sv. Vojtěch břevno odstranil, vytryskl ze studánky pramen. Nad ním byl ve 13. století vystaven gotický pavilon, který na počátku 18. století přestavil Kilián Ignác Dientzenhofer do podoby dnešního pavilonu zvaného Vojtěška.³⁹ Tato legenda je však až pozdní. Z textu privilegia knížete Boleslava II. totiž vyplývá, že klášter získal jméno po nedaleké vesnici Břevnová.⁴⁰

Prvním opatem se stal Anastasius, který bývá ztotožňován s Vojtěchovým vychovatelem Radlou nebo s Astrikem, pozdějším opatem uherského kláštera sv. Martina v Pannonhalmě a posléze ostráhomským arcibiskupem. Podle tradice, která spojuje Anastasia s Astrikem, se pak Břevnovu přisuzuje podíl na christianizaci Uher a Polska. Počátky kláštera totiž nebyly příliš stabilní, čemuž po roce 995 nepřispívala ani vazba se sv. Vojtěchem, která již nebyla po vyvraždění Slavníkovců výhodnou. Předpokládá se tedy, že část komunity, tvořená hlavně aventinskými mnichy, následovala sv. Vojtěcha do Polska a Uher, aby zde vykonávala misionářskou činnost.

---

³⁷ Břevnov však nebyl prvním místem jejich pobytu na českém území. Biskup Vojtěch se rozhodl usídlit aventinské mnichy nejprve na Plzeňsku, v blízkosti vesnice zvané Kostelec. Důvodem tohoto biskupova činu mohla být nedůvěra k české společnosti a samotnému knížeti Boleslavovi. Vojtěch se chtěl zřejmě nejdříve přesvědčit, zda jsou sliby, které dostal v Římě, platné. *Kronika Přibíka Pulkavi z Radenína. In: Kroniky doby Karla IV, s. 288.*

³⁸ ŠRÁMEK, J. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, s. 44-45.

³⁹ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 44.

⁴⁰ CDB I. č. 375 s. 347 – 350.

Mezi nimi byl i břevnovský opat Anastasius, který našel azyl v klášteře v Pannonhalmě.⁴¹ Větší potíže, než odchod aventinských mnichů, přinesla klášteru smrt knížete Boleslava II. roku 999. Následné problémy knížecí vlády a permanentní válečný stav měly negativní vliv na ekonomické zázemí kláštera. Z této doby strádání se klášter začal vzpamatovávat až po tažení Břetislava I. do Polska roku 1039, odkud se vrátil s ostatky sv. Vojtěcha, které byly uloženy v katedrále ve Hnězdně. Sv. Vojtěch byl podruhé pohřben v kapli při rotundě sv. Víta na Pražském hradě a postupně se stal českým patronem.⁴² Kult sv. Vojtěcha byl součástí Břetislavovy církevní politiky. Zřejmě proto dal také v roce 1045 za opata Meginharda v Břevnově postavit větší kostel zasvěcený sv. Vojtěchovi a obdaroval klášter celou řadou vesnic.⁴³ Na základě vykopávek můžeme říci, že měl kostel podobu trojlodní baziliky s kryptou pod západním chórem. Její pozůstatky jsou dodnes dochovány v klášterním kostele sv. Markéty.⁴⁴

Druhý dech nabral klášter s příchodem nových mnichů z bavorského kláštera Niederaltaich, odkud pocházel i břevnovský opat Meginhard. Jelikož tento klášter patřil do okruhu gorzského reformního hnutí, zařadil se břevnovský klášter do reformního směru spojeného s kláštery v Metách, Trevíru a Řezně, čímž byla zachována kontinuita vývoje, který započal sv. Vojtěch přivedením clunisky orientovaných aventinských mnichů. S touto tradicí je rovněž spojen niederaltaický poustevník Vintíř (Gunthera)⁴⁵, který byl v roce 1045 v Břevnově pohřben. Břevnovská komunita budovala jeho kult a usilovala dokonce o jeho svatořečení.⁴⁶

---

⁴¹ ŠRÁMEK, J. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, s. 25-27.

⁴² KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 71-73.

⁴³ CDB I, č. 379, s. 352-4.

⁴⁴ ROYT, J., KOUPIL, O. *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život*, s. 6-7.

⁴⁵ Vintíř se narodil roku 955 v Dyrunku a pocházel z rodu hrabat z Kafernburgu-Schwarzburgu, který byl spřízněný s císařem Jindřichem II. Poté, co se v roce 1005 vzdal svého majetku, který odevzdal klášteru v Hersfeldu, vstoupil Vintíř do kláštera v Niederaltaichu. Obvyklá klášterní askeze ho však neuspokojovala, a tak se rozhodl pro poustevnický život. Uchýlil se na místo zvané Rinchnach v Bavorském lese, kde později vznikl klášter. V roce 1040 přesídlil do Čech. Udržoval přátelské vztahy s knížetem Oldřichem a stal se dokonce kmotrem jeho syna Břetislava. Je doložena jeho role při urovnávání sporů mezi císařem Jindřichem III. a knížetem Břetislavem v letech 1040–1041. Zemřel 9. října 1045 ve své poustevně (dnešní Dobrá Voda u Hartmanic) a podle svého přání byl pohřben v břevnovském klášteře. ROYT, J. Poustevník Vintíř (poznámky k hagiografii, kultu a ikonografii svěťce). In: MALÝ, K., ed. *Milénium břevnovského kláštera (993-1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, s. 260-261.

⁴⁶ ŠRÁMEK, J. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, s. 30-32.

V 11. století se začalo rýsovat výjimečné postavení Břevnova mezi českými benediktinskými kláštery, které mu přisoudilo privilegium papeže Jana XV. Významné bylo především postavení břevnovského opata jako hlavy klášterního svazu vycházejícího z mateřského kláštera. Z Břevnova bylo osazeno několik klášterů, z nichž se některé osamostatnily, jiné zůstaly spojené s Břevnovem a fungovaly jako proboštství. Samostatným opatstvím byl klášter v Hradisku u Olomouce (založený roku 1078), klášter v Opatovicích nad Labem (založený kolem roku 1086) a klášter v Sázavě, původní centrum slovanské liturgie, u jehož zrodu stál sv. Prokop a kníže Oldřich, který komunitu v roce 1032 povýšil na klášter. Břevnovští mniši klášter osadili v roce 1097, uchovali svatoprokopskou tradici a zasloužili se o svatořečení sv. Prokopa, který byl původně mnichem břevnovským. Nejstarší proboštství bylo rajhradské, založené roku 1048. V roce 1213 následovalo založení proboštství v Polici nad Metují a v polovině 13. století v Broumově.⁴⁷

3.3 Břevnovský klášter ve 13. a 14. století

Celé 13. století je v českých dějinách spojováno s proměnou české společnosti a konsolidací moci Přemyslovců ziskem dědičné královské koruny Přemyslem Otakarem I. a prosazením primogenitury. Pro Břevnov bylo toto století zlatým věkem, v jehož průběhu se stal jednou z nejvýznamnějších církevních institucí v zemi. Na jeho počátku získal tzv. polický újezd, odkud mohl expandovat do Broumova⁴⁸, kde později založil již zmíněné Broumovské proboštství. Za opata Martina I., který působil jako kaplan krále Přemysla Otakara II., započala gotická přestavba kláštera.⁴⁹

Na poměry v zemi měly vliv spory krále Přemysla Otakara I. s biskupem Ondřejem. Počátky sporů lze hledat v roce 1215, kdy zasedal IV. lateránský koncil, který určil další směřování církve. Jeho výsledkem bylo stanovení nadřazeného postavení papežské moci vůči moci světské. Ovlivněn těmito reformními proudy se biskup Ondřej snažil výsledky koncilu uplatnit i v Čechách, což však skončilo střetem s panovníkem i většinou společnosti. Spory se táhly několik let. Až v roce 1221 uzavřely obě strany mír zpečetěný vydáním *Velkého privilegia české církve*, které řešilo

---

⁴⁷ BLAŽIČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Klášter v Břevnově*, s. 6-7.

⁴⁸ Území kolem Police nad Metují se chystali břevnovští opati přičlenit již od počátku 13. století, kdy nechali systematicky obdělávat půdu německými osadníky. Vzhledem k tomu, že Policko shledali málo úrodným, pronikli do sousedního úrodnějšího broumovského údolí. ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 21.

⁴⁹ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 38.

postavení církevních institucí v poměru k panovníkovi a světské moci. Jelikož zde král zároveň potvrdil privilegia i majetky českých církevních institucí, reakcí na vydání privilegia byla falsifikátorská činnost⁵⁰ duchovních ústavů. Privilegium totiž uznávalo jen práva doložitelná, což bylo v případě starých výsad nemožné. Vznikaly tak falešné dokumenty vycházející ze starých záznamů, které již nebyly ve 13. století právně uznávané. Zároveň se však někteří opati prostřednictvím různých falšovaných listin snažili povznést svůj klášter a rozšířit ho o nové majetky. Prostřednictvím listinných falz se pak břevnovskému klášteru dostalo právo výhradní soudní pravomoci nad svými poddanými, s výjimkou hrdelních zločinů, osvobození od mýt a naturálních i peněžních dávek lovčím.⁵¹

V průběhu 13. století došlo pravděpodobně i ke změně patrocinia klášterního kostela, jelikož v následujících staletích již nesl pouze titul sv. Markéty. Podle klášterní tradice se české vojsko v čele s králem Přemyslem Otakarem II. po bitvě u Kressenbrunnu v roce 1260 zmocnilo v uherském ležení ostatků antiochijské mučednice z doby císaře Diokleciána, sv. Markéty. Ve skutečnosti šlo zřejmě o dar papeže Alexandra IV. Ostatky (rámě, zub a dvě části lebky) byly původně uchované v katedrále sv. Víta. V roce 1262 však v zemi panovalo sucho a hrozil hladomor. Jelikož je sv. Markéta patronkou příznivého počasí, nařídil biskup Jan III. z Dražic přesun jejích ostatků do břevnovského kláštera. Její kult klášter proslavil. Postupně se mu začalo říkat „u sv. Markéty“ a v den jejího svátku se konaly slavné poutě, při nichž mířily do kláštera stovky poutníků, aby u hrobu svěťice vyprosili dobrou úrodu.⁵²

Období rozkvětu bylo záhy ukončeno smrtí krále Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli v roce 1278, kde stanula česká vojska proti vojsku římského krále Rudolfa I. Habsburského a uherského krále Ladislava IV. Kumána. České země se ocitly po smrti krále ve zmatku stíženy bídou a hladomorem. Čelily útokům Kumánů, tvořících součást uherského vojska, kteří se dopouštěli krutostí na obyvatelstvu a plenili města i kláštery. Jejich pozornosti neunikl ani Břevnov, který byl během interregna

---

⁵⁰ Podobný proces probíhal i v západní Evropě o dvě století dříve. Právě období 11. a 12. století je považováno za zlatý věk středověkého padělatelství. Právní rozměr písma byl jedním z hlavních odkazů antiky, ale středověká společnost se dlouhou dobu nemínila vzdát prověřených verbálních rituálů. Listina jako doklad právních aktů se začala prosazovat až v 11. století. Vystal zde ale problém, jak uvést tuto praxi do souladu se strašší tradicí. Stejně jako v českém prostředí, vyřešila tento problém listinná falza.

⁵¹ ŠRÁMEK, J. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, s. 59-60.

⁵² BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 47.

vyloupen hned několikrát. Škod na klášterních statcích se následně dopustila i vojska zemského správce Oty Braniborského. O rozsahu poškození klášterního hospodářství svědčí skutečnost, že ještě v roce 1286 ušetřil biskup Tobiáš břevnovské poddané od placení desátku.⁵³

S nástupem Václava II. na trůn lze spojovat uklidnění poměrů v zemi. Břevnov přešel do rukou Bavora z Nečtin, který působil jako opat kláštera v letech 1290–1332. Toto období bylo dobou největšího uměleckého rozkvětu kláštera ve středověké fázi jeho dějin. Během své vlády nad klášterem se snažil povznést Břevnov po bouřlivých časech odehrávajících se po smrti Přemysla Otakara II. Kromě toho, že bývá považován za hlavního iniciátora listinných podvrhů, se zasloužil o gotickou přestavbu kláštera, rozšířil klášterní panství, získal pro klášterní knihovnu proslulý *Codex gigas* a obohatil klášter o relikviář z Benátek či slonovinový reliéf z Říma. Opat Bavor uplatňoval nadřazenost břevnovského kláštera nad ostatními českými benediktinskými kláštery. Nejpozději do počátku 14. století se břevnovský opat stal představeným břevnovských probošství v Rajhradu, Polici nad Metují a Broumově.⁵⁴ Moc Břevnova však byla trnem v oku olomouckému biskupovi Dětrichovi, který v roce 1296 vedl s Břevnovem spor o svrchovanost nad rajhradským klášterem, který byl nakonec vyřešen kompromisem mezi oběma stranami. Břevnovský opat měl nadále právo dosazování a sesazování proboštů, zatímco právo vizitace přešlo na biskupa.⁵⁵ Tento trend pokračoval i za Bavorova následníka Předbora. V roce 1336 byly položeny základy k ustanovení české benediktinské provincie.⁵⁶ V tomto roce vydal papež Benedikt XII. reformní bulu (bulla Benedictina), kterou vyzval opaty břevnovského a třebíčského kláštera ke svolání provinciální kapituly pro Čechy, na níž měli předsedat shromáždění opatů a převorů. Oba opati měli rovněž právo vizitace⁵⁷ ostatních benediktinských

---

⁵³ ŠRÁMEK, J. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, s. 65-66.

⁵⁴ Tamtéž, s. 66-67.

⁵⁵ RBM II č. 1709, s. 732-733.

⁵⁶ Zdá se ovšem, že přes své výlučné postavení mezi ostatními benediktinskými kláštery v zemi, nebyl břevnovský klášter vyňat z pravomoci pražských biskupů a později arcibiskupů, což dokazují protokoly o vizitaci břevnovského kláštera. V prvním z nich z roku 1331 vytýká pražský biskup Jan IV. z Dražic opatovi, že bez jeho vědomí pronajal a propůjčil klášterní statky a majetek laikům a velmožům. Nařizuje opatovi, aby sjednal nápravu a v budoucnu pronajímal pozemky jen poddaným kláštera. Pronajímání statků vytýká opatovi Předborovi i druhý protokol arcibiskupa Arnošta z Pardubic, který navíc nebyl spokojen se stavem klášterních budov. Poukazuje i na pokles řádové disciplíny, jelikož opata nabádá ke zřízení dvou karcerů pro vzpurné mnichy. VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 42.

⁵⁷ Právo návštěvy a církevní kontroly instituce řádového duchovenstva.

klášterů a osobně tak kontrolovat řeholní kázeň či prosperitu hospodaření. Zda se tyto kapituly skutečně uskutečnily, nemůžeme podle Zdeňky Hledíkové říci. Podle jejího názoru ke sjednocení českých benediktinských klášterů bránila dosavadní samostatnost opatství, která kolem sebe sdružovala pouze proboštství a místní fary.⁵⁸

České benediktinské kláštery těžily v polovině 14. století z politického i hmotného rozkvětu země za vlády císaře Karla IV., který byl oddaný církvi, již považoval za oporu svých politických cílů. Svou přízeň dokazoval zakládáním nových klášterů a kostelů. Značné intenzity nabyla také spolupráce s církevními hodnostáři, především s arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, jeho nástupcem Janem Očkem z Vlašimi a olomouckým biskupem Janem ze Středy. Pro břevnovský klášter byla vláda všech lucemburských panovníků důležitá, jelikož během ní došlo k potvrzení všech dosavadních privilegií. Konec 14. století pak znamenal pro Břevnov osvobození z pravomoci pražských arcibiskupů.⁵⁹ Za opata Diviše II. vydal papež Bonifác IX. dne 15. července 1396 bulu, v níž potvrdil Břevnovu přední místo mezi českými benediktinskými kláštery, vyňal ho z pravomoci pražského arcibiskupa a podřídil ho přímo Svatému stolci.⁶⁰

3.4 Od husitských válek do konce války třicetileté

Až do husitských válek byl břevnovský klášter nejbohatším a nejlépe prosperujícím klášterem v zemi. Na počátku 15. století tvořilo břevnovské panství rozsáhlý hospodářský celek, což dokládá urbář z roku 1406.⁶¹ Budování klášterní domény a zároveň i kontinuálnímu procesu výstavby nových klášterů byl učiněn náhlý konec. Od roku 1420 české kláštery ničily zástupy husitských vojsk. Spolu s kostely a

⁵⁸ HLEDÍKOVÁ, Z. Benediktini v českých zemích ve středověku. In: HLAVÁČEK, I., ed. *Břevnov v českých dějinách: sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*, s. 15-16.

⁵⁹ Ještě roku 1385 pražský arcibiskup Jan z Jenštejna sesadil břevnovského opata Jindřicha II. HLEDÍKOVÁ, Z. Benediktini v českých zemích ve středověku. In: HLAVÁČEK, I., ed. *Břevnov v českých dějinách: sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*, s. 16.

⁶⁰ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 48.

⁶¹ Majetkovou držbu kláštera tvořila města Broumov, Chlumín, Police nad Metují a Rajhrad, téměř 90 celých vesnic, dalších dvacet vesnic, které klášter držel částečně, a značný počet tvrzí. Rozsahem statků tak patřil na počátku 15. století mezi největší klášterní pozemkové držitele v Čechách. Z urbáře je možné vyčíst, že klášteru plynula téměř polovina příjmů z rozptýlených statků ve středních a severních Čechách. Klášterní doména na Broumovsku a Polici se na výnosu podílela pouhou čtvrtinu. Celkové důchody břevnovského kláštera počátkem 15. století pak dosahovaly výše 1500 kop českých grošů a představovaly patrně nejvyšší příjmy klášterních institucí v předhusitských Čechách. ČECHURA, J. *Hospodářství kláštera Břevnov na počátku 15. století*. In: MALÝ, K., ed. *Milénium břevnovského kláštera (993-1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, s. 200-201.

klášterními budovami byla vypleněna i většina klášterních knihoven a archivů, následkem čehož jsou naše poznatky o středověkých dějinách českých klášterů velice skrovné. Husitské války radikálně změnilu podobu českého klášternictví. Zhruba polovina klášterů nebyla znovu obnovena a v průběhu let vešla v zapomnění. Ze zaniklých opatství lze jmenovat Postoloprty, Ostrov, Opatovice, Podlažice, Vilémov a Teplice. I obnovené kláštery se však musely potýkat se ztrátou mnohých venkovských statků a proboštství.⁶²

Břevnovští mniši dokázali nastávající situaci dobře zhodnotit, a tak mnoho z nich klášter před rokem 1420 opustilo. Nejčastěji odcházeli do Rajhradu a Broumova, kam se uchýlil i opat Mikuláš s cennostmi a uměleckými poklady kláštera. Táborité přitáhli do Břevnova spolu s Pražany dne 22. května 1420 a klášter vyloupili a následně vypálili. Zbýlých devět mnichů donutili k přijímání pod obojí a dva z nich, kteří se vzepřeli, následně 6. června 1420 upálili na dnešním Lateránském náměstí na Hradčanech. Klášter ztratil většinu svých statků, z nichž některé obsadili Pražané, jiné zastavil císař Zikmund.⁶³ Střediskem břevnovské komunity i zbylých benediktinských klášterů v českých zemích se tak stal na několik let Broumov⁶⁴. Právě skutečnost, že se měla břevnovská komunita kam uchýlit, vedla pravděpodobně k tomu, že trvalo poměrně dlouho, než se břevnovský klášter po pohromách způsobených husitskými válkami vzpamatoval.

Přestože byly klášterní budovy v zoufalém stavu, pobýval zde po husitských válkách malý počet řeholníků a probošt, který působil jako místní představený a zároveň zastával i funkci faráře. Jelikož v této době vysílaly větší konventy část bratří k osídlení skomírajících klášterů, byl Břevnov posílen o řeholníky z kladrubského kláštera. Mikulášův nástupce opat Heřman se v Broumově usadil natrvalo, ale na Břevnov nezapomněl. Zasloužil se o opravy klášterního kostela a jedné z klášterních budov. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků byly záměry obnovit klášter v plném rozsahu nereálné. Břevnov si přes absenci opata stále udržoval postavení

---

⁶² ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 26.

⁶³ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 49.

⁶⁴ Ten však rovněž neunikl válečným útrapám. V červnu 1421 oblehli město husité, kterým se však nakonec nepodařilo město dobýt, a tak vyplenili pouze předměstí. Město bylo vypleněno až v roce 1433 husitským vůdcem Jankem Krušinou z Lichtenburka. VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 45.

hlavního opatského kláštera, aby nedošlo k přerušení kontinuity privilegií.⁶⁵ V roce 1436 obdržel opat Heřman od krále Zikmunda potvrzení starých výsad jeho otce Karla IV. z roku 1351 aktualizující donaci Boleslava II. a Břetislava I., a to skrze potvrzení privilegií bratra Václava IV. z roku 1395.⁶⁶ K úplnému navrácení statků však nakonec nedošlo, jelikož klášter získal zpět jen pozemky, které měli v držení Pražané.⁶⁷ Snaze vrátit Břevnov k předhusitskému stavu bránila i druhá vlna husitských válek za Jiřího z Poděbrad, během nichž se zrodil institut tzv. panských oprav či ochran. Jednalo se o obranu kláštera šlechticem, jehož úkolem byla péče o bezpečí mnichů, ale i správa klášterního majetku.⁶⁸ Ve výsledku pak šlechtic ovládal veškerý život v konventu a mnohdy i bránil osamostatnění kláštera, které by ukončilo jeho pravomoc disponovat s klášterním majetkem.

S vládou zemského správce Jiřího z Poděbrad docházelo postupně k uklidňování poválečné situace v Čechách. I když byl Jiří duchovním řádům nakloněn, mezi jeho důvěrníky patřil strahovský opat Jan V. Starustka, nenechával se náklonností a sympatiemi k prelátům svazovat. Ačkoliv tedy břevnovskému klášteru potvrdil v roce 1460 veškerá privilegia a majetek, neváhal o rok později zastavit dvůr ve Vižňově na Broumovsku Štěpánu Grunzhofferovi z Mnichova odměnou za věrné služby.⁶⁹ Obě strany podporoval i Vladislav Jagellonský. Ačkoliv usiloval o povznesení skomírajících církevních institucí, nedisponoval prostředky ani silou, aby se mohl postavit šlechtě. V roce 1478 pak Vladislav zastavil benediktinské panství v Broumově jako úhradu dluhu Jindřichovi Münsterberskému, čímž mniši přišli o značnou část příjmů. Až roku 1493 se opatovi Pavlovi podařilo sehnat peníze, kterými zastavené statky od knížete Jindřicha vyplatil.⁷⁰

Břevnovský klášter nadále zůstával v neutěšeném stavu, a tak se významná část řeholníků zdržovala v Broumově. Postupně tak došlo ke splynutí břevnovského opatského titulu s Broumovem a užívání titulu „opat břevnovsko-broumovský“. Druhá polovina 16. století znamenala pro opatství úpadek hospodářský i duchovní. Situace vyvrcholila za opata Martina Ratibořského z Pravdovic, kterému se přezdívalo Martin

---

⁶⁵ BLAŽÍČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Klášter v Břevnově*, s. 10.

⁶⁶ MHB VI, č. 178, s. 170.

⁶⁷ BLAŽÍČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Klášter v Břevnově*, s. 10.

⁶⁸ ŠRÁMEK, J. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, s. 84-85.

⁶⁹ Tamtéž, s. 85-86.

⁷⁰ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 47.

Korýtko. Už za jeho předchůdců se dramaticky snižoval počet řeholníků, až nakonec v Broumově žili pouze tři duchovní. V podobné situaci se nacházel Břevnov, který nebyl schopen osazovat venkovské fary, a tak musel angažovat světské duchovní. Místo toho, aby opat Martin Korýtko usiloval o prosperitu kláštera, soustředil se spíše na to, aby zvětšil obsah klášterní pokladny. Jeho nezáměr o správu kláštera vedl ke stížnosti u císaře Rudolfa II. a k jeho následné abdikaci.⁷¹ Novým opatem se stal Wolfgang Zelender z Prošovic, převor kláštera sv. Emmerama v Řezně, jehož prostřednictvím bylo dosaženo vzestupu mnoha českých klášterů v době barokní. Svědomitě vykonával funkci generálního vizitátora všech benediktinských klášterů v Čechách i na Moravě. Vizitoval kláštery v Rajhradě a Kladrubech, kde třikrát předsedal i opatským volbám, a dosazoval i sesazoval opaty v kláštorech Svatého Jana pod Skalou a v Emauzích. Tímto vytvořil základy pro českou benediktinskou kongregaci.⁷²

Zelender se energeticky zhostil i úkolu obnovy broumovského a břevnovského opatství. V roce 1603 se mu podařilo přímo od císaře Rudolfa II. získat finanční pomoc na stavební opravy broumovského kláštera a ve spolupráci s břevnovskými probošty podnítil přestavbu břevnovského kostela. Jeho úkolem bylo zároveň, z pověření císaře i pražského biskupa, potlačit reformní hnutí na Broumovsku. Na tomto poli však Zelender úspěšný nebyl, a to zřejmě kvůli své horlivosti a nesmlouvavosti. Kupříkladu nedostavení se k velikonoční zpovědi trestal vyloučením z úřadů a cechů nebo dokonce i odpíráním křtů a církevních pohřbů. Díky zatýkání a věznění protestantů se opozice proti opatovi stále rozrůstala. Broumovští protestanti se nestáhli do pozadí. Pro své bohoslužby zabrali někdejší hřbitovní kostel a roku 1609 započali se stavbou kostela vlastního.⁷³ V reakci na to opat podal stížnost u České komory, která vyslala do Broumova komisi. Podle jejího rozhodnutí neměli broumovští na stavbu kostela

---

⁷¹ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 50.

⁷² ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 27-28.

⁷³ Protestantké kostely v Broumově a Hrobu v Krušných horách byly jedním z podnětů pražské defenestrace. Jednalo se o města poddanská, přičemž první patřilo broumovskému klášteru a druhé pražskému arcibiskupství. Kostely si vybudovali místní evangelíci z vlastních prostředků. Podle ustanovení Rudolfova majestátu však měli jen poddaní královských měst právo postavit si vlastní kostel. Kostely tak byly uzavřeny a kostel v Hrobu dokonce z příkazu pražského arcibiskupa zbořen. Na stranu broumovských a hrobských evangelíků se postavila protestantská šlechta i královská města, která svolala sjezd protestantů do Prahy. Stavovská reprezentace se přes Matyášův zákaz sešla a po bouřlivých jednáních dne 23. května 1618 vpadla na Pražský hrad a obvinila přítomné úředníky z upřednostňování katolické strany a porušování náboženské svobody. Po krátké hádce přítomní šlechtici vyhodili královské místodržící Jana Bořitu z Martinic a Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka spolu s jejich sekretářem Fabriciem z okna. Pražskou defenestrací bylo zahájeno české stavovské povstání. RYCHLÍK, J., PENČEV, V. *Od minulosti k dnešku - Dějiny českých zemí*, s. 198-199.

právo, jelikož Rudolfův majestát uděloval privilegium na výstavbu vlastních kostelů pouze poddaným královských měst. Císař Matyáš posléze rozkázal stavbu kostela zastavit, ale po jeho smrti se spor rozhořel nanovo. K dramatickému obratu došlo v důsledku pražské defenestrace v květnu 1618. V lednu následujícího roku komise direktoria broumovský klášter vyplenila a v srpnu ho pražská vláda zabavila. Opat Zelender byl nucen uprchnout na Moravu, kde na faře rajhradského kláštera roku 1619 zemřel.⁷⁴

Období třicetileté války se podepsalo na obou sesterských klášterech. Podstatně hůře se však vedlo klášteru břevnovskému, který se díky své poloze na cestě směřující na západ od Prahy nevyhnul většině válečných událostí odehrávajících se v Praze a jejím okolí. Po porážce stavů na Bílé Hoře dne 8. listopadu 1620 vypálili Břevnov císařští vojáci. Krutými lety třicetileté války provedl klášter opat Jan Benno Falk z Falkenbergu, bývalý emauzský opat, který se záhy po svém jmenování obrátil na císaře Ferdinanda II. s žádostí o obnovení českých benediktinských klášterů. Zvláště se přimlouval za klášter břevnovský, v jehož blízkosti svedl císař v roce 1620 vítěznou bitvu, a to za přimluvy sv. Vojtěcha a ostatních patronů kláštera. Opat zřejmě císaře skutečně přesvědčil, jelikož převor Šimon Chlodomastaeus záhy disponoval prostředky na opravu kostela i proboštství.⁷⁵ Další série oprav se klášter dočkal v roce 1641, kdy se stal proboštem v Břevnově Zdislav Ladislav Berka pocházející ze starého českého rodu pánů z Dubé a Lipého. Obnově kláštera byl však učiněn konec s Berkovým odchodem z Břevnova. Berka totiž usiloval o osamostatnění Břevnova od broumovského kláštera. Aby Břevnovu zajistil příjmy, chtěl mu odkázat i své rodové jmění. O jeho plánech se však dozvěděl břevnovsko-broumovský opat Alexius Hübner, který se probošta zbavil tím, že se přičinil o jeho zvolení opatem kláštera u sv. Mikuláše.⁷⁶

Na konci první poloviny 17. století lze sledovat postupný vzestup břevnovského kláštera. Zároveň docházelo i k rozšiřování klášterní komunity o nové mnichy, kteří nacházeli významné uplatnění v oblasti pedagogické. Od počátku 50. let 17. století totiž benediktini spolu s premonstráty a cisterciáky vyučovali v arcibiskupském semináři v Praze. Vnitřní obroda komunity a povznesení kláštera byly podkladem pro budovatelské dílo opatů v době barokní.

---

⁷⁴ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 52.

⁷⁵ BLAŽÍČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Klášter v Břevnově*, s. 10-12.

⁷⁶ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 50.

3.5 Období baroka

V průběhu 17. století nastala v katolických zemích renesance víry. Všeobecná náboženská obnova vedla k rozkvětu lidové zbožnosti i mnišských řádů. Kláštery zaznamenaly příliv nových členů a dočkaly se rozsáhlých stavebních úprav, které dosáhly svého vrcholu na přelomu století. Ekonomická prosperita klášterů zajistila rozvoj vědecké a kulturní činnosti i benediktinského školství.

Třicetiletá válka zabránila českým benediktinům v konání provinciálních kapitul. Teprve břevnovsko-broumovský opat Augustinus Seifert svolal roku 1653 druhou provinciální kapitolu, na niž došlo k definitivnímu zformulování a schválení statut. Od této chvíle již svolával vizitátor kapitolu každý třetí rok. Zároveň předsedal opatským volbám, přičemž potvrzoval volbu a přijímal přísahu od nově zvolených opatů. Ke kongregaci patřilo opatství Břevnov (spolu s Broumovem, Policí a Rajhradem), Svatý Jan pod Skalou, Svatý Prokop na Sázavě, Kladruby (spolu s Přešticemi a Touškovem) a Svatý Mikuláš na Starém Městě. V roce 1669 se česká benediktinská kongregace připojila ke generální kongregaci v Monte Cassinu.⁷⁷

Pro břevnovsko-broumovské opatství nastaly lepší časy za opata Tomáše Sartoria, s jehož vládou v klášteře lze spojovat nejen stavební činnost, ale i hospodářské upevnění kláštera. Přestože v době jeho opatování postihla klášter řada katastrof, pokračoval až do své smrti v obnově klášterních staveb i celé české benediktinské provincie. První z pohrom postihla broumovský klášter 18. června 1664, kdy lehlo popelem celé opatství se vším zařízením včetně kostela, pekárny, pivovaru a sýpky. Na nové výstavbě kláštera v raně barokním slohu se podílel pražský stavitel Martin Reiner, jehož vnukem byl slavný český freskař Václav Vavřinec Reiner. Nejnutnější opravy byly dokončeny již koncem roku 1664, kdy se také do kláštera vrátili řeholníci. Po dokončení přestavby obrátil Sartorius svou pozornost k Břevnovu, kde měl v úmyslu postavit novou konventní budovu, která by umožnila početnější klášterní komunitu. Nová budova byla dokončena roku 1674 a jejím stavitelem byl i v tomto případě Martin Reiner. Břevnovští se z ní však netěšili dlouho, protože již 13. června 1678, v den svátku sv. Markéty, vyhořela. Jak již bylo zmíněno, v Praze se tento den konala populární pouť, při níž se v klášteře shromáždilo větší množství lidí než obvykle. Nedá

---

⁷⁷ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 45.

se tedy vyloučit, že při všude panujícím shonu poklesla pozornost řeholníků a požár vznikl nějakou neopatrností. Oheň zničil i kostel a přilehlé hospodářské budovy. Neprodleně se začalo s opravami, které byly dokončeny roku 1678.⁷⁸

Smůla se však břevnovsko-broumovského opatství držela i v následujících letech. Bylo to opět na svátek sv. Markéty, kdy broumovský klášter vyhořel podruhé. Opat Sartorius ve svém úsilí však nepolevil ani po této události a již téhož roku uzavřel smlouvu s lombardským mistrem Martinem Alliem na obnovu kostela. Zároveň se pokračovalo v opravách Břevnova. Opat tehdy využil služeb stavitele Pavla Ignáce Bayera, s kterým v roce 1691 uzavřel smlouvu na stavbu sklepa klášterního pivovaru a opravy křídla objektu, v němž se nacházelo opatovo obydlí.⁷⁹

Opat Sartorius se zasloužil o rozmnožení moci a prosperity kláštera i v jiné oblasti než stavební. Sám roku 1672 zakoupil panství Sloupno, ležící severně od Nového Bydžova, kde nechal postavit zámek, který v letech 1740–1741 přestavil Kilián Ignác Dientzenhofer na opatskou letní rezidenci s kaplí sv. Jana Nepomuckého. Od arcibiskupa Sobka pak získal statek Zahrádka u Strakonic. Opat zemřel 13. října 1700 a ještě před svou smrtí musel čelit další ze série pohrom, které v druhé polovině 17. století břevnovsko-broumovský klášter postihly. V roce 1700 totiž vyhořelo proboštství v Polici nad Metují.⁸⁰ Kvůli těžké nemoci však tentokrát Sartorius neměl dostatek sil k urovnání škod. Dokončení díla tak zanechal svému nástupci Otmaru Zinkemu, který se ho zhostil se vší vervou.

Otmar Daniel Zinke, který bývá považován za největšího benediktinského stavebníka v zemích koruny české, byl za břevnovsko-broumovského opata zvolen dne 17. listopadu 1700 na doporučení samotného Sartoria. V této funkci setrval 38 let, během nichž povznesl klášter po stránce stavební i hospodářské. Jeho hlavním cílem bylo navrátit břevnovskému klášteru jeho bývalou slávu a učinit z něj pokladnici barokního umění. První kroky učinil již v roce 1701, kdy nechal vyvést suť ze zřícenin středověké části kláštera a kostela, které se dosud nedočkaly obnovy. Aby se nemusel spoléhat na drahý dovoz stavebního materiálu, zřídil na místě i cihelnu a pec na pálení vápna. Vedoucím stavby se stal opět Pavel Ignác Bayer, který však nesetřval ve

---

⁷⁸ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 65-67.

⁷⁹ Tamtéž, s. 66.

⁸⁰ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 50.

službách opata Otmara dlouho. Jelikož současně vedl i stavbu schwarzenberského zámku Ohrada u Hluboké, své povinnosti v Břevnově vykonával značně ledabyle. V roce 1709 ho tak opat Otmar propustil a na jeho místo přijal Kryštofa Dientzenhofera.⁸¹ Důvody jeho volby nejsou známé, jelikož však v roce 1709 již bylo dokončené západní průčelí kostela sv. Mikuláše na Malostranském náměstí, můžeme se domnívat, že se opat Otmar nadchl Dientzenhoferovým umem a chtěl mít v břevnovském klášteře podobně velkolepý chrám.

Opat Otmar šel v Sartoriových stopách a pokračoval v rozšiřování klášterního panství. V roce 1704 koupil bývalý cisterciácký klášter Lehnické Pole ve Slezsku, kde později zřídil proboštství. O rok později pak zakoupil od Anny Marie Františky velkovévodkyně Toskánské panství Kladno, které mělo zajistit dostatečné hospodářské zázemí rozrůstající se komunitě řeholníků.⁸² Po smrti Otmara Zinkeho v roce 1738 se břevnovsko-broumovským opatem stal Benno Löbl, který pokračoval v práci na výzdobě kláštera, přičemž mu byl nápomocen Kilián Ignác Dientzenhofer. Opat Otmar se soustředil spíše na vybavení kostela a vnitřní zařízení prelatury a konventu svěřil svému nástupci.⁸³ Löbl zaměřil svou pozornost i na kladenské panství, které nechal v letech 1739–1742 přestavět na zámek s kaplí sv. Vavřince. V zámku pak sídlil úřad zajišťující správu panství a první patro sloužilo jako letní rezidence břevnovsko-broumovských opatů.⁸⁴

Působivé kostely a klášterní stavby byly jen částí nového rozvoje klášterů v době barokní. Paralelně se stavební činností probíhala i vnitřní obroda. Zvyšující se počet členů konventu dovozoval, aby se mohli mniši intenzivněji věnovat studiu věd i výuce. V roce 1743 byl opat Löbl kancléřem Filipem Kinským dokonce pověřen zřízením výchovné akademie pro syny z šlechtických rodin, při níž mělo vzniknout i řádové generální studium. Na místa profesorů byli do Čech povoláni učené benediktini, jako byl Oliver Legipont či Magnoald Ziegelbauer z kláštera Zwiefalten, který v roce 1740 vydal v Kolíně nad Rýnem souborné dějiny břevnovského opatství. Svým krátkým působením v Čechách přiměl mnohé spolubratry ke studiu historie. Ovlivnil i Josefa Bonaventuru

---

⁸¹ VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 600-601.

⁸² Tamtéž, s. 51.

⁸³ ROYT, J., KOUPIL, O. *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život*, s. 12.

⁸⁴ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 50-51.

Pitera, probošta rajhradského kláštera, který se později věnoval shromažďování a kritice písemných pramenů.⁸⁵

Nástupci opata Zinkeho však již nemohli těžit z poklidných let, která umožňovala pokojnou výstavbu a rozvoj kláštera. Po vpádu pruského vojska do Slezska v prosinci 1740 začala válka o dědictví rakouské, která pro klášter znamenala ztrátu finančních prostředků a jiných cenností, které putovaly na financování válečných tažení. Klášter navíc trpěl pobyty cizích vojsk. Poté, co Karel Albrecht dobyl v listopadu 1741 Prahu, obsadili břevnovský klášter francouzští vojáci. Český vzdorokrál se zde dokonce na několik dní ubytoval a účastnil se mše svaté v chrámu sv. Markéty. Francouzští vojáci sice 18. prosince odtáhli, ale již 22. prosince je vystřídal vojsko saské. Břevnovští řeholníci se v této době uchýlili do Kladna, kde pobývali i během druhého pobytu francouzských vojáků v Břevnově v září roku 1742. Francouzi tehdy klášter zpusťovali a zničili podstatnou část vnitřního vybavení. Klášterní mobiliář byl rozkraden, jakož i klášterní knihovna. Francouzské vojáky navíc obklíčili Rakušané a během následné přestřelky došlo k poškození klášterních budov. Když se v prosinci 1743 řeholníci do Břevnova vrátili, našli zde zpustošený klášter, vylámané brány, vytlučená okna a poničené hospodářské budovy. Jedinou útěchou bylo, že Francouzi ušetřili kostel sv. Markéty. Jen co se břevnovským benediktinům podařilo napravit největší škody, vpadli roku 1744 do Čech Prusové, kteří v klášteře zřídili vojenský lazaret.⁸⁶

3.6 Osudy kláštera od druhé poloviny 18. století do konce 19. století

Löblův nástupce Bedřich Grundtmann, zatížen dluhy a závazky z válečných let, nemohl přikročit k větším opravám kláštera. Břevnovu se navíc nevyhnula ani sedmiletá válka, během které sloužil celý klášter včetně kostela opět jako lazaret pro raněné pruské vojáky. Podle dochovaných záznamů z 29. května tehdy v klášteře zemřelo více než 2 500 pruských vojáků a důstojníků. Až v červenci opustili vojáci a ranění klášterní budovy a mohlo se začít s jejich čištěním. Mniši, kteří prožili i toto neblahé období v Kladně, se vrátili do Břevnova v září, kdy kostel znovu vysvětil biskup Emanuel Arnošt hrabě Valdštejn.⁸⁷ Ani následující roky však nebyly pro břevnovsko-broumovské opatství šťastné. Nejenže v roce 1757 vyhořel broumovský klášter, ale

---

⁸⁵ BLAŽÍČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Klášter v Břevnově*, s. 13.

⁸⁶ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 95-97.

⁸⁷ Tamtéž, s. 100.

došlo i k uzavření tzv. sporu o exempci⁸⁸ s pražským arcibiskupstvím, jehož počátky lze hledat již na konci 17. století, kdy docházelo ke sporům s pražskými arcibiskupy, kterým byla trnem v oku pravomoc vizitátorů české benediktinské kongregace dosazovat a sesazovat opaty. V roce 1758 rozhodla římská kurie v neprospěch břevnovsko-broumovských benediktinů, čímž současně zanikl i titul generálního vizitátora. Nepřímo byl tak zahájen pozvolný proces rozpadu české benediktinské kongregace.⁸⁹

Na české církevní instituce měly od konce 18. století významný vliv osvícenské reformy absolutistických panovníků Marie Terezie a Josefa II. S církevními reformami začala již Marie Terezie omezováním aktivit církve, které byly v rozporu s představou osvícenského státu. Snažila se, aby byla církev podřízena panovníkovi a zároveň sloužila jeho zájmům. Ve výsledku stát spravoval církevní majetek, zakazoval zřizování nových klášterů a omezoval počet noviců. Na reformy své matky navázal Josef II., který v první řadě usiloval o reformy uvnitř církve. Zřizoval generální semináře pro výchovu nových kněží, které měly napomoci k novému pojetí římskokatolické církve. Součástí jeho církevní politiky bylo i rušení klášterů. Zrušení břevnovsko-broumovského opatství do jisté míry zabránil tehdejší opat Štěpán Rautenstrauch.⁹⁰

Štěpán Rautenstrauch se stal opatem břevnovsko-broumovského opatství v roce 1773, kdy byl rovněž zrušen jezuitský řád. Důsledkem toho utrpělo zejména školství, jelikož jezuité drželi pevně v rukou jak východu teologů v seminářích, tak výchovu šlechtických synů v gymnáziích. Zánik řádu vyvolal potřebu bezpodmínečné reformy školství, jejímž prostřednictvím dosáhli velkého vlivu a významu právě benediktini. Jelikož byl opat součástí okruhu oblíbenců Marie Terezie, sídlil převážně ve Vídni, kde rovněž vykonával funkce rady dvorní kanceláře a člena dvorní komise pro náboženské záležitosti. Do jeho kompetence spadala i kontrola univerzit, seminářů a lyceí v monarchii. Jeho vliv na vídeňském dvoře zřejmě přetrvával i po smrti Marie Terezie, jelikož ho Josef II. v roce 1783 pověřil realizací generálních seminářů.⁹¹ Rautenstrauch zřizoval pro výuku kněží generální semináře po celé habsburské monarchii. V Čechách

---

⁸⁸ Exempce znamená vynětí celého řádu, kongregace nebo jednotlivého opatství ze soudní pravomoci. Je spojená se snahou klášterů dosáhnout vynětí z jurisdikce místního biskupa či arcibiskupa a přímého podřízení Svatému stolci. VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 728.

⁸⁹ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 45.

⁹⁰ RYCHLÍK, J., PENČEV, V., *Od minulosti k dnešku - Dějiny českých zemí*, s. 265-266.

⁹¹ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 52.

vznikly v Olomouci a v Praze, kde seminář sídlil v klementinské jezuitské koleji. Díky Rautenstrauchovým úzkým vazbám k vídeňskému dvoru zřejmě zůstal při procesu rušení klášterů Břevnov i s proboštvími zachován. Již po jeho smrti však došlo ke zrušení proboštví v Polici nad Metují a následně i slezského Lehnického Pole. V roce 1813 se pak proboštví v Rajhradě zcela vymanilo z vlivu břevnovských opatů a bylo povýšeno na samostatné opatství. Břevnovu tak zůstal pouze Broumov.⁹²

Rušení klášterů Josefem II. znamenalo skutečný konec české benediktinské kongregace. Po ukončení sporů o exempci svolali představení klášterů provinciální kapitulu, na níž přijali novou ústavu. Kapitula nově volila přezesa, jenž nadále předsedal volbě opatů, ale potvrzení volby a přijetí poslušnosti již náleželo arcibiskupovi. Prvním přezesem byl zvolen břevnovský opat Friedrich Grundtman. Komplikace však nastaly při volbě druhého přezesa, když se poprvé nestal předsedajícím kapituly břevnovsko-broumovský opat, ale kladrubský opat Amand Streer. Následné spory uvnitř kongregace přerušilo rušení klášterů. Zbylé tři benediktinské kláštery, Břevnov-Broumov, Emauzy a Rajhrad, v budoucnu vystupovaly každý sám za sebe. Emauzský klášter převzali v roce 1880 mniši z německé Beuronské kongregace. V letech 1889–1890 se Břevnov spolu s Broumovem přidaly k rakouské kongregaci Neposkvrněného početí Panny Marie a Rajhrad se připojil k rakouské kongregaci Svatého Josefa.⁹³

S 19. stoletím se pojí nárůst českého národního vědomí, přičemž problémy s ním spojené občas pronikly i za klášterní zdi. Stalo se tak za opata Jana Nepomuka Rottera univerzitního profesora a rektora pražské univerzity. Ten byl v díle Constantina von Wurzbacha *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich (Biografický slovník císařství Rakouského)* označen za čechofila, jenž usiloval o počestění českých benediktinských klášterů. Toto obvinění však bylo daleko od pravdy, jelikož v konventech se dbalo na dosažení vyrovnaných poměrů. V břevnovsko-broumovském opatství dokonce od počátku 19. století vždy následoval po českém opatovi opat německý a naopak. Patrná byla i snaha o rovnováhu uvnitř konventu.⁹⁴

---

⁹² BLAŽÍČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Klášter v Břevnově*, s. 15-16.

⁹³ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 45-47.

⁹⁴ MEISSNER, E. Abt Johann Nepomuk Rotter (1844-1886) und der Weg in die moderne Zeit. In: *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr*, s. 571-574.

3.7 Břevnov ve 20. století a v současnosti

Teprve po konci první světové války, v souvislosti s vlnou nacionalismu a založením Československé republiky, se napětí mezi národnostními skupinami v klášteře vyostřilo. Zatímco v Břevnově převládal český živel, Broumovský konvent tvořila převážně mladá generace německých mnichů. Mezi českými a německými mnichy, kteří žili celá staletí v harmonii, se tak začaly rodit myšlenky na rozdělení klášterů. Československá vláda usilovala o přeměnu nejstaršího mužského benediktinského kláštera v Čechách v čistě český klášter s českým opatem. Při volbě opata v roce 1922 hrála tedy podstatnou roli národnost. Na nátlak vlády byl břevnovsko-broumovským opatem zvolen Čech Vilém Rudolf. Následující volbu, konanou o čtyři roky později, však vláda již zcela pod kontrolou neměla. Novým opatem se stal Němec Dominik Prokop, který si získal popularitu zapojením se do klášterní reformy. Za jeho vlády se stal broumovský klášter centrem liturgické obnovy a hnutí mládeže, čímž se konvent omladil a rozrostl.⁹⁵

K definitivnímu rozhodnutí rozdělit kláštery napomohly až události z podzimu 1938, jimiž byly rozděleny tisícileté hranice Čech a Moravy. Papež Pius XI. prohlásil 3. ledna 1939, na popud českých mnichů, Broumov a Břevnov za samostatné kláštery. Rozdělení obou klášterů se ukázalo být velmi prozíravým činem, jelikož byl v Břevnově zmenšen soustavný německý vliv, což mělo za okupace neocenitelný význam. Dosavadní břevnovsko-broumovský opat Dominik Prokop rezignoval na Břevnov a stal se prvním opatem broumovským. Členové obou klášterních komunit se mohli svobodně rozhodnout pro jeden z klášterů. V Břevnově, kde z německých mnichů zůstali jen dva, byl jmenován převor Anastáz Opasek, jehož úkolem bylo provést konvent bouřlivými časy války a připravit ho na novou situaci po změně poměrů.⁹⁶

Za československé mobilizace na podzim 1938 sídlily v klášteře české vojenské jednotky se štábem vyššího velitelství. Členové konventu se s některými důstojníky spřátelili. Tyto vazby se osvědčily za okupace, kdy jim klášter poskytl pomoc při odchodu k zahraniční armádě. Břevnovští benediktini za války materiálně podporovali

---

⁹⁵ GEYER, H. Abt Dr. Dominik Prokop - 59. Abt von Břevnov-Braunau und 1. Abt von Braunau (1926-1969). In: *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr*, s. 614-616.

⁹⁶ Tamtéž, s. 622-624

i řadu rodin uvězněných nebo emigrantů.⁹⁷ Pod vedením převora Opaska se stal klášter centrem kulturní a publikační činnosti. Scházeli se zde takové osobnosti, jako Josef Florián, Jaroslav Durych, Jan Zahradníček, Karel Schulz, Alfréd Fuchs a další. Kromě různých publikací vydával klášter kulturně teologický časopis Praporec, jehož první číslo vyšlo v roce 1939.⁹⁸

Válečná léta nebyla pro klášter lehká. Břevnovu dokonce hrozilo zrušení, stejně jako benediktinskému klášteru v Emauzích, na který měli nacisté spadeno kvůli jeho oficiálnímu počestění a vykázání německých mnichů po první světové válce. Zákrok proti Emauzům ohrožoval také Břevnov, jelikož se Gestapo domnívalo, že břevnovští a emauzští benediktini tvoří jednu právní jednotku. Z následného vyšetřování, při němž zažili výslechy Gestapa⁹⁹ jak klášterní zaměstnanci, tak představený kláštera, však Břevnov nakonec vyvázl.¹⁰⁰

Co se týče hmotných ztrát, které klášter za okupace utrpěl, největší škody způsobilo dlouhodobé vojenské obsazení. Rok po české armádě se v Břevnově objevili němečtí vojáci a s nepatrnými přestávkami zde setrvali až do večerních hodin 8. května 1945. První oznámení o povinnosti ubytovat v klášteře německé jednotky přišlo již 31. srpna 1938. Klášter byl povinen vyhradit pro vojáky několik místností, jejichž počet se ovšem později stále zvyšoval. Velké změny však měly teprve nastat. V květnu roku 1943 se v klášteře objevil pražský vojenský velitel SS a jal se prohlížet celý objekt kláštera i okolní hospodářské stavení. Poté břevnovským mnichů oznámil, že komplex klášterních budov má být zabrán pro útvary SS. Díky úsilí převora Anastáze Opaska,

---

⁹⁷ ČEŘOVSKÝ, J. Břevnovský klášter za okupace a v květnovém povstání. In: KOZÁK, R., ed. *Almanach květnové revoluce 1945 v Praze XVIII.*, s. 48.

⁹⁸ OPASEK, A. *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*, s. 93.

⁹⁹ Výslechy Gestapa se staly osudné pro ředitele hospodářské správy břevnovského kláštera Ing. Josefa Cuhra, jenž byl na základě obvinění z hospodářských machinací zatčen a odvezen do Osvětimi, kde roku 1942 zemřel. V jiné souvislosti byl dále perzekuován i Salesius Sommernitz, profesor broumovského gymnázia, který v roce 1938 uprchl z Broumova do Břevnova, a který se netajil svými nepřátelskými postoji k nacismu. Až do konce války byl držen v kněžském internačním táboře v Zásmukách. Další pronásledování se týkalo oněch dvou německých mnichů, kteří zůstali v Břevnově. Právě jejich setrvání v klášteře mezi českými mnichy se projevilo tím, že byli zatčeni a následně posláni k vojenské službě na východní frontu. ČEŘOVSKÝ, J. Břevnovský klášter za okupace a v květnovém povstání. In: KOZÁK, R., ed. *Almanach květnové revoluce 1945 v Praze XVIII.*, s. 47.

¹⁰⁰ ČEŘOVSKÝ, J. Břevnovský klášter za okupace a v květnovém povstání. In: KOZÁK, R., ed. *Almanach květnové revoluce 1945 v Praze XVIII.*, s. 47.

který využil známosti s důstojníkem vojenského velitelství Heilmannem, se však podařilo v klášteře udržet jednotky wehrmachtu a předejít tak větším ztrátám.¹⁰¹

V dubnu 1945 se stal převor Opasek členem ilegálního revolučního Národního výboru, mezi jehož členy se začal rodit plán, jak nelépe a bez obětí zlikvidovat nebezpečné německé vojsko v objektu kláštera a zmocnit se tak zde uskladněných zbraní. Do příprav však zasáhl zmátek, který nastal 5. května po neukázněném pokusu o útok na klášter, po němž se posádka důkladně zajistila. Její odpor se podařilo zlomit až 8. května, kdy po několika útocích na klášter Němci v poledních hodinách zastavili střelbu, čímž dali najevo, že jsou ochotni vyjednávat. K rychlému smírnému řešení a složení zbraní přispěla oznámení o bezpodmínečné kapitulaci Německa a blížící se sovětská armáda. Německá posádka opustila klášterní bránu ve večerních hodinách, přičemž na základě podmínek kapitulace zanechala v klášteře všechny zbraně, střelivo a vojenský materiál.¹⁰²

Po odchodu Němců bylo možné odhadnout škody napáchané v posledních letech. Následně se přichystal návrh na nejnútnejší opravy a postupnou renovaci celého areálu. Anastáz Opasek byl dne 12. března 1948 zvolen 60. břevnovských opatem a po násilném odsunu německých řeholníků z Broumova v listopadu 1945 i administrátorem broumovského kláštera. Již v počátcích své funkce musel čelit důsledkům pozemkové reformy, kterou klášter přišel o podstatnou část majetku, přičemž mu bylo ponecháno pouhých 76 ha půdy. V následujících letech začal na klášter rovněž doléhat tlak komunistické strany, jež usilovala o vyřazení vedení kláštera. Obvinit opata Opaska z kolaborace se však nepodařilo, díky svědectví důstojníků československé posádky, kteří potvrdili, že členové konventu ukrývali v klášterním areálu vojenský materiál. V roce 1947 navíc opat obdržel vyznamenání Za zásluhy v boji proti nacismu. Po roce 1948 se však situace změnila. Dne 19. září 1949 odvezla Státní bezpečnost opata Opaska k patnáctiměsíčnímu vyšetřování ve věznicích v Ruzyni, na Pankráci a v Bartolomějské ulici. V prosinci 1950 byl po inscenovaném

---

¹⁰¹ OPASEK, A. *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*, s. 88-89.

¹⁰² ČEŘOVSKÝ, J. Břevnovský klášter za okupace a v květnovém povstání. In: KOZÁK, R., ed. *Almanach květnové revoluce 1945 v Praze XVIII.*, s. 56.

procesu odsouzen k doživotí za špionáž a velezradu. Klášter¹⁰³ v dubnu 1950 obsadila policie a přítomné řeholníky internovala.¹⁰⁴

Poté, co opat Opasek prošel věznicemi ve Valdicích a v Leopoldově, byl propuštěn na svobodu po amnestii v roce 1960. Podstatnou část šedesátých let pracoval na výstavbě pražských sídlišť a později jako správce depozitáře Národní galerie. V souvislosti s celospolečenskými změnami v roce 1968 byl rehabilitován a krátce opět vykonával kněžskou funkci. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy emigroval do Vídně, odkud odjel za svými spolubratry do dolnobavorského benediktinského kláštera v Rohru, v němž žil i vysídlený konvent z Broumova.¹⁰⁵

Břevnov byl benediktinům navrácen až 18. července 1990 zákonem Federálního shromáždění. V říjnu se z exilu vrátil i opat Opasek, která se spolu se znovunalezenými i nově příchozími spolubratry iniciativně ujal řízení oprav klášterních budov. Historický význam břevnovského kláštera potvrdil dekret papeže Jana Pavla II. z roku 1993, jenž povýšil klášter na arcioptatství. V tomto roce klášter rovněž oslavil tisícileté výročí, přičemž hlavního dne oslav se zúčastnil i prezident Václav Havel a opati se třiceti benediktinských klášterů. Svou návštěvou poctil Břevnov i papež Jan Pavel II., který se roku 1997 účastnil oslav milénia mučednické smrti zakladatele kláštera sv. Vojtěcha. Opat Anastáz Opasek zemřel dne 24. srpna 1999 při návštěvě kláštera Rohr. Jeho tělo bylo převezeno do Čech a pochováno na břevnovském hřbitově. Jelikož se členové konventu dohodli, že volbu arcioptata odloží, stanul v čele kláštera dne 4. září 1999 převor-administrátor Prokop Petr Siostrzonek.¹⁰⁶

Opravy klášterních budov a obnova života benediktinské komunity pokračuje i nyní. Od letošního roku probíhají úpravy bývalé sýpky, jejíž prostory budou využity pro infocentrum. V současnosti pobývá v klášteře třináctičlenná komunita, jejímž hlavním posláním je žít v duch Řehole sv. Benedikta, podle které je mnichův život rozdělen mezi duchovní činnost a manuální práci. Břevnovští kněží obstarávají duchovní správu farnosti při klášterní bazilice sv. Markéty i v nedalekém kostele Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře. Od roku 1998 obnovil klášter tradici vydavatelské činnosti.

---

¹⁰³ Prelaturu a nový konvent zabral Státní ústřední archiv a malý Sartoriův konvent Státní bezpečnost pod krycím názvem Montážní ústav. Hospodářské budovy se staly sídlem Stavebního bytového družstva a Zemědělského zásobování. BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 55.

¹⁰⁴ OPASEK, A. *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*, s. 187-214.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 260-279.

¹⁰⁶ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 55-56.

V roce 1999 vznikla edice Pietas benedictina, v rámci které vychází knihy o dějinách mnišství, české křesťanské spiritualitě a benediktinských světcích. Břevnovská komunita zpřístupňuje část kláštera veřejnosti. Prohlídková trasa zahrnuje barokní prelaturu, románskou kryptu a baziliku sv. Markéty. Reprezentační prostory prelatury pronajímá klášter k pořádání kulturních a společenských akcí. Kromě pronájmu však využívá tyto prostory sám klášter pro koncerty z cyklu Břevnovská nokturna. Po zrekonstruování varhan v letech 2004–2007 se častým místem konání koncertů stala i klášterní bazilika. Své využití našly i další objekty klášterního areálu. V roce 2003 prošla rekonstrukcí budova tzv. Sartoriova konventu, kde se dnes nachází Hotel Adalbert. Od roku 2012 sídlí v zrekonstruované oranžerii v zahradě břevnovského kláštera galerie Entrance, která se zaměřuje na tvorbu mladé generace umělců. V barokním hospodářském objektu se pak nalézají Břevnovský klášterní pivovar sv. Vojtěcha, který navazuje na tradici klášterního pivovarnictví.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Benediktinské arcidiákonství v Břevnově [online]. [cit. 2. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.brevnov.cz/>.

4 Historie kladrubského kláštera

4.1 Nejstarší prameny

Informace o nejstarších dějinách kladrubského kláštera přináší Kosmova kronika, podle které založil klášter kníže Vladislav I. Jeho roli při založení kláštera potvrzují i falza zakládacích listin ze 13. století. Originál zakládací listiny se nedochoval, stejně jako se nedochovala ani nejstarší kronika, na kterou se odvolává Petr Žitavský, autor Zbraslavské kroniky.¹⁰⁸

Nejstarší zmínka o kladrubském klášteře je datována k roku 1115 v zakládací listině vydané Vladislavem I., která je však falzum. Listina se dochovala ve verzích A, B1 a B2. Existuje ještě verze C, která však většinou nebývá uváděna, jelikož pochází z mladší doby a je jen opisem.¹⁰⁹ Vladislav I. v listině uvádí, že klášter zakládá k počtě Panny Marie pro spásu své duše. Zavazuje se, že majetek, kterým klášter obdarovává, nebyl žádným způsobem odcizen a činí tak pod svědectvím pražského biskupa Heřmana, moravského biskupa Jana a českých velmožů. Vladislav I. klášter bohatě nadal a z výčtu darovaných vesnic je tak možné rekonstruovat stav osídlení přilehlého území od roku založení kláštera, až po vznik listin. Základní území, které klášter obdržel, bylo pojmenováno jako „celý les mezi dvěma vodami, Mží a Úhlavkou ležící, až po německé země, s výjimkou dvanácti vesnic, které tam byly zřízeny odedávna...“¹¹⁰

Klášter získal 29 vesnic s půdou a obydlí a poddané z dalších třiceti obcí. Na dnešním Novém Městě v Praze obdržel pozemek pro stavbu mlýna, dvorce a špitálu. Listina obsahuje také jmenovitý výčet poddaných, kteří jsou klášteru povinováni

---

¹⁰⁸ „A nikterak nemůžeme pominout tichým mlčením to, co jsme četli napsáno podle vyprávění kroniky, která pojednává o založení kláštera Kladrubského.“ Ve Zbraslavské kronice je odkazem na kroniku Kladrubskou vyprávěn příběh o založení kláštera, podle něhož pojal kníže Vladislav I. úmysl založit benediktinský klášter na místě, kde nyní stojí Zbraslav. Přišel za ním však poustevník s proslulou pověstí, který mu vyprávěl o svém snu, v němž k němu Bůh pravil: „Vstaň, jdi ke knížeti země a mluv k němu tato slova a takto pověz: Přijímá Bůh slib tvému úmyslu, ale neschvaluje jen místo založení. Neboť Hospodin nikterak nepostupuje tobě, kníže, to místo, zvané Zbraslav, k tomu účelu, abys na něm založil klášter pro mnichy řádu černých svatého Benedikta, nýbrž se to místo ponechává pro budoucnost jiným řeholníkům jiného řádu a jména, které si Bůh zvláště vyvolil.“ Vladislav, poslušen božího varování, začal hledat jiné místo pro klášter, které našel v pohraničním hvozdu na západě země, nedaleko již stojící osady, jež nesla jméno Kladruby. Kníže klášteru daroval Zbraslav, kterou kladrubští spravovali až do 13. století. V roce 1292 zde vznikl cisterciácký klášter. *Zbraslavská kronika* s. 83.

¹⁰⁹ NOVOTNÝ, V. *Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny*, s. 7-8.

¹¹⁰ Tamtéž.

službou nebo platem. Jedná se například o pekaře, kuchaře, ševce, rybáře, kožešníka, kováře, pastýře či vinaře. Aby klášter disponoval hotovými penězi pro přímý obchod, daroval panovník každou sobotu klášteru 10 denárů. Na svátek sv. Havla pak obdržel od knížecího mincmistra prut zlata. Dále získal třetinu cla z Domažlic, povolení trhu v Kladrubech a jeho osvobození od všech poplatků.¹¹¹

Nejstaršími kladrubskými listinami se zabýval Václav Novotný, který klád vznik zakládací listiny do 13. století. Zastával stanovisko, že i když je kladrubská zakládací listina ve všech svých zněních falzem, není pochyb o tom, že se falsifikátor opíral o skutečnou zakládací listinu, která klášteru jistě vydána byla. Majetkové nadání kláštera uvedené v listině A se nejvíce blíží původnímu nadání. Podnětem ke vzniku verzí B1 a B2 byly zřejmě statky, které za své staré nadání klášter považoval, ale které nebyly uvedeny ve verzi A. Důkazem toho je skutečnost, že listiny B1 a B2 jsou pouhými opisy listiny A s několika doplněními a od sebe se liší nepatrnými odchylkami.¹¹² Naopak Václav Hrubý dospěl k závěru, že ani jedna verze zakládací listiny není původním zněním nějaké pravé Vladislavovy listiny. Podle něho totiž nebylo ve 12. století obvyklé, aby se sepisovalo majetkové nadání kláštera tak podrobně, jako je tomu v případě Kladrub. Podrobný soupis klášterního majetku tedy prozrazuje, že se jedná o padělek. Za původce falza zakládací listiny považuje Hrubý kladrubského opata Reinhera¹¹³, který působil v klášteře v letech 1231–1275.¹¹⁴

4.2 Založení kláštera

Kladrubský klášter založil jako šestou fundaci v Čechách kníže Vladislav I.¹¹⁵ roku 1115 v západním pohraničí nedaleko soutoku Mže s Úhlavkou u křižovatky cesty

---

¹¹¹ CDB I. č. 390, s. 393 - 403.

¹¹² NOVOTNÝ, V. *Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny*, s. 30-33.

¹¹³ Hrubý mu přisoudil i vznik falza listiny knížete Bedřicha z roku 1186, která se zachovala ve čtyřech různých zněních, z nichž je jen jedno originálem. Právě originál této listiny, který rovněž podává soupis klášterního majetku, byl východiskem pro vznik zakládací listiny knížete Vladislava. Podle Hrubého tedy byla falza zhotovena v tomto pořadí: Bedřichova listina, zakládací listina ve znění B a nakonec zakládací listina ve znění A, kterou Hrubý pokládá za pouhý výtah verze B. HRUBÝ, Václav. *Tři studie k české diplomatice*, s. 103-104.

¹¹⁴ HRUBÝ, Václav. *Tři studie k české diplomatice*, s. 101-102.

¹¹⁵ V historické literatuře přesto dlouho panoval názor, že zakladatelem kladrubského kláštera byl Svatopluk I. Olomoucký. Tento pohled rozšířil Gelasius Dobner, podle nějž Vladislav I. pouze dokončil Svatoplukova dílo a klášter bohatě obdaroval. Svatopluk měl podle Dobnera klášter založit v roce 1108 pro spásu své duše a jako pokání za vyvraždění rodu Vršovců. Dobner se opíral hlavně o spis *Series ducum Bohemiae (Pořadí českých panovníků)* ze 14. století, v němž je uvedeno, že sedmnáctým panovníkem byl Svatopluk zesnulý v roce 1125, syn Vratislava a zakladatel kláštera Kladruba. Svatopluk však nebyl synem Vratislava ani nezemřel v roce 1125. Tuto kauzu rozluštil ve 30. letech minulého století

spojující Čechy s Bamberkem, Mohučí a Norimberkem. Na základě archeologických nálezů lze říci, že klášter nevznikl v neosídlené krajině. Předpokládá se, že základem osídlení mohl být kupříkladu knížecí dvorec na významné křižovatce dálkových cest. Nálezy keramiky jsou pak důkazem existence trhové vsi¹¹⁶ ležící severozápadně od kláštera. Tato ves je uvedena hned na počátku zakládací listiny ve výčtu vesnic darovaných klášteru panovníkem. Poloha kláštera a jeho územní donace svědčí o záměrech knížete kolonizovat oblast západočeského pohraničí, což byla nepochybně reakce na německou kolonizaci pohraničního lesa a Chebska iniciovanou markrabětem Děpoldem III., která místy přesáhla na území českého knížectví.¹¹⁷

Archeologické výzkumy z devadesátých let minulého století rovněž ukázaly, že již na konci 11. století stál v místech jižní obvodové zdi nynějšího klášterního chrámu jednolodní kostelík, kolem něhož bylo zároveň odkryto pohřebiště. O původu a důvodech umístění kostelíka se můžeme jen domýšlet. Podobné stavby však často vznikaly právě na místech, kudy vedla nějaká důležitá cesta, a kde byla krajina málo osídlena. Sloužily především pocestným, kteří zde mohli najít duchovní útěchu. Nejbližší vesnice od tohoto místa obvykle nesla název Kostelec a místní obyvatelé pak v kostele pohřbívali své mrtvé. Někteří badatelé se domnívají, že v okolí kladrubského kláštera se nalézal právě ten Kostelec, kde se prozatímně usadili aventinští mniši směřující v roce 992 do břevnovského kláštera.¹¹⁸ Kronikář Přibík Pulkava z Radenína totiž ve své kronice uvádí, že „... Jakmile se slavný český kníže Boleslav dozvěděl, že na jeho území přišel svatý biskup se zbožnými muži a mnichy, vyšel mu s největší poctou vstříc... Vojtěch prozatím zanechal své bratry, s nimiž přišel, v plzeňském kraji a vystavěl jim v témž kraji velmi úhledný kostel k poctě boží rodičky Panny Marie, který nazval Kostelec.“¹¹⁹ Tento čin sv. Vojtěcha však bývá spojován s několika místy v Čechách a proto o něm můžeme hovořit jen v hypotetické rovině. Otázkou však zůstává, proč kostelík odolával různým stavebním úpravám a přestavbám klášterních

---

Václav Novotný, podle kterého došlo při opisování spisu k chybě písaře. Ten jednoduše přeskočil při opisu řádek, a co se ve spisu vztahovalo k Vladislavovi, připsal omylem Svatoplukovi. NOVOTNÝ, V. *Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny*, s. 9-12.

¹¹⁶ Staré Kladruby byly založeny již koncem 11. století právě za účelem kolonizace okolních lesů. Ležely téměř kilometr severozápadně od dnešních Kladrub a přetrvávaly zde až do 14. století. ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 19.

¹¹⁷ NOVÁČEK, K. *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*, s. 127.

¹¹⁸ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 15-16.

¹¹⁹ Kronika Přibíka Pulkavi z Radenína. In: *Kroniky doby Karla IV*, s. 288.

budov a až na počátku 14. století ustoupil prodloužení obvodové zdi klášterního chrámu. Důvodem mohla být právě úcta k sv. Vojtěchovi a památka na jeho pobyt.

Vzhledem k zahraničním kontaktům plnil kladrubský klášter, podobně jako klášter břevnovský o století dříve, roli zprostředkovatele soudobých duchovních trendů. Reformní hnutí zahájené na počátku 10. století v burgundském klášteře v Cluny se totiž do Čech dostalo až na prahu 12. století. Významnou roli v tomto procesu sehrál švábský klášter Zwiefalten, založený v roce 1091, díky kterému došlo k prolnutí českého a německého mnišství. S zwiefaltenským klášteřem byl totiž úzce spjat rod manželky Vladislava I. Richenzy z Bergu, jejíž otec byl zakladatelem a mecenášem kláštera. Na její přání nechal Vladislav I. v roce 1117 ze Zwiefaltenu povolát mnichy do Kladrub. Kladrubský klášter byl však původně osazen mnichy z břevnovského kláštera, kteří nepřijali německé spolubratry příliš vřele. Zwiefaltenským mnichům navíc zřejmě vadil i český opat, a tak se brzy vrátili zpět do mateřského kláštera. Vladislav I. je v roce 1120 povolal zpět, snad poté, co českým opat zemřel. Zwiefaltenští mniši s sebou přivedli svého opata Wizimana, po jehož smrti se spory o opatské místo rozhořely nanovo. Vladislav I. zemřel dříve, než stihl neshody mezi mnichy urovnat. Kronikář Kosmas uvádí, že „...byl pohřben v kostele svaté Panny Marie, jež sám vystavěl Kristu a jeho matce, hojně nadal všemi kostelními potřebami a založil tam dosti znamenité mnišské opatství. Jméno místa je Kladruby.“¹²⁰ Zwiefaltenští mniši tak ztratili podporu panovníka a kladrubský klášter znovu opustili. K jejich definitivnímu usazení v Kladrubech došlo až v roce 1130, kdy do Kladrub přišla třetí kolonie zwiefaltenských mnichů v čele s opatem Bertholdem, kterého záhy po jeho smrti nahradil opat Eberhard. Vliv Zwiefaltenu však ustával s příchodem noviců české národnosti a spolupráce mezi kláštery se pomalu vytrácela. Národnostní spory mezi českými a německými mnichy utichly, čímž byla nastartována cesta k hospodářskému a kulturnímu rozkvětu kláštera.¹²¹

V následujících letech klášter těžil z náklonnosti, kterou mu prokazovali čeští panovníci. Důvodem pozornosti bylo, kromě úcty k Vladislavovi I. pochovanému v klášteře, i narůstající bohatství kláštera. Není tedy náhodou, že v roce 1147 klášter navštívil Vladislav II., syn Vladislava I., před odjezdem na křížovou výpravu do

---

¹²⁰ KOSMAS. *Kosmova kronika česká*, s. 193.

¹²¹ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 30-32.

Palestiny. Kromě toho, že navštívil hrob svého otce, si zde vypůjčil peníze na výpravu, kterou konal na vlastní náklady. Klášteru odměnou daroval Krašovský újezd s několika vesnicemi.¹²² Klášter poskytl finanční pomoc i Soběslavovi II., který se ujal vlády po dlouholetém věznění svými předchůdci na hradě Přimdě a ocitl se tak zcela bez prostředků. I on však nezůstal klášteru nic dlužen. Věnoval mu Kurojedský újezd a majetky ve Starém Sedlišti a osvobodil poddané kláštera od různých povinností.¹²³

Prvního vrcholu v hospodářském i politickém vývoji dosáhl klášter za vlády opatů Silvestra (1201–1225) a Reinhera (1231–1275). Kladruby se v této době staly místem různých státnických jednání. V roce 1219 sem Přemysl Otakar I. svolal světské i církevní hodnostáře k řešení již zmíněného sporu s biskupem Ondřejem. Vznikla zde úmluva zvaná Kladrubské narovnání¹²⁴, se kterou však biskup nebyl spokojený a opustil Kladrubský klášter ještě před koncem jednání. V roce 1234 papež Řehoř IX. vyzval benediktinské kláštery v Kladrubech a Břevnově a cisterciácké kláštery v Pomuku a Plasích ke svolání provinciální kapituly. K zasedání kapituly v Kladrubech však došlo až v roce 1247 za přítomnosti papežského legáta Heřmana, opata z Niederalteichu. Český král Přemysl Otakar I. měl klášter ve velké úctě a často zde pobýval jako host opata Silvestra. Při jedné z návštěv zde dokonce řezenský biskup pokřtil Přemyslova prvorozeného syna Vratislava, který se však nedožil dospělosti.¹²⁵

Přemyslův syn Václav I. měl ke kladrubskému klášteru stejně vřelý vztah jako jeho otec. Za jeho vlády byla dokončena stavba dvouvěžové románské baziliky, ve své době největší kostelní stavby v Čechách, která vyjadřovala prosperitu kláštera. Vysvěcení nového chrámu, zasvěceného Nanebevzetí Panny Marie, se konalo 25. srpna 1833. Svěcení pražským biskupem Heřmanem se zúčastnil král Václav, olomoucký biskup Robert, litoměřický biskup Markvart a další církevní i světské hodnostáři.¹²⁶ Při této příležitosti král vydal listinu, kterou klášteru potvrdil všechna dosavadní privilegia

---

¹²² KREMER, V. Dějiny kláštera v letech 1140-1197. *Sborník okresního muzea v Tachově*. Tachov, 1983, sv. 17. s. 14-19.

¹²³ CDB I. č. 279, s. 244 - 246.

¹²⁴ Král zde sice vyšel vstříc požadavkům biskupa Ondřeje, ale na druhou stranu stylizace jednotlivých úmluv byla nejasná. Slíbil povolit biskupovi i jeho nástupcům dosazování i sesazování kněží a ponechat v jeho pravomoci soudy nad duchovními a stejně tak i všechno, co náleží do jeho úřadu. Vyhověl požadavkům náhrady hmotných škod a žádosti o biskupův návrat, ale v jiných ujednáních ustupoval jen s výhradami a užíval termínů, které měly v Čechách jiný smysl, než jak jim rozuměla kurie. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 139-140.

¹²⁵ NOVÁČEK, K. *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*, s. 10.

¹²⁶ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 88.

a navíc udělil nová. Klášter byl nyní osvobozen od povinnosti tzv. noclehu, ubytování královské družiny při jejím průjezdu, a od povinnosti stavět opevnění, příkopy a mosty v dobách válečných. Král dále klášteru udělil právo na majetek odsouzených zločinců a právo na konání výročního dvoutýdenního trhu v poddanském městě Kladrubech.¹²⁷ Ve stejné době vrcholila snaha opata Reinhera o rozšíření pozemkového majetku. Patrně nejvýznamnějším územním ziskem byl Přeštický újezd, který klášter zakoupil od Anežky Přemyslovny¹²⁸ kolem roku 1245. Ve stejném roce zde opat Reiner založil kostel, jako základ budoucího proboštství.¹²⁹

Druhá polovina 13. století znamenala pro klášter ztrátu dosavadního výsadního postavení v západních Čechách. Důvodem byla především panovnická preference nových královských hradů a měst zakládaných Václavem I. a Přemyslem Otakarem II. Z této doby rovněž pochází zprávy o sporech v klášterní komunitě, které vyústily v dočasné sesazení opata Reinhera a jeho nahrazení zwiezaltenským mnichem Landufem, jehož jmenování pravděpodobně souviselo se snahou švábského kláštera uplatňovat v Kladrubech patronátní právo. Kdy se Reinher vrátil do funkce opata, není známo, ale v roce 1275 z opatského stolce odstoupil a do čela konventu se postavil opat Milota, který úspěšně pokračoval v hospodářské politice svého předchůdce. Klidem kladrubského kláštera otřásla smrt Přemysla Otakara II. na Moravském poli. Stejně jako Břevnov, ani Kladruby nebyly ušetřeny drancování. Po nástupu Václava II. na trůn se opat Milota i bývalý opat Reinher účastnili církevního zasedání v Praze. Reinher zde posléze i zůstal a pohyboval se v předních kruzích na Václavově dvoře. Díky jeho vlivu zřejmě král neodpíral projevovat kladrubskému klášteru svou přízeň. V roce 1288 osvobodil klášter od placení cla ze zboží dováženého do Berouna. V následujících letech rovněž osvobodil klášter od pravomoci provinciálních úředníků a soudní spory, týkající se kláštera nebo jeho poddaných, svěřil úředníkům pražským. Po smrti opata Miloty stanul v čele kláštera opat Racek, který se snažil vyvést klášterní hospodářství z krize, do níž se dostalo následkem braniborské vlády v Čechách. V této době začaly klášteru plynout zisky z tzv. inkorporovaných kostelů, tedy kostelů patřících pod

---

¹²⁷ CDB III/1 č. 44, s. 44 - 45.

¹²⁸ Majitel přeštického újezdu Svatobor zemřel v roce 1235 a jeho majetek připadl jako odúmrť králi Václavovi I., který ho daroval své sestře Anežce, v té době abatyši kláštera klarisek v Praze. Anežka újezd prodala kladrubskému klášteru za vysokou sumu 1 200 hřiven stříbra a získané peníze zřejmě využila na dostavbu Anežského kláštera na Františku. ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 37.

¹²⁹ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 38.

klášterní správu. Na tyto kostely měl kladrubský opat prezenční právo, což znamenalo, že do nich mohl jmenovat faráře. Významným výsledkem Rackových snah bylo obdržení práva od pražského biskupa Tobiáše z Bechyně na přebytky z důchodu farního kostela v Touškově. Biskup tímto právem potvrdil kostel jako inkorporovaný klášteru a dovolil opatovi osadit faru kladrubskými mnichy. Za opata Racka se počet inkorporovaných kostelů rozrůstal, čímž rostly i klášterní příjmy a rozšiřoval se vliv kladrubského opata.¹³⁰

Ve stejné době, kdy byly české země po smrti Václava III. postaveny před volbu nového krále, i kladrubský konvent musel rozhodnout, kdo usedne na opatské místo. Volba padla na mnicha Kuna, který klášter provedl nestabilní dobou přechodné vlády Rudolfa I. a Jindřicha Korutanského. Za jeho vlády rozšířil klášter pole působnosti až k západní hranici za hrad Přimdu, kde se rozkládaly dosud nekolonizované lesy. Zde na počátku 13. století žili tři poustevníci v poustevně u sv. Kateřiny. V roce 1306 navrhl přimdský purkrabí Bohuslav kladrubskému opatovi přijmout je do klášterní komunity. Poustevníci tak složili přísahu poslušnosti, čímž zároveň potvrdili klášteru právo na správu poustevny. Byl tak položen základ nového klášterního probošství, které existovalo až do husitských válek.¹³¹

Na kladrubský klášter měly v následujících letech vliv poměry panující v zemi za vlády Jana Lucemburského. Ten, po počátečních nezdarech své vlády v Čechách, obrátil pozornost na rytířská dobrodružství a na Čechy spoléhal jen jako na zdroj jejich financování. Klášter již nemohl spoléhat na podporu panovníka ani mocných feudálů a nakonec byl kvůli zadlužení nucen přikročit k prodeji některých statků. Šťastnější časy nastaly za opata Jindřicha, jenž se snažil posílit postavení kláštera v kraji, a tak prodával vesnice ležící v okolí Prahy a z výtěžku z prodeje zkupoval statky klášteru bližší. Pilně rozšiřoval a uplatňoval práva k okolním kostelům a pečoval o probošství, která se stala středisky jednotlivých částí klášterních statků. Po smrti krále Jana nastoupil na český trůn panovník, který povýšil české země do středu říše, odkud se řídily až do konce 14. století osudy celé střední Evropy. Jak již bylo řečeno v předešlé kapitole, vláda Karla IV. přála duchovenstvu i církevním institucím, které se dočkaly

---

¹³⁰ KREMER, V. *Dějiny kláštera kladrubského v době gotické. Sborník okresního muzea v Tachově.* Tachov, 1985, sv. 20. s. 65-67.

¹³¹ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 43-44.

rozvoje a rozšíření svých statků. Pro kladrubský klášter¹³² to znamenalo vymanění se z dluhů a nastolení cesty ke svému největšímu rozmachu, který vyplnil celou dobu Karlovy vlády.¹³³

Ve druhé polovině 14. století byl kladrubský klášter jedním z nejbohatších klášterů v Čechách.¹³⁴ Disponoval velkou doménou, která zahrnovala tři městečka (Kladruby, Touškov a Přeštice), čtyři proboštství (Touškov, Přeštice, Pasečnice a sv. Kateřinu) a 91 vesnic, k nimž se záhy připojily i tři hrady (Kyjov, Kamberk a Prostiboř).¹³⁵ Nebývalý vzestup kláštera umožnila vláda opatů Racka II. (1352-1370) a Racka III. (1372-1393), kteří pocházeli z rodu pánů z Prostiboře. Významný přínos Racka II. lze sledovat v církevní správě, jelikož i on se snažil získat pro svůj řád co nejvíce okolních kostelů, a to buď přímo inkorporovaných, nebo spojených patronátním právem. Do doby jeho vlády lze klást i vznik čtvrtého proboštství v Pasečnici na Domažlicku.¹³⁶ Mezi opatem Rackem a králem Karlem IV. panovaly velmi vřelé vztahy. Král klášter, ležící na hojně užívané cestě z Prahy do Norimberku, při svých cestách často navštěvoval.¹³⁷

Po období, v němž klášter zažíval vrcholný rozvoj, však následoval na přelomu 14. a 15. století strmý pád. V roce 1378 nastoupil na trůn Václav IV., jehož kancléřem se stal pražský arcibiskup Jan z Jenštejna. Už od počátku mezi nimi panovalo napětí způsobené rozdílným pohledem na papežské schizma. Postupně tak vzalo za své spojenectví českého krále s církevními hodnostáři budované Karlem IV. Po deseti letech sporů vyvrcholil svár v roce 1393, kdy se Václav rozhodl omezit moc největšího církevního činitele v zemi a zřídit v západních Čechách biskupství se sídlem

---

¹³² K rozšíření významu kladrubského kláštera napomáhaly v první řadě konfraternity s jinými konventy, přičemž první známá konfraternita kladrubského kláštera byla uzavřena za opata Jindřicha. Stalo se tak dne 12. července 1342, kdy uzavřel opat Jindřich úmluvu s premonstrátským klášterem v Teplé o vzájemném vykonávání bohoslužeb a modliteb za zemřelé členy obou konventů. V roce 1350 pak následovalo uzavření konfraternity s opatem z benediktinského kláštera v Michelfeldu v Horní Falci, která se navíc týkala přijímání mnichů jednoho kláštera ve druhém. Významného povýšení a vyznamenání se pak kladrubským opatům dostalo papežem Klimentem VI., který jim 10. července 1347 udělil právo užívání pontifikálií při slavnostních bohoslužbách. KREMER, V. *Dějiny kláštera kladrubského v době gotické. Sborník okresního muzea v Tachově*. Tachov, 1985, sv. 20. s. 76-77.

¹³³ KREMER, V. *Dějiny kláštera kladrubského v době gotické. Sborník okresního muzea v Tachově*. Tachov, 1985, sv. 20. s. 76-77.

¹³⁴ Kladrubský klášter spolu s břevnovským odváděl do královské pokladny obnos ve výši 300 kop grošů. Naopak kupříkladu klášter Podlažický pouhých 60 kop. SOMER, T., ŠRÁMEK, J. *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 231.

¹³⁵ NOVÁČEK, K. *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*, s. 11.

¹³⁶ KREMER, V. Klášter kladrubský v době svého největšího rozkvětu. *Sborník okresního muzea v Tachově*. Tachov, 1987, sv. 22. s. 1-4.

¹³⁷ ČECHURA, J. *Kladruby v pohledu devíti staletí*, s. 37.

v Kladrubech na místo kláštera, který měl být zrušen. Čekalo se jen na smrt opata Racka III. Ten zemřel v roce 1393, ale arcibiskup Jan z Jenštejna dal urychleně provést volbu nového opata, jímž se stal mnich Olen, kterou následně potvrdil arcibiskupův generální vikář Jan z Pomuku.¹³⁸ Když se Václav dozvěděl o arcibiskupových krocích, měl konečně záminku proti němu zasáhnout. Následné události vedly k odchodu arcibiskupa Jana z Jenštejna a opata Olena do Říma a k mučednické smrti Jana z Pomuku¹³⁹. V Římě arcibiskup s opatem podali na Václava stížnost a dovolávali se potvrzení opatské volby. Papež však proti králi nezakročil, jelikož si nechtěl Václava zneprátnit. Z návrhu na zřízení plzeňského biskupství nakonec sešlo a klášter zůstal bez opata. Zatímco duchovní správu zastupoval převor Jan, král jmenoval světské správce klášterních statků. Z rozhodnutí papeže plynuly všechny výnosy ze statků papežskému legátu Pileovi, což znamenalo naprosté ekonomické vyčerpání zdrojů kláštera. Napjaté situaci mezi Václavem a kladrubským konventem nepřispěly ani konkurenční spory kláštera se sousedním městem Stříbrem¹⁴⁰. Jeho představení využili královy nevráživosti ke klášteru a vyžádali si u něj povinné odklonění významné Norimberské cesty, dosud vedoucí přes Kladruby, přes Stříbro. K volbě opata svolil král až v roce 1397. Úkolem nového opata Wenera i jeho nástupců bylo udržet rozpadající se klášterní hospodářství pohromadě.¹⁴¹

4.3 Kladruby v době husitských válek a války třicetileté

Rána, kterou utřžilo české mnišství od husitů, byla tak hluboká, že zotavení z ní probíhalo velice pomalu a s nemalými obtížemi. Pro kladrubský klášter znamenala stoleté živoření a utrpení. Husitské války poprvé dolehly na klášterní statky v roce 1420, kdy husité z Plzně zničili značnou část klášterního majetku v okolí Touškova a dobyli

¹³⁸ RYCHLÍK, J., PENČEV, V., *Od minulosti k dnešku - Dějiny českých zemí*, s. 119-120.

¹³⁹ Král po volbě kladrubského opata pozval arcibiskupa do Prahy, kde se ho pokusil napadnout. Arcibiskupovi se podařilo utéct, avšak král zajal generálního vikáře Jana z Pomuku, kterého po krutém mušení nechal svázaného shodit 20. března 1393 z Karlova mostu do Vltavy. Z oběti politického zápasu učinila katolická církev v pozdějších staletích svěťce Jana Nepomuckého. Z Hájkovy kroniky je pak známá legenda o Janu Nepomuckém, který zemřel, jelikož nechtěl prozradit zpovědní tajemství královně Žofie, jejímž byl zpovědníkem. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*, s. 228-229.

¹⁴⁰ Koncem 14. století využilo město Stříbro oslabené pozice kladrubského kláštera, který zůstal dlouho bez opata a ekonomicky strádal. Počátky sporu sahají až do roku 1382, kdy město Stříbro přemluvilo Václava IV., k vydání listiny, kterou zakázal Kladrubům stavět městské hradby. Na úkor toho opat Racek III. nařídil, že se v Kladrubech nesmí čepovat jiné pivo než kladrubské. Rozzlobené Stříbro se však odmítlo vzdát a v roce 1399 vymohlo u krále zákaz vaření piva v Kladrubech a zákaz konání výročních trhů. Současně král odsouhlasil zcela nelogické odklonění všech cest vedoucích od hranic. V praxi to znamenalo, že všichni pocestní museli povinně projít Stříbrem, což sice zdržovalo jejich cestování, ale městu přinášelo nemalé zisky. ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 48-50.

¹⁴¹ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 47-50.

hrad Kamberk. V roce 1421 pak vytáhl Jan Žižka se svým vojskem do západních Čech proti Bohuslavovi ze Švamberka. Kladrubský konvent byl o jeho krocích včas spraven a stihl se tak uchýlit do řezenského kláštera sv. Emmerama. Žižkovo vojsko klášter obléhalo tři dny, než se jim podařilo prolomit klášterní obranu. Řeholníky, kteří nestihli uprchnout, pobili nebo upálili. Na rozdíl od jiných klášterů nebyly Kladruby zcela zničeny, jelikož Žižkovým záměrem bylo přeměnit opatství v opevněný tábor. Zanechal zde početnou posádku a správu svěřil bývalému královskému mincmistrovi Petrovi ze Svojšína. Nedlouho poté přitáhlo ke klášteru vojsko uherského krále Zikmunda, ale i přes intenzivní obléhání se jim klášterní zdi nepodařilo zdolat a odtáhli. Mniši se do kláštera vrátili až v roce 1435 pod vedením opata Buška z Vrby a zahájili obnovu kláštera a restituace majetku.¹⁴²

Obě armády způsobily při obléhání značné škody na klášterních budovách používáním těžkých palných zbraní a obléhacích strojů. Pobytem husitů navíc došlo i ke zničení a vykradení vybavení interiérů. Válka se podepsala nejen na samotném klášteře, ale i na klášterních statecích a proboštstvích.¹⁴³ Celé 15. a 16. století znamenalo pro klášter úpadek způsobený ztrátou značné části pozemkového majetku. Klášter ztratil mnoho statků, které přešly do rukou kališnické i katolické šlechty. Nepříznivý vliv měla i vláda Jiřího z Poděbrad, který na zájmy kladrubského kláštera nedbal a v roce 1460 mu odebral cennou přeštickou enklávu a svěřil jí Vilémovi z Rýzemberka. Sám klášter byl nucen v důsledku nedostatku finančních prostředků prodávat nebo pronajímat svůj majetek. Povolení k vyplacení svých statků zpět získal klášter až v roce 1476 privilegiem Vladislava Jagellonského.¹⁴⁴ Je však možné usuzovat, že přes všechny problémy se klášteru podařilo rychle konsolidovat. Nedlouho po válce byl totiž schopen vysílat řeholníky do téměř opuštěného kláštera v Břevnově.

Poté, co se klášteru podařilo vzpamatovat se po válečných útrapách, započala gotická přestavba poškozeného chrámu, která se z důvodu nedostatku finančních prostředků neúměrně protahovala. Až v roce 1504 mohl řezenský biskup Petr z Kraftu chrám slavnostně vysvětit. Klášteru se v následujících letech podařilo obnovit tradiční

---

¹⁴² BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 90.

¹⁴³ Husité zničili proboštství u sv. Kateřiny a proboštství v Pasečnici, která již nikdy nebyla obnovena. Poškozena byla i proboštství v Touškově a Přešticích, která následně přešla do světských rukou, formálně však existovala dál. Důsledky války těžce dolehly i na město Kladruby, kde lehl popelem kostel Sv. Jakuba i celé náměstí. V neposlední řadě utrpěly okolní kostely a vesnice, které husité vypálili, a které se již nedočkaly obnovy. ČECHURA, J. *Kladruby v pohledu devíti staletí*, s. 41-42.

¹⁴⁴ ČECHURA, J. *Kladruby v pohledu devíti staletí*, s. 41-43.

poutě ke Kladrubské madoně, zahájit přestavbu konventu a uzavřít konfraternitu s klášteřem ve Sv. Janu pod Skalou.¹⁴⁵ Snaze kladrubských opatů nastolit cestu k vzestupu kláštera však bránily nepříznivé vnější vlivy. V roce 1525 došlo k povstání kladrubských poddaných, které vyvrcholilo pokusem o dobytí kláštera. Další neštěstí následovalo v roce 1537, kdy v okolí Kladruhu propukl mor. V roce 1557 byl pak klášter přepaden německými protitureckými pluky, které táhly do Uher. Vojáci klášter vyplnili a opata Jana odvěkli do Plzně, kde ho, po zaplacení vysokého výkupného, propustili. Vrchol úpadku pak klášter zažil za opata Josefa Wrona z Dorndorfu. Ačkoliv měl předpoklady pro efektivní správu klášterního panství, byl zkušeným ekonomem a právníkem, za dobu svého opatování dal do zástavy téměř všechny klášterní vesnice a pozemky.¹⁴⁶ V době jeho vlády studoval v klášterní škole významný český literát Mikuláš Dačický z Heslova. V *Pamětech*, kronice rodu Dačických a města Kutné Hory, se neopomněl zmínit ani o svém učiteli, opatu Wronovi, kterého zde líčí značně kriticky. Zmiňuje se o jeho milostných avantýrách s milenkou Annou a o dětech s ní zplozených.¹⁴⁷ Ani konec 16. století nebyl pro kladrubské řeholníky šťastným obdobím. V roce 1590 vypukl v klášteři požár, při němž shořely hospodářské budovy i celý konvent. O rozsahu škod svědčí skutečnost, že se řeholníci byli nuceni uchýlit do domu ve městě a do opraveného konventu se vrátili až v roce 1604.¹⁴⁸

Třicetiletá válka přinesla Evropě léta plná neštěstí a strádání. Její události zasáhly kladrubský klášter již v počáteční fázi. V roce 1620 spěchalo bavorské katolické vojsko vévody Maxmiliána Bavorského na pomoc Ferdinandovi II. a kladrubský opat požádal hejtmana Baltazara, aby do kláštera povolal ochrannou posádku. Kladrubský primátor a protestant Matyáš Pól se však obrátil na protestantského vůdce Mansfelda, jehož vojsko v téže době obsadilo Plzeň. Ve výsledku pak císařské vojsko plundrovalo ve městě a Mansfeldovi vojáci rabovali v klášteři, přičemž zabili klášterního učitele, varhaníka i klášterního hejtmana. I když se Kladruhy nestaly v následujících letech svědkem žádné bitvy, díky své poloze při hlavní cestě byly častou zastávkou vojenských pluků. V roce 1623 obsadila město císařská pěchota Viléma z Vřesovic, kterou v lednu 1624 vystřídali žoldnéři Schaumbergova pluku, kteří zde zůstali v zimním ležení. Klášter byl vyčerpán zásobováním početných vojsk, což zřejmě vedlo

¹⁴⁵ ČECHURA, J. *Kladruhy v pohledu devíti staletí*, s. 66.

¹⁴⁶ NOVÁČEK, K. *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*, s. 13.

¹⁴⁷ DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš. *Paměti*, s. 138.

¹⁴⁸ HOLANOVÁ, E. *Státní zámek klášter Kladruhy. Dějiny objektu*, s. 38.

k odchodu části konventu do Řezna. Kladruby neunikly ani útokům švédských oddílů pod vedením generálů Bannera, Torstensonova a Königsmarka, které zničily klášter i město v letech 1630, 1645 a 1648.¹⁴⁹

4.4 Kladruby v době barokní

Přes strašlivé následky války, která způsobila pokles počtu obyvatel na zlomek předválečného stavu a opuštěné klášterní statky, se poměry v klášteře obrátily k lepšímu hned po odeznění válečných konfliktů s nástupem rekatolizace a baroka. V těchto letech zaznamenaly české kláštery, kromě výstavby nových kostelních a klášterních budov, i rostoucí počet členů konventu.¹⁵⁰ V roce 1650 nastoupil opatskou vládu Matouš Roman Platzer a zahájil obnovu klášterního majetku i opravy klášterních budov. Začal zkupovat zpět statky, které na přelomu 16. a 17. století klášter prodal nebo zastavil. V roce 1651 pak opat vyhrál soud o znovuzískání Touškova, tamější proboštví se mu však obnovit nepodařilo.¹⁵¹ Počátkem 60. let zahájil opat Platzer barokní přestavbu konventu (později nazývaného starým opatstvím).¹⁵² Na stavební aktivitu navázal jeho nástupce Tobiáš Hochman přestavbou hospodářských budov. Novou éru renovace kladrubského areálu přineslo až zvolení Maura Fintzgutha v roce 1701, jenž bývá považován za jednoho z nejschopnějších benediktinských opatů doby barokní. Přestože proslul spíše stavení činností, zasloužil se rovněž o obnovu klášterního hospodářství, vzkříšení pokleslé kázně mnichů a o téměř zdvojnásobení jejich počtu v klášteře. Jeho významným počinem bylo odkoupení Přeštic od Josefy Lobkowiczové, dcera hraběte z Bubna a Litic, kde v roce 1710 obnovil tamější proboštví. V letech 1712–1726 pak vznikala jedinečná barokně gotická přestavba klášterní baziliky navržená Janem Blažejem Santinim. Po dokončení byl chrám znovu vysvěcen a v roce 1728 došlo k translaci ostatků knížete Vladislava I. na důstojnější místo k hlavnímu oltáři. Santiniho plány nového konventu na originálním trojúhelníkovém půdorysu již opat

¹⁴⁹ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 74.

¹⁵⁰ Ještě v roce 1614 měl kladrubský klášter z hospodářských důvodů nařízeno, že řeholníků nesmí být více než dvanáct a žáků v klášterní škole více než dvacet. V první polovině 18. století však již konvent, spolu s proboštvím v Přešticích, čítal 52 mnichů. ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 29.

¹⁵¹ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 90-91.

¹⁵² V rozích budovy konventu byly vyzdviženy věže, čímž stavba připomínala spíše zámeckou tvorbu počátku 17. století. Autora stavby neznáme, ale jelikož se podobné architektonické prvky objevují v 16. století jen na zámku v Mníšku pod Brdy, který stavěl Martin Reiner, lze předpokládat, že tento architekt pracoval i v Kladrubech. Navíc byl Martin Reiner spjat s benediktinskými kláštery prostřednictvím stavby nového konventu v Břevnově. VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 290.

Fintzguth realizovat nestihl. Jeho nástupce opat Josef Sieber přizval k řízení stavby nového konventu Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Práce probíhaly v několika etapách a k jejich dokončení došlo až v roce 1775, kdy už v čele kladrubského kláštera stál poslední kladrubský opat Amand Street.¹⁵³

Opomene-li stavební aktivity v kladrubském areálu, můžeme říci, že první polovina 18. století znamenala pro kladrubské období blahobytu. V klášteře panovala kázeň, opati pečlivě budovali klášterní knihovnu a nakupovali umělecká díla a vzácné relikvie světců. Klášter se tak mohl pyšnit ostatkovým oltářem sv. Aurelia a Viktoriána a náhrobkem sv. Jukunda. Změnu přinesl až rok 1740, kdy usedla na rakouský trůn císařovna Marie Terezie. Následující války se projeví na finanční situaci země, a tím ve výši daní. V roce 1757 pak přes Kladruby táhl oddíl Prusů, který město vyraboval.¹⁵⁴ Po stabilizaci poměrů zahájila císařovna Marie Terezie reformy. Kláštera se dotkly nejprve reformy školství, podle nichž byla vedle klášterní latinské školy zřízena i škola hlavní, kterou navštěvovali chlapci z kladrubského farního obvodu. Jelikož Marie Terezie stanovila němčinu jako úřední jazyk, byla hlavní škola roku 1777 přeměněna na německou. Císař Josef II. byl v reformách ještě horlivější, než jeho matka. Jeho zákaz konání procesí postihl zejména poutě konané k mariánskému obrazu v Přešticích a zrušení kostelních a náboženských bratrstev se zase dotklo bratrstva sv. Jana Nepomuckého při kostele sv. Jakuba v Kladrubech, touškovského bratrstva sv. Benedikta a přeštického bratrstva Panny Marie Sedmibolestné a sv. Barbory.¹⁵⁵

4.4.1 Poslední kladrubský opat Amand Streer

Kladrubský klášter provedl těmito lety opat Amand Streer, někdejší profesor filosofie v pražském arcibiskupském semináři, který byl do své funkce zvolen v březnu 1756. Své schopnosti prokázal již v počátcích své vlády nad klášterem, když se zapojil do sporu s pražskou konzistoří o uznání práva kladrubských benediktinů dosazovat své řeholníky na klášterní fary. Streerovi se podařilo nároky kladrubského kláštera obhájit a potvrdit tak inkorporované farnosti v Kladrubech, Vícově u Přeštic, Touškově, Skapcích, Holostřevěch a Kostelci. Kromě již zmíněné dostavby nového konventu se opat zasloužil o stavbu kostela sv. Jana Křtitele v Touškově a dokončení stavby

¹⁵³ VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D., *Encyklopedie českých klášterů*, s. 290.

¹⁵⁴ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 91-92.

¹⁵⁵ KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 47-48.

přeštického kostela Nanebevzetí Panny Marie. Nákladné stavební podniky dokazují finanční prosperitu kladrubského kláštera za dobu jeho opatování, což se rovněž projevilo v obohacení klášterní knihovny a ve výzdobě konventu uměleckými díly z jezuitské klementinské koleje, které opat zakoupil po zrušení jezuitského řádu.¹⁵⁶ Schopnosti Opata Streera se v roce 1773 odrazily ve volbě prézesa české benediktinské kongregace. Řádová generální kapitula totiž zvolila do svého čela právě kladrubského opata. Proti rozhodnutí se vzepřel vlivný a s Habsburky spolupracující nový břevnovský opat Rautenstrauch, který argumentoval tvrzením, že funkce generálního vizitátora, později prézesa, náležela vždy opatům nejstaršího českého benediktinského kláštera v Břevnově. Na jeho nátlak pak kapitula ze své volby odstoupila. Je otázkou, do jaké míry tento konflikt s významným členem habsburského dvora ovlivnil další osudy kladrubského kláštera.¹⁵⁷

Přes své mimořádné postavení nedokázal opat Streer zabránit císařským dekretům, které omezovaly existenci, ekonomickou suverenitu i příjmy klášterů a zasahovaly do jejich struktur. V roce 1782 vstoupilo v platnost nařízení, podle něhož klášter nesměl provádět žádné peněžní transakce bez předchozího povolení duchovní komise českého gubernia. V této době žilo v klášteře 51 řeholníků a tři klerici, kterým bylo zakázáno přistoupit k vyššímu svěcení.¹⁵⁸ Ve stejném roce byla jiným nařízením zrušena klášterní škola. Hlavní škola, zřízená v roce 1777, měla projít reformou spočívající v zavedení nového způsobu vyučování. Opat Streer, spatřující v nastalé situaci příležitost legitimizovat existenci kladrubského kláštera jako významné vzdělávací instituce, povolal do Kladrub bývalého jezuitu a ředitele vzorové školy v Praze Wenzela Lenharda a pověřil ho reformou hlavní školy po vzoru nových vyučovacích postupů a zaškolením vyučujících. Ředitelem hlavní školy a současně i všech škol v okolí byl jmenován člen klášterní komunity Christopher Löw.¹⁵⁹

4.5 Zrušení kláštera

Příčiny rušení klášterů v Čechách lze hledat již v letech následujících po stavovském povstání, kdy byl pod vedením habsburské dynastie nastolen proces

---

¹⁵⁶ KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 46-47.

¹⁵⁷ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 47.

¹⁵⁸ HOLANOVÁ, E. *Státní zámek klášter Kladruby. Dějiny objektu*, s. 52-53.

¹⁵⁹ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 78.

rekatolizace země. Stát se jal obnovy církevních organizačních struktur, což ve výsledku znamenalo upadání církve do závislosti na státní moci. Na druhou stranu tato úzká spolupráce přinesla církvi výhody mocenské i ekonomické. Nejenže obnovila svou dominantní pozici mezi ostatními stavy, ale získala zpět podstatnou část statků, jejichž držba, a příjmy z ní plynoucí, byla předpokladem pro mocenské působení i rozsáhlou barokní obnovu církevních staveb. Tyto tendence však dospěly k vrcholu za vlády Josefa II., jehož politika kladla důraz na podřízení církve vůči státu. Josef II. redefinoval sociální roli církve, jejíž primární úlohou mělo být poskytování morálního základu a veřejného blaha. Rušení klášterů však nesouviselo pouze s ideologickými záměry josefínské církevní politiky, ale především se záměry ekonomickými. První vlnu likvidace řeholních domů zahájil císařský dekret z 12. ledna 1782. Spolu s klášterem kladrubským postihl stejný osud i jiné benediktinské klášter. Zrušení neunikl klášter sv. Mikuláše na Starém Městě pražském, klášter sv. Jiří na Pražském hradě, klášter Sv. Prokopa na Sázavě či klášter ve Svatém Janu pod Skalou.¹⁶⁰

Kladrubský opat Amand Street zemřel 9. března 1783. Na jeho místo měl nastoupit dosavadní převor Amand Jodok Hoch, ale žádost mnichů o souhlas s volbou nového opata byla dočasně odložena. Osud kláštera již byl pravděpodobně zpečetěn a absence opata další kroky usnadňovala. Přesto však mezi mnichy panovala víra v zachování kláštera, když v roce 1783 císař Josef II. potvrdil konfirmační listinu z roku 1749, jež zaručovala klášteru dosavadní privilegia. O zrušení kláštera se začalo jednat v srpnu roku 1785 v době, kdy se rozhodovalo o budoucnosti i jiných klášterů v Plzeňském kraji, a to o františkánském klášteře v Tachově a premonstrátském klášteře v Teplé. Zatímco dvorská duchovní komise stála o zachování Kladrub na úkor kláštera v Tachově, a to díky jeho přínosu při zajišťování církevní správy, centrální úřady byly proti. Ve vyhláše z 26. srpna 1785 prosadila česko-rakouská dvorská kancelář zrušení kladrubského kláštera a zachování kláštera v Tachově.¹⁶¹

V sobotu 5. listopadu do Kladrub dorazila komise vyslaná krajským hejtmanem Kazimírem Wiederspergerem pod vedením krajského komisaře Petra Nigroniho z Riesenberka, která přivezla do kláštera dekret o zrušení, s nímž byli členové konventu seznámeni v pondělí 7. listopadu za přítomnosti všech duchovních z inkorporovaných

---

¹⁶⁰ HOLANOVÁ, E. *Státní zámek klášter Kladruby. Dějiny objektu*, s. 53.

¹⁶¹ KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 49-50

far a přeštického proboštství. Převor složil přísahu, že před komisí neutají žádný movitý ani nemovitý majetek kláštera. Poté členové komise přikročili k sepsání veškerých financí, statků, pozemků, vybavení a dalšího majetku.¹⁶² Z klášterní pokladny komise zabavila částku 81 038 zlatých. Současně řeholníci, vázání přísahou, komisi předali peníze v celkové výši 60 000 zlatých, které ukryli na nejrůznějších místech v době prusko-rakouských válek. Kromě hotovosti měl klášter značný obnos na různých dlužních úpisech, jehož výše činila 177 334 zlatých. V porovnání s jinými zrušenými kláštery se jedná o částky mimořádně vysoké, což ukazuje ekonomickou situaci Kladrub ve velmi příznivém světle.¹⁶³ Do nemovitého majetku kláštera spadalo město Kladruby s farním kostelem, 21 vesnic, sedm dvorů, statky Přeštice a Čeminy, klášterní pivovar a mlýn. Veškerý majetek přešel na náboženský fond. Výsledný obnos, který zrušením kláštera získal, činil 753 440 zlatých, což je dokladem toho, že byl kladrubský klášter nejbohatším zrušeným benediktinským klášterem v Čechách.¹⁶⁴

Seznam kladrubských řeholníků v době zrušení kláštera, vypracovaný historikem R. C. Koplem, čítá 50 jmen. Obsahuje informace o místě původu, věku, počtu let strávených v klášteře, funkci zastávané v klášteře a o dalším působení po odchodu z Kladrub. Ke členům posledního kladrubského konventu je třeba přičíst i dva novice, kteří v době zrušení studovali teologii na pražské univerzitě. Zrušení kláštera se však nedotklo jen benediktinů, ale i civilních osob, které zde zastávali funkce úředníků, služebnictva či pomocného personálu, jenž se staral o každodenní potřeby mnichů a chod klášterního hospodářství. Kladrubským benediktinům byla stanovena pětiměsíční lhůta, po jejímž uplynutí museli klášter opustit. Dne 7. dubna 1786 vykonal převor Hoch poslední bohoslužbu v klášterním kostele, po jejímž ukončení se mniši rozešli. Většina z nich vstoupila do stavu světských duchovních a obsadili místní fary. Jen hrstka z nich vstoupila do zachovalých klášterů svého řádu. Jejich útočištěm se stal Břevnovský klášter.¹⁶⁵

---

¹⁶² KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 51-53.

¹⁶³ HOLANOVÁ, E. *Státní zámek klášter Kladruby. Dějiny objektu*, s. 54.

¹⁶⁴ Celková suma tvořila více než třetinu z celkové částky, která do fondu plynula ze všech zrušených benediktinských klášterů. Jméno druhého nejbohatšího zrušeného kláštera sv. Jiří v Praze činilo 451 479 zlatých. Po něm následovalo břevnovské proboštství v Polici nad Metují s částkou 245 835. KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 57.

¹⁶⁵ KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 59-64.

4.6 Osudy kláštera po jeho zrušení

Po smrti Josefa II. se víra některých bývalých řeholníků upínala k jeho bratrovi Leopoldovi II., který některá opatření zaměřená proti klášterům odvolal. Kromě toho také pozastavil likvidaci dalších klášterů a zrušil generální semináře. Přestože řada představených předložila Leopoldovi žádosti k nápravě, obnovy zrušených klášterů se nedočkali. V Kladrubech probíhala od dubna 1786 dražba klášterního mobiliáře a dalšího vybavení. Mezi rozprodávanými věcmi nechyběly hodnotné knihy, nábytek, obrazy a vybavení klášterní apotéky. Značná část z vybavení kláštera směřovala do okolních kostelů. Malé varhany se staly součástí vybavení kostela ve Skapcích, dva oltáře putovaly do kostela v Ošelíně a lavice z kapitulní síně odkoupila židovská synagoga v Novém Sedlišti na Tachovsku.¹⁶⁶

Po odchodu mnichů a rozprodání majetku sloužily klášterní budovy světským účelům. Od roku 1797 byl v bývalém klášteře zřízen sklad střelného prachu a o rok později zde nechal zemský gubernátor arcivévoda Karel vybudovat generální vojenský špitál. V následujících letech se staly Kladruby útočištěm pro mnichy trapisty, kteří opustili svou vlast a putovali do Ruska. Po jejich odchodu se do klášterních budov opět vrátil vojenský lazaret pro vojáky raněné z bojů v napoleonských válkách. Následně se klášter přeměnil v kasárna a v invalidovnu.¹⁶⁷ V roce 1826 končila smlouva s vojenskou správou a administrativa státních statků uskutečnila záměr prodat kladrubské panství do soukromých rukou. V úředním listu Pražských novin zveřejnila oznámení o dražbě kladrubského panství, jehož vyvolávací cena byla stanovena na 234 000 zlatých. Novým majitelem objektu bývalého kláštera se stal polní maršál Alfréd I. Candidus Ferdinand Windischgrätz.¹⁶⁸ O rok později zakoupil za 2 060 zlatých i klášterní kostel a zavázal se o něj pečovat a využívat ho pro pastorační činnost.¹⁶⁹

¹⁶⁶ ČECHURA, J. *Kladruby v pohledu devíti staletí*, s. 77-80.

¹⁶⁷ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací v českých zemích II. díl*, s. 92.

¹⁶⁸ Kníže Windischgrätz složil v hotovosti zálohu ve výši 60 000 zlatých. V literatuře se často uvádí domněnka, že zbytek dluhu mu císař odpustil za jeho věrné služby v armádě. Existují však doklady, podle nichž za kladrubské panství Windischgrätz zaplatil, přičemž využil dědictví své manželky Marie Eleonory rozené ze Schwarzenbergu, tzv. Arenberský kapitál. KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 76.

¹⁶⁹ Přání obnovit při bývalém klášterním kostele pastoraci projevili císař František I. při své návštěvě Kladrub v roce 1812. Od roku 1815 tak byla při kostel Nanebevzetí Panny Marie zřízena samostatná část kladrubské farnosti se stálým knězem, který poskytoval duchovní péči jak ubytovaným vojákům, tak obyvatelům blízkého okolí. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 74.

Politické a vojenské aktivity Windischgrätzovi bránily v intenzivní správě majetku, a tak přenechával rozhodování na úřednících sídlících v Tachově. Také z tohoto důvodu začala rodina Windischgrätzů využívat kladrubské panství až v 60. letech 19. století, kdy kníže Alfréd I. vystoupil z armády a začal se věnovat řízení svých statků na panstvích v Tachově, ve Štěkní u Písku, v Jablonici a v Kladrubech. Poté, co byla budova prelatury přeměněna na rodinné obydlí, bývalý klášter plnil funkci zámeckého sídla. Alfréd I. již 21. března 1862 zemřel a dědicem rodinného majetku se stal jeho nejstarší syn Alfréd II. Mikuláš. Po vzoru svého slavného otce se věnoval službě v armádě. Když však v bitvě u Hradce Králové v roce 1866 utrpěl vážná zranění, z armády odešel a pobýval většinu času na panství v Kladrubech. Zde nechal již v roce 1863 vybudovat v budově konventu dobře prosperující pivovar, který měl být ve své době konkurentem pivovaru plzeňského. Pivovar zahájil svou činnost v roce 1864 a o tři roky později se dočkal rozšíření o nově vybudovanou budovu ledárny a sladovny. Nutno poznamenat, že úpravy budovy konventu s sebou nesly radikální destruuující zásahy, které přeměnily barokní charakter stavby.¹⁷⁰

4.6.1 Využití kláštera v průběhu 20. století a současnosti

Poslední šlechtický majitel panství Ludvík Aladár přišel s myšlenkou prodat bývalé klášterní budovy zpět benediktinskému řádu. Prodej se však kvůli vysoké ceně nakonec neuskutečnil. Po roce 1918 Windischgrätzové ztratili pozemkovou reformou Tachov, který byl do té doby jejich hlavním sídlem. Ludvík se tedy v roce 1920 nastěhoval do Kladrub. Ve stejném roce rovněž ukončil provoz pivovaru v budově konventu, kterou následně pronajal pivovaru ve Stodě. Jelikož se budova nacházela v dezolátním stavu, přistoupil v letech 1934–1937 k její opravě, při níž došlo k úpravě východního křídla na knihovnu a rodinný archiv. Opravy se týkaly i střechy budovy poničené při požáru. Práce ustaly až v roce 1939 v důsledku politických událostí.¹⁷¹

---

¹⁷⁰ Alfréd II. neváhal zasáhnout ani do klášterního kostela. V roce 1874 si přisvojil prostornou mnišskou hrobku pod sakristií kostela, odkud nechal rakve mnichů přemístit do kobek, které sloužily jako chlívy pro drůbež a domácí zvířata zaměstnanců panství. Do uvolněné hrobky pak měli být pochováni členové rodiny. Transport ostatků zemřelých Windischgrätzů z rodinné hrobky v kostele sv. Václava v Tachově se však neobešel bez potíží, a tak byla hrobka zprovozněna až za Alfréda III. v roce 1880. Rakve s ostatky mnichů byly uloženy zpět do původní hrobky v roce 1979. ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 94-95.

¹⁷¹ KRČEK, J. Příspěvek k poválečným dějinám bývalého kladrubského kláštera. *Minulosti Západočeského kraje*. Plzeň, 2012, roč. 47, s. 102-103.

Druhá světová válka dolehla na kladrubské panství v roce 1942, kdy si velitelství německého Wehrmachtu pronajalo první patro konventu, které složilo jako sklad armádních uniforem. Kladruby pocítily hrůzy války během leteckého bombardování, při němž dopadlo několik bomb i do areálu bývalého kláštera. K vážnějšímu poškození budov ale naštěstí nedošlo. Na konci dubna 1945 se v zámku usadil německý štáb generála Karla Weisenbergera, který však již v noci 5. května objekt opustil a utekl před postupujícími jednotkami americké armády do Německa. Po válce obsadila bývalý klášter americká posádka a na nějaký čas zde internovala francouzské vojáky, kteří kolaborovali s nacistickým Německem. Bezprostředně po válce kladrubský velkostatek spolu s areálem bývalého kláštera zkonfiskoval stát na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Ludvík Aladár obýval zámek až do srpna, kdy ve společnosti amerických důstojníků překročil německé hranice.¹⁷²

Správa panství připadla Státním statkům, jejichž působení mělo silně devastující charakter. Jelikož se pozornost památkové péče soustředila výhradně na klášterní kostel, budova konventu se nalézala v dezolátním stavu. Okenní otvory byly zazděny nebo v nich chyběla okna, v některých místnostech chyběly stropy a první patro mnišských cel sloužilo jako chlévy pro slepice a kozy. Na počátku 60. let převzalo bývalý klášter do správy Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni, které učinilo konec hospodářskému využívání budov a započalo přípravy pro využití bývalého kláštera jako kulturní památky. Od roku 1964 probíhaly rozsáhlé rekonstrukční práce, ale až v roce 1974, kdy byl v klášterním areálu ukončen provoz Státních statků, se z hospodářského objektu stala památka. V roce 1980 byl klášter obohacen o sochy z dílny Matyáše Bernarda Brauna z vyhořelého zámku Valeč u Karlových Varů. V následujících letech probíhala jejich restaurace spolu s restaurací oltářů sv. Josefa, sv. Panny Marie Růžencové, sv. Máří Magdaleny a sv. Scholastiky. Významného ocenění se Kladruby dočkaly v roce 1995, kdy byl areál bývalého kladrubského kláštera prohlášen národní kulturní památkou. V posledních letech minulého století se pak uskutečnil v prostoru mezi chrámem a budovou staré prelatury archeologický výzkum vedený doc. Mgr. Karlem Nováčkem Ph.D z katedry archeologie

---

¹⁷² KRČEK, J. Příspěvek k poválečným dějinám bývalého kladrubského kláštera. *Minulosti Západočeského kraje*. Plzeň, 2012, roč. 47, s. 102-103.

Západočeské univerzity v Plzni, jehož výsledky měly velký význam pro architektonické dějiny kláštera.¹⁷³ Mezi lety 2013-2014 probíhala obnova jižní zahrady, která se rozprostírá před jižním křídlem budovy konventu. Cílem projektu revitalizace zahrady bylo vytvoření klidové plochy s ovocným sadem starých odrůd jabloní, hrušní a třešní. Od roku 2016 je realizován projekt Život v řádu, který navazuje na dosavadní obnovu areálu. Jeho cílem je pokračovat v záchraně klášterních objektů nacházejících se v havarijním stavu. Záměrem opravy starého konventu a jeho rajského dvora je rozšíření prohlídkové trasy, které se tematicky zaměří na život mnichů v klášteře.¹⁷⁴

Klášter zpřístupňuje část objektů veřejnosti. Součástí prohlídek je expozice sv. Jana Nepomuckého, která zahrnuje přes pět set zpodobnění světce na uměleckých dílech i předmětech denní potřeby. Během prohlídky jsou návštěvníkům přístupné opatské pokoje, zimní refektář, knihovna rodu Windischgrätzů a klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. V roce 2000 vzniklo Občanské sdružení Klášter Kladruby, které se soustředí na pořádání kulturních akcí v klášterním areálu, z nichž nejnavštěvovanější jsou historické jarmarky, hudební festival Kladrubské léto či tzv. Benediktinské dny, během nichž probíhají noční oživené prohlídky inspirované významným obdobím českých dějin.¹⁷⁵

---

¹⁷³ ČECHURA, J. *Kladruby 900: lidé - život - doba*, s. 157-158.

¹⁷⁴ Projekty obnovy kláštera Kladruby [online]. [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.klaster-kladruby.cz/cs/projekty>

¹⁷⁵ Kladruby - oficiální webová prezentace kláštera [online]. [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.klaster-kladruby.cz/cs>

5 Umělecký a kulturní odkaz

5.1 Architektonické památky břevnovského kláštera

Břevnovský klášter prošel během staletí mnohými přestavbami. Nejstarší dochované nálezy byly při archeologickém výzkumu, prováděném v 60. a 70. letech minulého století, objeveny v podobě románské krypty¹⁷⁶ pod chórem dnešního chrámu. Klášter se od svých počátků těšil přízni českých knížat i králů, dokladem čehož je jeho stavební vyspělost. Gotická přestavba probíhala od poloviny 13. století, ale do dnešní doby se nedochovala, což můžeme přičítat důsledkům husitského ničení i stavebnímu zápalu barokních opatů. Od 15. století klášter živořil a nalézal se v gotických rozvalinách. Teprve od roku 1700, s nástupem opata Otmara Zincka, docházelo k rozsáhlé barokní výstavbě klášterního areálu¹⁷⁷ a chrámu v podobě, kterou známe dnes.

5.1.1 Kostel sv. Markéty

Umělecky i architektonicky nejvýznamnější břevnovskou stavbou je bezesporu klášterní kostel sv. Markéty, který dominuje klášternímu komplexu. Už od svého zvolení v roce 1700 uvažoval opat Zinke o tom, že nejstarší mužský benediktinský klášter v zemích Koruny české vybuduje znovu od základů a povznese ho k duchovní i hospodářské prosperitě. První kroky učinil již v roce 1703, kdy svěřil vypracování projektu nového kláštera Pavlu Ignáci Bayerovi, který vytvořil několik návrhů, z nichž si opat vybral variantu umístění kláštera po severní straně chrámu, jenž měl být nově vybudován na základech středověkého kostela. Jak již bylo řečeno ve druhé kapitole,

---

¹⁷⁶ Prvotní dřevěné stavby klášterních budov nahradily do konce roku 1089 románské kamenné stavby. Jádro kláštera tvořila trojlodní bazilika s východní kryptou. Dokončení krypty a patrně i východní části chrámu lze s velkou pravděpodobností zařadit do doby před rokem 1045, kdy sem břevnovští pohřbili tělo poustevníka Vintíře. Krypta patřila kostelu zasvěcenému sv. Vojtěchovi, který vybudoval kníže Břetislav na znamení úcty k zakladateli kláštera, jehož ostatky roku 1039 přivezl z Hnězdna. V letech 1965-1974 provádělo Pražské středisko památkové péče a ochrany přírody archeologický výzkum v kostele sv. Markéty pod vedením Vladislava Píši, při němž byla pod chórem barokního kostela odkryta krypta kostela románského. Jedná se o trojlodní prostor s dvěma řadami sloupů a s dvanácti polosloupky v obvodových stěnách s krychlovými hlavicemi zaoblenými v dolních rozích. Apsida krypty má půdorys rozevřajícího se půlkruhu. V závěru apsidy jsou tři okna s půlkruhovými záklenky a v postranních úsecích apsidy se nachází široké zaklenuté niky. VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*, s. 56.

¹⁷⁷ Viz. Obrazová příloha, obr. 1.

opat Zinke roku 1709 zrušil smlouvu s Bayerem pro neplnění povinností při vedení stavby a na uvolněné místo stavitele přijal Kryštofa Dientzenhofera.¹⁷⁸

S novým stavitelem dostalo tempo stavby rychlý spád. Již v roce 1710 započala stavba lodi chrámu, která uzavřela na jižní straně již hotový západní trakt budovy konventu. Následovala stavba presbytáře, která se však zdržela, jelikož roku 1713 vypukl v našich zemích mor a stavební činnost se zastavila. Základní kámen celého kostela byl položen až v den sv. Vavřince roku 1714, a to v době, kdy už se v provizorně uzavřené lodi sloužily bohoslužby. Důvodem tak pozdního položení kamene bylo pravděpodobně přání opata Otmara, aby byl kámen umístěn v presbytáři. Na vnitřní výbavě kostela se pracovalo až do roku 1721. Od roku 1716 spolupracoval s Kryštofem Dientzenhoferem jeho syn Kilián Ignác a postupně převzal vedení stavby. Navrhl značnou část mobiliáře a výzdoby kostela, podobu zahradního pavilonu Vojtěška¹⁷⁹ a podílel se na vzhledu prelatury a zvonice.¹⁸⁰

Klášteří chrám¹⁸¹ bývá řazen mezi radikální dynamické barokní sakrální stavby spolu se zámeckou kaplí Narození Páně ve Smiřicích, klášterním kostelem sv. Kláry v Chebu, kostelem sv. Mikuláše na Malé Straně či kostelem Nanebevzatí Panny Marie v Nové Pace. Tyto stavby se vyznačují především zvlněnými zdmi a půdorysy složenými z průniků oválů. Kostel sv. Markéty je jednolodní stavbou s dlouhým mnišským chórem. Její vnitřní uspořádání vychází z půdorysového schématu založeného na průniku delších stran za sebou seřazených oválů. Hlavní loď kostela tvoří průnik dvou oválných prostorů, do nichž z obou stran zasahují další menší ovály. Loď je zaklenutá specifickým způsobem střídáním klenebních pasů, které jsou robustní a fungují jako samostatné klenební útvary mezi dvojicemi pilířů, a vzduté klenby. Rozšiřující se klenební pasy nabízejí dostatečný prostor pro nástrovní fresky, zatímco klenby se směrem do středu zužují a zdobí je pouze dekorativní malba. V lodi kostela je

---

¹⁷⁸ VILÍMKOVÁ, M. *Stavitelé paláců a chrámů: Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*, s. 84-85.

¹⁷⁹ O roku 1708 probíhaly severně od klášterního areálu úpravy zahrad, při nichž byly vybudovány nové terasy s fontánami a oranžerie. Největší zahradní stavbou byl pavilon nad gotickou studánkou zvanou Vojtěška, kterou benediktinská tradice spojovala s legendou o setkání sv. Vojtěcha a knížete Břetislava a jejich společným rozhodnutím o založení prvního mužského benediktinského kláštera v Čechách. Již za opata Bavora byl nad pramenem zbudován pavilon s žebrovou klenbou, nad nímž vyrostl v letech 1724-1726 patrový letohrádek podle návrhu Kiliána Ignáce Dientzenhofera. MÁDL, M. a kol. *Benediktini: barokní nástěnná malba v českých zemích*, s. 307-308.

¹⁸⁰ VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 602.

¹⁸¹ Viz. Obrazová příloha, obr. 2.

umístěno šest bočních oltářů. Namísto dřevěných oltářů se opat Otmar rozhodl pro fiktivní oltáře iluzivně malované na stěnách kostela.¹⁸²

Vnitřní rozvržení chrámu se odráží i ve vnější podobě stavby, která má zaoblená nároží. Její monumentalitu zvýrazňuje vysoký sokl s kamenným piedestalem a římsou, na němž spočívají iónské předsazené sloupy a pilastry. V prostřední, nejvíce vystupující části jižní fasády, jsou pilastry zdvojené a oddělují tak vysoká polokruhově ukončená okna. Jižní fasádu zdobí freska kolem středověkého náhrobního kamene poustevníka Vintíře.¹⁸³ Vysoká zaklenutá okna se nachází ve stěnách západního i jižního průčelí a pod nimi se objevují mělká vpadlá pole v podobě oválů. Jižní a západní fasádu doplňují v oblasti střechy dva štíty a dva vikýře. Římsy obou hlavních štítů zdobí sochy zakladatelů, sv. Vojtěcha a knížete Boleslava, a dále sochy sv. Otmara a sv. Benedikta. Při severní stěně chrámu stojí zvonice zakončená osmibokou cibulovitou bání. Na vrcholu střechy se tyčí benediktinský kříž orámovaný oválným pásem. V mezerách mezi pásem a křížem jsou písmena C S P B, což značí Crux Sancti Patris Benedicti - Kříž svatého otce Benedikta.¹⁸⁴

5.1.2 Klášterní budovy

Jak již bylo řečeno, do konce vlády opata Menharta v roce 1089 nahradily dřevěné provizorium románské zděné stavby. Do vývoje klášterních budov zasáhl až na přelomu 13. a 14. století opat Bavor z Nečtin, když nechal románskou klauzuru nahradit gotickými objekty přibližně stejného půdorysu. Poté, co klášterní komplex dobyli husité, trvalo poměrně dlouho, než došlo k výstavbě nového domu. Až opat Tomáš Sartorius uzavřel v roce 1668 smlouvu na výstavbu budovy konventu se stavitelem Martinem Reinerem.¹⁸⁵

---

¹⁸² MÁDL, M. a kol. *Benediktini: barokní nástěnná malba v českých zemích*, s. 109.

¹⁸³ Poté, co byl Vintíř v roce 1045 v Břevnově pochován, pojal opat Menhart úmysl využít poustevníkovu pověst ke zvýšení proslulosti svého opatství. Velké množství poutníků, vyhledávající Vintířův hrob, přivedlo břevnovské mnichy k vytvoření Vintířova náhrobku, který přežil všechny pohromy a dochoval se dodnes. Po jeho nalezení v době barokní přestavby klášterního areálu, byl zazděn do vnější fasády kostela sv. Markéty. Náhrobek představuje postavu mnicha se svatozáří, jenž drží knihu a poustevnickou hůl. FOLTÝN, D. *Otevři zahradu rajskou: Benediktini v srdci Evropy 800-1300*, s. 168.

¹⁸⁴ MÁDL, M. a kol. *Benediktini: barokní nástěnná malba v českých zemích*, s. 110.

¹⁸⁵ Tzv. Sartoriův konvent původně navazoval jedním křídlem na jižní bok klášterního kostela a využíval jeho základů. Dnešní podobu mu dal až Kilián Ignác Dientzenhofer v letech 1734-1736. V 18. století sloužil jako špitál a v 50. letech 20. století zde sídlila státní bezpečnost. VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*, s. 65-66.

K zahájení barokní novostavby břevnovského kláštera opatem Zinkem došlo 30. května 1708, kdy byl položen základní kámen nové klášterní budovy. Bayer ještě stačil zahájit výstavbu nového konventu, než byl ve své funkci vystřídán Dientzenhoferem, který konvent dokončil podle Bayerova plánu. Současně se stavbou konventu probíhala i stavba letního refektáře. Dne 1. listopadu 1715 proběhla slavnost požehnání dokončených konventních budov, do nichž poté přesídlila klášterní komunita ze starého Sartoriova konventu. Do výstavby prelatury se Kryštof Dientzenhofer pustil již se svým synem v roce 1717. Kilián Ignác se na jejím vzhledu podílel zásadním způsobem, jelikož navrhl vstupní i východní křídlo a vypracoval návrh na výzdobu interiérů.¹⁸⁶

Tak byl dokončen komplex klášterních budov, jejichž dispozice vytvořila celkem tři dvory, z nichž západní patřil konventu, prostřední sloužil hospodářským účelům a východní byl součástí prelatury. Hospodářský dvůr oddělovalo od opatského dvora křídlo se zimním refektářem, zatímco letní refektář jako samostatné křídlo vystupoval na severní straně z uzavřeného komplexu. Jižní průčelí konventu překrývá z větší části kostel. Nad třídlílným vstupem do prelatury se v úrovni střechy nalézá jednoduchý trojúhelný štít s oválným oknem. Vlevo od vchodu je umístěno třiramenné schodiště do patra prelatury, kde se nachází jídelna a pokoje opata. Východní křídlo pak sloužilo k reprezentativním účelům, a to jak přízemí s hostinskými pokoji, tak patro s tzv. Tereziánským sálem, který získal svůj název v roce 1743 na památku korunovace Marie Terezie českou královnou a jejího potvrzení privilegií kláštera. Všechna křídla kláštera, kromě letního refektáře, jsou dvoupatrová s chodbou lemující vnitřní dvory. Obě patra západního křídla konventu zabírají celý řeholníků, severní křídlo pak tvoří knihovna.¹⁸⁷

Kromě budov církevních stavěl Kryštof Dientzenhofer v Břevnově i budovy hospodářské. Jedná se o sýpku, stáje a pivovar. Původní hospodářské zázemí bylo rozsáhlejší než je tomu dnes, jelikož přední dvůr pivovaru podlehl rozšiřování výpadové silnice. Dnes můžeme v areálu kláštera nalézt jen druhý dvůr, jehož součástí je i bývalý

---

¹⁸⁶ BLAŽÍČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Klášter v Břevnově*, s. 22-27.

¹⁸⁷ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*, s. 68-69.

Sartoriův konvent, při jehož vstupu byla v letech 1739–1740 vybudována reprezentativní brána.¹⁸⁸

5.2 Architektonické památky kladrubského kláštera

Za několik desítek let, během nichž se v kladrubském klášteře usazovali mniši ze Zwiefaltenu, probíhala výstavba klášterních budov a konventního chrámu zasvěceného Panně Marii, v němž byl v roce 1125 pochován kníže Vladislav I. Románskou přestavbu, které se chrám dočkal na počátku 13. století, završilo v roce 1233 svěcení budov za přítomnosti Václava I. Po ní následující přestavbou gotickou prošel klášter na počátku 14. století, kdy byla klášterní bazilika opatřena protáhlým gotickým závěrem. Gotické etapě je nutné připsat i vnější fasádu a část dlouhého trojlodního chóru.¹⁸⁹ Po husitských válkách byla bazilika značně poškozena ostřelováním z obléhacích strojů. K jejím opravám došlo ještě před rokem 1504, kdy řezenský světitel biskup Petr posvětil v opraveném klášterním kostele všech osm oltářů. Zkázu klášterních budov způsobil nejprve požár v roce 1590 a následně třicetiletá válka. Až po uzavření vestfálského míru se poměry v klášteře zlepšily natolik, že mohla být zahájena obnova kláštera. Přestavba proběhla v 17. a 18. století ve třech fázích. Inspirátor první z nich, opat Matouš Roman Platzler, nechal v letech 1664–1670 vybudovat jižně od kostela objekt raně barokního konventu a prelatury. Druhou etapu renovace zahájil opat Maur Fintzguth na počátku 18. století. Třetí etapa barokní výstavby se pak pojí se jménem opata Josefa Siebera, za jehož vlády se stavební aktivita soustředila především na budovu konventu.¹⁹⁰

5.2.1 Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Od okamžiku, kdy se opat Maur Fintzguth ujal vlády, usiloval o hmotné zvelebení Kladrub. Rozšiřoval klášterní majetek o nové statky a budoval nové fary a dvorská sídla. Zanedlouho se klášter oprostil od dluhů a nastolil cestu k hospodářské prosperitě. V této době rozkvětu pojal opat Fintzguth úmysl přestavit klášterní chrám. K realizaci tohoto plánu přikročil v roce 1711, kdy pověřil zhotovením projektu dva významné architekty té doby, Kryštofa Dientzenhofera a Jana Blažeje Santiniho Aichla. Opat dal nakonec přednost odvážnému a neobvyklému návrhu Santiniho, jenž spojoval

¹⁸⁸ VILÍMKOVÁ, M. *Stavitelé paláců a chrámů: Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*, s. 91.

¹⁸⁹ NOVÁČEK, K. *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*, s. 48-49.

¹⁹⁰ KOTRBA, V. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*, s. 164.

bohatost baroka s výrazovými prostředky gotiky. Santini navrhl přeměnu románské trojlodní baziliky na barokní, ale goticky vyhlížející stavbu, a tak je dnes kostel Nanebevzetí Panny Marie jednou z ukázek české barokní gotiky.¹⁹¹ Starý chrám s trojlodním chórem a třemi apsidami ustoupil stavbě mnohem honosnější a dominantnější.¹⁹²

Nedostatek prostředků stavbu značně zpožďoval, a tak po položení základního kamene v západním průčelí dne 3. června 1712 bylo do roku 1716 zbudováno pouze západní trojlodí s hlavním průčelím. Stavba postupovala od západu k východu, přičemž si zachovala románský půdorys a na některých místech převzala z původní budovy odvodové zdivo. Rozdíly vznikly zejména v posunutí kostela k východu, zbouráním východních věží, jejich nahrazením kupolí a připojením trojlístého závěru. Dne 14. srpna 1716 byla do výklenku západního průčelí umístěna socha Madony, přičemž v téže době byly již sneseny románské věže a přistoupilo se ke stavbě kupole nad lodním křížením. Teprve po jejím dokončení v roce 1718 došlo k uzavření východního konce chrámu trojlístým kněžištěm. Až 15. září 1726 byla přenesena socha Madony na hlavní oltář chrámu a 15. prosince byl chrám vysvěcen. Úplná výzdoba interiéru skončila až 12. dubna 1728 přenesením ostatků knížete Vladislava I. do mramorové hrobky.¹⁹³

Kostel stojí na půdorysu latinského kříže, přičemž jeho trojlístý závěr propůjčuje podobu kříže patriarchálního. Bohatě pojaté západní vstupní průčelí a monumentální kupole kontrastují se střízlivým řešením ostatních částí stavby. Nejvýraznějším motivem na průčelí jsou gotické fiály obklopující jediný sochařský prvek, a to sochu Panny Marie s Ježíškem, nalézající se v nice štítu. Pannu Marii připomíná i motiv lilí, symbol čistoty a nevinnosti, na spodní straně opěrných oblouků. Na samém vrcholu průčelí se tyčí benediktinských kříž, v němž jsou vepsána počáteční písmena benediktinského hesla: *Crux Sancta Sit Mihi Lux, Non Draco Sit Mihi Dux* (Kříž svatý budiž světlem mým, ne drak mi budiž vůdcem zlým). Osmiboká kupole vystupuje nad křížením lodí a postupně se zužuje ve štíhlou lucernu, kterou završil Santini pozlacenou korunou. Ta opět odkazuje k Panně Marii, jež má být oslavována jako královna nebes.

---

¹⁹¹ Viz. Obrazová příloha, obr. 5.

¹⁹² SEDLÁK, J. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*, s. 93.

¹⁹³ KOTRBA, V. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*, s. 165.

Na východě Santini přistavil presbytář na půdorysu trojlistu, který korunoval čtyřbokou věžičkou.¹⁹⁴

5.2.2 Budovy konventu a prelatury

Opat Fintzguth ovšem nezapomněl ani na ostatní budovy v areálu kláštera. Ještě před přestavbou chrámu se pustil do novostavby tzv. nové prelatury s hlavní bránou a vysokou věží. Svou orientací na vnější komunikaci je skutečně reprezentativním vstupem do klášterního areálu. V návaznosti na ní pak v pravém úhlu vznikla budova tzv. malých stájí, jež vymezuje na jižní straně dnešní první nádvoří. Tato budova je architektonicky zajímavou stavbou a její rozvržení a kvalitní provedení interiérů jí řadí mezi nejhodnotnější barokní hospodářské objekty. Vznik těchto budov ukončil architektonický vývoj tzv. východního bloku areálu, jehož nejstarší část tvoří gotický dům na severní straně, který je v úrovni sklepů ještě dobře zachovaný. Tento objekt, navazující na obvodové zdivo, vznikl při přestavbě vnější ohrady kláštera mezi lety 1360–1370. Mezi gotickou stavbou a budovou nové prelatury se nachází původně renesanční objekt klášterní školy.¹⁹⁵

Hned po skončení stavebních prací na klášterním chrámu přistoupil opat Fintzguth roku 1727 ke stavbě nového konventu. Objektem konventu se zabýval ještě Jan Blažej Santini, který také vypracoval návrh nové budovy. Podle jeho projektu měl být konvent trojkřídlovou budovou na půdorysu trojúhelníku.¹⁹⁶ Až opat Josef Sieber nechal po nastoupení do úřadu v roce 1729 změnit půdorys, čímž došlo ke změně tvaru budovy na čtyřkřídlou. Kompletní dokončení stavby spadá až do druhé poloviny 18. století. Za autora druhého projektu konventní budovy bývá považován Kilián Ignác Dientzenhofer. Napovídá tomu především celkový charakter dispozice stavby i její racionální schéma, typické pro Dientzenhoferovi projekty břevnovského a broumovského kláštera. Charakteristické motivy jeho tvorby lze hledat i v řešení fasád, které jsou v detailech velice příbuzné fasádám prelatury ve Svatém Janu pod

---

¹⁹⁴ SEDLÁK, J. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*, s. 96-97.

¹⁹⁵ HORYNA, M. Dílo Kiliána Ignáce Dientzenhofera v Kladrubech. *Památky a příroda*, 1977, roč. 10, s. 578-579.

¹⁹⁶ V české barokní architektuře je myšlenka konventního objektu založeného na trojúhelníkovém půdorysu zcela neobvyklá. U Santiniho se toto téma uplatňuje poměrně často, a to především u staveb sakrálních. Motiv trojúhelníku využil Santini například při stavbě Piaristické koleje v Rychnově nad Kněžnou, kaple sv. Václava a Vojtěcha v Ostrově u Stříbra a zámku v Chlumci nad Cidlinou. SEDLÁK, J. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*, s. 23.

Skalou, jejíž stavbu navrhl Dientzenhofer přibližně v téže době. Dientzenhoferovu účast na stavbě nového konventu v Kladrubech lze spojit i s jeho dlouholetou spoluprací s benediktiny z Břevnova.¹⁹⁷

Kladrubský konvent je dvoupatrovou čtyřkřídlovou stavbou na pravoúhlém půdorysu. Hlavní východní křídlo, vymezující západní část prvního nádvoří, je opatřeno bohatě zdobeným průčelím zakončeným zídou s plastikami. Fasády ostatních křídel budovy jsou řešeny poměrně střízlivě. Severní křídlo nového konventu ve své východní části navazuje na jižní křídlo starého konventu. Ve své západní části však značně přesahuje středověkou rozlohu kláštera. V souvislosti se severním křídlem konventu došlo k přestavbě spojovacího křídla ke kostelu, zřejmě rovněž podle projektu Dientzenhofera. Jižní křídlo je vzhledem ke stoupajícímu terénu na vnější straně jednopatrové. V interiérech konventu se uplatňuje funkčnost a kompoziční jasnost. Obě podlaží všech křídel jsou dvojtraktová. Zatímco v severním, západní a jižním křídle vedou chodby při nádvoří a místnosti jsou řazeny ve vnějších traktech, ve východním křídle běží chodby při vnější obvodové zdi. Ve středu východního křídla se v prvním patře nalézal letní refektář, jemuž ve druhém patře odpovídal sál konventní knihovny. Sál zimního refektáře byl umístěn v prvním patře východní poloviny severního křídla. Přízemí této části severního křídla tvořila velká konventní kuchyně a druhé patro bylo vyhrazeno pro cely mnichů. Součástí renovace areálu bylo i zřízení velké konventní zahrady na svahu ležícím jižně od klášterních budov. Zahrada měla terasovitý charakter, přičemž v horní části byly vybudovány rybníky, které dodávaly vodu kašnám v nižších částech.¹⁹⁸

5.3 Malířská a sochařská výzdoba

5.3.1 Břevnovský klášter

V interiérech klášterních budov a chrámu se zachovala významná umělecká díla od předních českých umělců doby barokní. S výzdobou a zařizováním kláštera se započalo hned po dokončení stavebních prací. Nejdůležitější etapa barokní výzdoby tak ještě spadá do doby opata Zinka. Její dokončení je pak spojeno s vládou jeho nástupce Bennona Löbla.

---

¹⁹⁷ HORYNA, M. Dílo Kiliána Ignáce Dientzenhofera v Kladrubech. *Památky a příroda*, 1977, roč. 10, s. 582-583.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 580-581

Ze širokého spektra umělců jmenuji jako prvního pražského malíře Jana Jakuba Stevense ze Steinfelsu, který patřil na přelomu 17. a 18. století mezi nejvýznamnější a nejoblíbenější freskaře v Čechách. Steinfels je autorem nástrojných malby¹⁹⁹ klášterního chrámu, na jejímž návrhu pracoval z vlastní iniciativy od roku 1717. Klenební výzdoba mu byla po některých změnách skutečně zadána a k její realizaci došlo mezi lety 1719–1720. Jeho úkolem bylo vyzdobit celou plochu kleneb kostela monumentálními figurálními scénami. Nad chórem je oslavován sv. Benedikt, jenž stoupá do nebe obklopen anděly. Malby nad lodí představují světce uctívané v břevnovském opatství. Od východu k západu se v polích klenby nalézají tři scény. První oslavuje sv. Vojtěcha a Pět bratří, následující zachycuje sv. Bonifáce, Alexia a Markétu a poslední skupinu pěti benediktinských světců spjatých s českou řádovou provincií tvořenou prvním břevnovským opatem Anastásem, sv. Vojtěchem, poustevníkem Vintířem, sázavským opatem Prokopem a sv. Radimem. Nad hudební kruchtou Steinfels vyobrazil české zemské patrony sv. Jana Nepomuckého, sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava, sv. Ludmilu, sv. Víta a sv. Hedviku.²⁰⁰

V Břevnově dále působil bavorský malíř Kosmas Damián Asam, který zahájil svou spolupráci s českými benediktiny v kladrubském klášteře. Poté přijal pozvání opata Zinka do Břevnova, kde měl vyzdobit reprezentační místnost prelatury, již zmíněný Tereziánský sál. Na stropě sálu vyhotovil Asam mezi lety 1726–1728 scénu Zázrak sv. Vojtěcha na dvoře uherského krále Štěpána. Malíř vycházel z příběhu poustevníka Vintíře, kterého při návštěvě Uher pozvali na hostinu jeho příbuzný uherský král Štěpán se svou manželkou Giselou. Král chtěl svého hosta poctit pečeným pávem, avšak zapomněl, že je doba půstu. Vintíř se nechtěl odmítnutím jídla vznešeného hostitele dotknout, a tak se obrátil k Bohu v modlitbě s prosbou o pomoc. Asamova malba pak zachycuje moment, kdy byla Vintířova modlitba vyslyšena, páv náhle obživil a z hostiny odlétl.²⁰¹ Za opata Bennona Löbla se pak v Břevnově uplatnil i Asamův žák Felix Anton Scheffler, k jehož dílům se řadí nástěnné malby v zinním

---

¹⁹⁹ Viz. Obrazová příloha, obr. 3.

²⁰⁰ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 213-214.

²⁰¹ Součástí výzdoby jsou štukové erby habsburské monarchie a portréty Marie Terezie a jejího manžela Františka Lotrinského od Johanna Gottfrieda Auerbacha z roku 1743. Ze stejné doby rovněž pochází portréty čtyř rakouských císařů, Ferdinanda II., Leopolda I., Josefa I. a Karla VI., umístěné nad vchody do sálu. VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*, s. 71.

refektáři s výjevy ze života sv. Benedikta. Autor vybral témata vztahující se k jídlu a pití, která tak reflektují účel místnosti.²⁰²

Do monumentální malířské výzdoby břevnovského kláštera se velkou měrou zapojil i pražský malíř Jan Karel Kovář. V letech 1739–1740 zde pracoval na cyklu ze života sv. Benedikta ve středním křídle konventu. Mezi jeho díla se řadí i fresky v přízemí prelatury s alegoriemi křesťanských ctností: Moudrosti, Umírněnosti, Síly a Spravedlnosti. Na klenbách ambitu v patře prelatury se dále zachovalo osm nástropních maleb s náměty z dějin břevnovského opatství. Na první z nich v jihozápadním rohu ambitu je vyobrazena Oprava břevnovského gotického kostela sv. Markéty po bitvě na Bílé hoře. Následující malby zachycují sv. Hedviku po bitvě s Tatary u Lehnického Pole, Zbudování kláštera v Lehnickém Poli sv. Hedvikou, Budování kláštera v Broumově, Založení probošství v Polici nad Metují Přemyslem Otakarem I., založení Rajhradu a založení Břevnova.²⁰³ Z dalších jeho děl jmenujme kupříkladu scény ze života benediktinských světců v opatském apartmánu. Oslavou opata Bennona Löbla je nástropní malba v přijímacím pokoji se Zázrakem míšenského biskupa sv. Bennona, který svým spolubratrům za velkého sucha vyprosil u Boha pramen. V pompejském sále pak Kovář vyobrazil Obnovení kláštera v St. Gallen za opata sv. Otmara a v opatské kapli vytvořil fresku s námětem setkání knížete Oldřicha a poustevníka Prokopa na Sázavě. Na klenbě letního refektáře vytvořil svou nejrozsáhlejší malbu v břevnovském klášteře, která představuje zázračné rozmnožení chlebů a nasycení zástupu.²⁰⁴

V lodi klášterního chrámu je umístěno šest bočních oltářů s obrazy Petra Brandla. Obrazy, na kterých Brandl pracoval mezi lety 1715–1719, obklopují z každé strany sochy M. V. Jäckela. Jejich pozadí pak tvoří iluzivní malba vyhotovená Janem Ignácem Pešinou a J. J. Stevensenem. První oltář na jižní straně lodi je zasvěcen sv. Otmarovi, opatovi kláštera St. Gallen. Představuje zázrak, který se přihodil při přenosu světcových ostatků z rýnského ostrova Werd, kdy se zázračně naplnil soudek neubývajícím vínem a planoucí pochodně nehasila ani prudká bouře. Po stranách obrazu stojí sochy sv. Alexia a Bonifáce. Druhý oltář, zasvěcený sv. Benediktovi

---

²⁰² ROYT, J., KOUPIL, O. *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život*, s. 39-40.

²⁰³ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*, s. 72-74.

²⁰⁴ MÁDL, M. Kláštery v Břevnově a Broumově a jejich monumentální malířská výzdoba. In: RŮŽIČKA, J. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*, s. 1-li.

zobrazuje světce umírajícího mezi spolubratry. Obraz rámuje sochy Benediktových žáků sv. Placida a Maura. Třetí oltář na jižní straně mezi chrámovou lodí a presbytářem skrývá ostatky poustevníka Vintíře, které tam uložil opat Otmar v roce 1726. Brandlův obraz zachycuje poustevníka Vintíře umírajícího ve své jeskyni a obklopeného skupinou postav s knížetem Břetislavem a biskupem Šebířem v čele. Jelikož Vintíř nikdy nebyl kanonizován a podle církevních předpisů tak nesměl mít samostatný oltář, bylo zřízení oltáře zaštitěno spojením se sv. Prokopem, který se objevuje v nástavci Brandlova obrazu v boji s ďáblem. První oltář na severní straně lodi je zasvěcen českému zemskému patronu sv. Václavovi. Brandl na obraze ztvárnil dramatickou scénu zavraždění světce u chrámových dveří. Sochy po stranách představují sv. Scholastiku, zakladatelku ženské větve benediktinského řádu, a sv. Gertrudu z Helfty. Následuje oltář sv. Kříže, který svým zasvěcením souvisí s hlubokou úctou benediktinů ke sv. Kříži. Brandlův obraz zachycuje Kříž a Panna Marie Bolestnou s mečem v srdci. Obraz doprovázejí sochy biblických svědků Kristova umučení sv. Jana Evangelisty a sv. Marie Magdalény. Protějšek oltáře poustevníka Vintíře tvoří oltář sv. Vojtěcha s Brandlovým obrazem zakladatelské legendy o setkání sv. Vojtěcha s knížetem Boleslavem u pramene potoka Brusnice.²⁰⁵

Z dalších malířů, kteří se v Břevnově uplatnili, lze připomenout ještě Giovanniho Vincentiho, autora cyklu nástrojných maleb v ambitu kláštera, které představují významné momenty z dějin českých benediktinských klášterů, jež jsou obohaceny o doprovodné latinské texty. Dále Josefa Hagera, který vyzdobil klenbu biliárového sálu za letním refektářem personifikací Čechie se znaky břevnovsko-broumovského opatství a pohledem na kostel sv. Markéry, a Antonína Tuvoru, jehož malby zdobí stěny opatských pokojů. V přijímacím pokoji opata nalezneme fresky s náměty ideální italské krajiny a v tzv. Čínském salonu zase s náměty čínských krajin. Tyto profánní malby byly v druhé polovině 18. století velice oblíbené, a to jak v prostředí šlechtickém, tak církevním.²⁰⁶

Vyhotovením výše zmíněných soch v bočních oltářích pověřil opat Otmar sochařskou dílnu Lužičana Matěje Václava Jäckela. Z jeho dílny pocházejí rovněž sochy andělů na dvou dubových zpoděnicích pod kruchtou z roku 1721, které zhotovil

²⁰⁵ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*, s. 61.

²⁰⁶ MÁDL, M. Kláštery v Břevnově a Broumově a jejich monumentální malířská výzdoba. In: RŮŽIČKA, J. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*, s. lii-liiii.

truhlář Josef Ignác Dobner. Levou zdobí anděl s plamenným mečem a lebkou a pravou anděl držící knihu. Řezbářsky Jäcklova dílna vybavila i korpus varhan, který navrhl Kilián Ignác Dientzenhofer a vypracoval truhlář Tobiáš Maysner z Broumova. Varhaní skříň je portálová a doplňuje ji šest volně stojících sloupů. Průhledné střední pole lemují troubící andělé v životní velikosti, zatímco dvě symetrická boční pole vystupují do prostoru.²⁰⁷ Jäckelova sochařská výzdoba obohatila i hlavní oltář navržený rovněž Kiliánem Ignácem a zhotovený Dobnerem. Dvoustupňový oltář je tvořený střední portálovou částí a diagonálně vytočenými křídly. V nice umístěnou sochu sv. Markéty doprovázejí po obou stranách postavy andělů, z nichž dva nesou rohy hojnosti. V nástavci oltáře žehná světici Bůh Otec, nad nímž se ve svatozáří vznáší holubice Ducha svatého. Zatímco postava světice je pozlacená, ostatní figury mají povrch křídový. Jäckel vyhotovil i plastickou výzdobu střížky kazatelny, na níž anděl nese v letu zeměkouli s vítězným Spasitelem.²⁰⁸

Jäckela v Břevnově vystřídal sochař Karel Josef Hiernle, který se již za opata Otmara uvedl v Lehnickém Poli, kde mu bylo zadáno kompletní vybavení novostavby kostela, i v Broumově, kde svými sochami vyzdobil nádvoří kláštera. V roce 1739 získal zakázku na kamennou plastiku nad vstupem do břevnovského kláštera. Pro bránu vyhotovil Hiernle sochu sv. Benedikta mezi anděly, který v jedné ruce drží knihu a druhou žehná poutníkům. V blízkosti bočního oltáře v klášterním chrámu stojí raně barokní křtitelnice, nad níž je umístěna Hiernleho socha Immaculaty. V pravé ruce drží Immaculata lilii a levou ruku má pozvednutou k nebi. Její podstavec zdobí reliéf s námětem prvního hříchu. K jeho posledním pracím pro Břevnov patří výzdoba kapitulní síně, pro níž Hiernle zhotovil hlavní oltář a řezby zdobící lavice při obvodu místnosti. Z nich se dochovaly postavy apoštolů Petra a Pavla, Sv. Markéty a sv. Ludmily.²⁰⁹

5.3.2 Kladrubský klášter

Na malířské výzdobě kladrubského chrámu se významně podílel bavorský vrcholně barokní malíř Cosmas Damián Asam, který zahájil freskami a oltářními malbami v kostele Nanebevzetí Panny Marie své působení v Čechách. Zároveň se

²⁰⁷ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 196-198.

²⁰⁸ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*, s. 61.

²⁰⁹ VILÍMKOVÁ, M., PREISS, P. *Ve znamení břevna a růží*, s. 201-204.

malby v Kladrubech výrazně odlišují od jeho ostatních chrámových dekorací, které se soustřeďují na velké plochy kleneb. Tentokrát mu byl zadán cyklus obrazů na stěnách, které byly pojaté jako závěsné obrazy. Nová byla rovněž vazba Asamových maleb s architekturou, jelikož dosud byla pojátkem bohatá štuková dekorace jeho bratra Egida Quirina Asama. V Kladrubech se ale štuk neuplatnil, protože byl v rozporu se Santiniho vizí gotizujícího interiéru.²¹⁰

Svou práci v Kladrubech započal Asam v roce 1725 mariánským cyklem v hlavní lodi chrámu. Soubor dvanácti obrazů, umístěný v pásu mezi arkádami a okny, začíná od hudební kruchtly na severní straně, u křížení cyklus přechází na jižní stěnu a pokračuje zpět ke kruchtě. První obraz cyklu znázorňuje Zvěstování o narození Panny Marie Jáchymovi a Anně. Následující dílo alegoricky vyjadřuje poslání Panny Marie a její podíl na díle spásy. Na obraze spaříme Immaculatu, chovající Ježíška a držící v ruce lilii, jak stoupá nad hlavu okřídlenému hadovi Prvního hříchu. Další výjev, Narození Panny Marie, zachycuje sv. Annu, jež přijímá do náručí dítě, a anděla přinášejícího Panně Marii lilii. Na obraze Mariiny cesty do chrámu Asam zachytil malou Marii s hvězdným věnečkem kolem hlavy, která stoupá po vysokých schodech v doprovodu několika žen se svícemi. Na páté malbě je vyobrazeno Zasnoubení Panny Marie, kde kněz oddává snoubence, které provází zástup mužů a žen se svícemi. Poslední malba na jižní stěně zachycuje Pannu Marii přijímající zvěst o svém vyvolení za matku Krista. Protějškem Zvěstování Panně Marii je na jižní straně malba Navštívení Panny Marie, na které Pannu Marii vítá Alžběta. Na výjevu Narození Páně drží Panna Marie v náručí dítě, ze kterého vychází zlatá záře, a obrací se s ním k postavě Boha Otce, jenž v ruce svírá olivovou ratolest. Následující malba Obětování páně zachycuje Simeona, jak drží v náručí dítě a pohlíží k nebesům. Postavy po stranách obrazu drží holoubky, kteří mají být obětováni za novorozence a k očištění rodičky. Děj na obraze Odpočinek na útěku do Egypta se odehrává na pozadí ruin polorozbořeného chrámu, které jsou symbolem pohanství, nad nímž vítězí nová víra. Panna Marie s Ježíškem sedí na vyšších stupních chrámu obklopení anděly. Dole u pasoucího se osla stojí Josef, který Ježíškovi podává ovoce. S tímto barevně rozmanitým výjevem, navozujícím představu idylické pohody, kontrastuje další malba, na níž Marie s mečem v prsou drží pod křížem tělo svého

---

²¹⁰ PREISS, P. K činnosti rodiny Asamů v Čechách a ve Slezsku. In: *Barokní umění a jeho význam v české kultuře: sborník symposia, které pořádala Národní galerie v Praze k připomenutí osobnosti a díla Oldřicha J. Blažička ve dnech 11. a 12. prosince 1896*, s. 73.

mrtvého syna při zatmění slunce. Poslední malbou z cyklu je Smrt Panny Marie v přítomnosti apoštolů.²¹¹

Po dokončení cyklu přistoupil Asam k malířské dekoraci kupole, kde výjevem Nanebevzetí Panny Marie mariánský cyklus kulminuje.²¹² Na malbě Kristus vítá s otevřenou náručí Pannu Marii a předává jí žezlo, čímž je vyjádřena její role na nebesích, kde má zasednout po jeho boku jako spoluvládkyně. Na samém vrcholu kupole jsou pak zachyceni Bůh Otec a holubice Ducha Svatého. Mariinu vládu zdůrazňují i čtyři andělé s korunou, hermelínem, šňůrou perel a žezlem.²¹³

V roce 1726 se Asam zabýval cyklem osmi obrazů v mnišském chóru, které jsou uvedeny nápisem citujícím Ambrožův hymnus *Te deum laudamus*. Výjevy znázorňují uctívání Boha v různých fázích dějin spasení. Obrazy, doprovázené jednotlivými verši, směrem k oltáři a zpět odpovídají sledu Ambrosiánského chvalozpěvu. První obraz vyzývá k uctívání Boha celou zemí, zástupci Starého i Nového zákona. Druhá scéna znázorňuje, jak Boha uctívají andělé, a třetí vyjadřuje chválu stvoření. Na poslední malbě na severní stěně jsou vyobrazeni apoštolové uctívající Krista a chválící Boha. Sérii na jižní stěně zahajuje malba se shromážděním proroků na hoře Sinai v čele s Mojžíšem přijímajícím Desatero. Následují malby se scénami uctívání Beránka světci a uctívání Církve čtyřmi světadíly. Cyklus uzavírá obraz Posledního soudu.²¹⁴

Sochařská výzdoba kladrubského chrámu je spojena se jménem Matyáše Brauna. Konkrétní sochy se však připisují žákům jeho dílny, samotnému Braunovi nikoli. Za autory plastik bývají považováni Řehoř Thény, Jiří Pacák a Brunův synovec Antonín. Braunovu dílnu si vybral zřejmě sám Santini a pověřil ji vytvořením dřevěných plastik na hlavním oltáři a na vršku chórových lavic. Autorem tohoto zařízení, stejně jako podstatné většiny chrámového vybavení, je sám Santini. Příslušnost sochařské výzdoby k Braunově dílně dokládají specifické slohové znaky. Jedná se

---

²¹¹ KAMPER, J. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXX, Politický okres Stříbrský*, s. 119-120.

²¹² Viz. Obrazová příloha, obr. 6.

²¹³ NEUMANN, J. Neznámá díla Cosmy Damiana a Egida Quirina Asamů v Kladrubech. *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. 38, č. 5, (1990), s. 434.

²¹⁴ PREISS, P. K činnosti rodiny Asamů v Čechách a ve Slezsku. In: *Barokní umění a jeho význam v české kultuře: sborník symposia, které pořádala Národní galerie v Praze k připomenutí osobnosti a díla Oldřicha J. Blažička ve dnech 11. a 12. prosince 1896*, s. 77.

především o protáhlé a štíhlé tvary těla, modelace roucha a fyziognomie tváří s orlími nosy, ostře řezanými rysy a hluboko zasazenýma očima.²¹⁵

Hlavní gotický oltář tvoří otevřená architektura složená z žebrových lomených oblouků, které zdobí pozlacené řezby lilií. Konstrukci oltáře, jež připomíná svým tvarem průřez gotickou katedrálou a zároveň i opatskou infuli, prosvětlují rozlehlá okna v závěru chrámu. Střed oltáře tvoří Panna Marie v mandorle obklopená anděly.²¹⁶ Pod sochou se nalézá plastika symbolizující eucharistii s výjevem ukřižovaného Krista, který za levou ruku visí na kříži, zatímco si pravou rukou vymačkává z ran krev, která prýští do kalicha. Po stranách plastiky dva andělé spočívají na kartuších, na nichž jsou opět uvedeny verše z Ambroziánského hymnu. Ve spodní části oltáře stojí monumentální sochy světců, jejichž autorem je zřejmě Řehoř Thény. Po levém boku Panny Marie spočívají sochy sv. Benedikta a sv. Placidia. Na pravé straně oltáře pak stojí sochy sv. Wolfganga a sv. Maura. Vrcholy čtyř vzájemně se protínajících oblouků, které oddělují dolní část oltáře od horní, zdobí okřídlené symboly čtyř evangelistů. Prvním je obličej anděla symbolizující sv. Matouše, následuje hlava lva, symbol sv. Marka, vedle něj hlava býka, symbol sv. Lukáše, a nakonec hlava orla, jako symbol sv. Jana. Střed horní části oltáře vyplňuje velký krucifix doprovázený po obou stranách anděly, jež nesou kartuše s nápisy. Na levé kartuši nápis hlásá TU REX GLORIAE CHRISTE (Ty jsi král slávy, Kriste) a na pravé TU PATRIS SEM PITER, ES FILIUS (Ty jsi syn věčného Otce).²¹⁷

Po obou stranách chóru stojí dubové lavice, jejichž nadhlaví zdobí geometrická řezba. Nad římsou lavic se tyčí tři štíty zdobené pozlacenými liliemi a girlandami. Mezi nimi stojí v nadživotní velikosti čtyři sochy světců. Na severní straně směrem k oltáři nalezneme Sv. Benedikta, sv. Řehoře a sv. Ambrože. Identita čtvrtého světce zatím nebyla odhalena. Jedná se s největší pravděpodobností o sv. Jošta nebo sv. Vendelína. Jižní lavice je pak vyzdobena sochami sv. Scholastiky, Klimenta VI. a sv. Vojtěcha.

---

²¹⁵ POCHE, E. *Matyáš Bernard Braun: sochař českého baroka a jeho dílna*, s. 75.

²¹⁶ KAMPER, J. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXX, Politický okres Stříbrský*, s. 119-122.

²¹⁷ NEUMANN, J. Ikonologie Santiniho chrámu v Kladrubech. *Umění = The Art: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. 1985, roč. 33, č. 2, s. 97–115.

I v tomto případě nemůžeme s jistotou říct, jaký světec je zpodobněn na poslední soše. Mohlo by jít o sv. Romulanda či sv. Jana Gualberta.²¹⁸

5.4 Duchovní kultura

Jednu z nejvýznamnějších sfér západní civilizace představuje knižní kultura. Role benediktinského řádu je přitom nezanedbatelná, jelikož v době zániku Západořímské říše představovalo řádové prostředí místo uchováající ohrožené dědictví, které se zde zároveň dále pěstovalo a rozvíjelo. V této činnosti se benediktini opírali o samotnou Řeholi sv. Benedikta, podle níž patří četba a opisování knih mezi základní povinnosti členů řádu.

Přestože si benediktinský řád uchoval po dlouhá staletí mimořádné postavení, jeho úloha se v latinské Evropě proměňovala. Prvotní snaha o systematizaci dědictví latinské písemné kultury měla spíše praktický a užitkový charakter, přičemž se soustředila na přesnost a čitelnost textu i praktickou formu knihy v podobě kodexu. Z potřeby reprezentace vládnoucích barbarských elit však postupně vyvstal požadavek náročnější a luxusnější produkce knih.²¹⁹ Doba karolinské renesance našla v benediktinských skriptoriích hlavní opěrné základy. V této době se staly rukopisy prostředkem šíření civilizačních hodnot, když spolu s křesťanstvím pronikaly na území pohanů.

Na naše území knižní a písemná kultura pronikala ze dvou směrů. Latinská kultura se šířila od konce 8. století z Bavorska, do jehož misijní působnosti naše země spadaly. Druhým zdrojem bylo byzantské prostředí, které rozvíjelo staroslověnskou písemnou kulturu. Paralelní vývoj obou kulturních sfér pokračoval v českých zemích po celé 10. století. K jeho ukončení přispěly reformy Řehoře VII., jež vylučovaly národní jazyky z liturgie římské církve. Pozice českých zemí během této doby byla spíše receptivní. Situace se změnila až ve druhé polovině 11. století, kdy se pasivní pozice našich zemí, odkázaná na importované knihy, začala měnit. Zásadní význam při tom sehrálo vytváření církevních struktur a působení prvních českých klášterů.²²⁰

---

²¹⁸ NEUMANN, J. Ikonologie Santiniho chrámu v Kladrubech. *Umění = The Art: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. 1985, roč. 33, č. 2, s. 115.124.

²¹⁹ FOLTÝN, D. *Otevři zahradu rajskou: Benediktini v srdci Evropy 800-1300*, s. 185-188.

²²⁰ Tamtéž, s. 189.

5.4.1 Břevnovský klášter

Nejstarší písařskou produkci lze doložit ve druhé polovině 11. století v klášteře břevnovském a sázavském. Mezi rokem 1061, kdy byla slovanská komunita ze sázavského kláštera poprvé vyhnána, a rokem 1096 zde vznikla slovanská legenda o sv. Prokopovi. V klášteře vznikla pravděpodobně i latinská verze legendy, kterou v sedmdesátých letech 12. století použil ve své kronice tzv. Mnich sázavský. Fungování skriptoria v sázavském klášteře dokládá i samotné slavení slovanské liturgie a s ní spojená potřeba slovanských liturgických knih. V roce 1097 převzal sázavský klášter břevnovský opat Děthard, který nechal pro sázavský klášter vyhotovit v Břevnově latinské liturgické knihy. Písařská činnost opata Dětharda je tak svědectvím o břevnovském skriptoriu a knihovně, odkud pravděpodobně čerpal předlohy.²²¹

V 11. století se v Čechách nalézalo jen omezené množství knih. Břevnovský klášter patřil k několika málo kulturním institucím, které disponovaly vybavenou knihovnou. Přednostní postavení břevnovského kláštera mezi ostatními kláštéry v českých zemích vyžadovalo kulturní zázemí a není tedy překvapivé, že zde můžeme doložit nejstarší písařskou školu. V počátečních letech existence kláštera sehrála významnou roli vazba k mateřskému klášteru v Římě, odkud mniši přinesli knihy potřebné pro řádový život. Učinili tak jistě na základě skutečnosti, že v Čechách v té době neexistovalo středisko, jež by umožňovalo zapůjčení předloh pro opisovačskou činnost.

Z let předcházejících vzniku kláštera se dochoval jediný kodex, jenž se hlásí do Břevnova. Knihovna metropolitní kapituly v Praze uchovává kodex A 156, který bývá datován do 9. století. Důvody jeho uložení do pražské kapituly nejsou známe, ale jelikož se zde nachází i několik dalších předhusitských rukopisů z Břevnova, lze předpokládat, že jejich přenesení z kláštera mělo souvislost s husitskými válkami. Vlastnickou poznámkou Břevnova je opatřen i kodex z druhé poloviny 11. století uložený ve vídeňské Národní knihovně, jenž obsahuje dílo *Laudes sancte crucis* (Chvály svatého kříže) mohučského arcibiskupa Hrabana Maura.²²²

---

²²¹ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 95-96.

²²² HLAVÁČEK, I. Příspěvek k starším dějinám knihovny břevnovského kláštera (Od nejstarších dob do roku 1420). In: MALÝ, K., ed. *Milénium břevnovského kláštera (993-1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, s. 58.

Někteří badatelé se přiklánějí k názoru, že z Břevnova pochází i významný počín středověkého umění, a sice *Vyšehradský kodex*. Podle obecného mínění byl napsán pro korunovaci Vratislava II., jež se uskutečnila v roce 1086, nebo pro její pozdější připomínku. Jedná se o latinsky psaný evangelistář, jenž obsahuje 108 pergamenových listů, z nichž 26 pokrývají iluminace. Na spojení kodexu s Břevnovem poukazují badatelé v souvislosti s tím, že břevnovský klášter byl jediným místem v Čechách, které by mohlo takovou zakázku zhotovit.²²³ Skutečnost, že kodex nese prvky bavorského prostředí, připisují tito badatelé kontaktům Břevnova s řezenským klášterem sv. Emmerama. V Břevnově by pak vznikla i další díla z tzv. skupiny Vyšehradského kodexu, a to Kodex krakovský, Kodex hvězdenský a Kodex svatovítský. Naproti tomu podle názoru Pavla Spunara kodex z Čech nepochází. Písmo i iluminace nasvědčují tomu, že vznikl ve skriptoriu s dlouhou tradicí. Pochybnosti vzbuzuje především jeho osamělost v kontextu české knižní kultury oné doby.²²⁴

K Břevnovu lze vztáhnout i proslulý *Codex Gigas*. Pro břevnovskou klášterní knihovnu ho získal roku 1295 opat Bavor z Nečtin od cisterciáků ze Sedlce, jimž rukopis zastavili chudí mniši z Podlažic. Před vypuknutím husitských bouří ho břevnovští mniši včas zachránili převozem do Broumova. Zde setrval do roku 1594, kdy ho opat Martin II. daroval císaři Rudolfovi II. Za třicetileté války se dostal do švédské královské sbírky. Zahrnuje různorodé texty od biblických pasáží přes spisy Josefa Flavia, Isidora Sevilského a sv. Jeronýma až po Kosmovu kroniku. Ačkoliv ho na počátku 13. století užívali mniši v podlažickém klášteře, místo jeho vzniku zůstává otázkou. Podle Ivana Hlaváčka nemohl podlažický klášter vlastnit všechny předlohy, které byly pro vznik kodexu zapotřebí. Zastává tedy názor, že tyto předlohy musí nutně

---

²²³ Podobným případem neznámého autorství je i tzv. *Kristiánova legenda*, soubor legend o sv. Václavovi a sv. Ludmile a zčásti také o Cyrilovi a Metodějovi. Dodnes kolísá mínění, zda je jejím autorem mnich Kristián, příbuzný pražského biskupa Vojtěcha, jemuž také autor své dílo věnuje, nebo zda se jedná o literární podvrh. V prvním případě by legenda vznikla přibližně v letech 992-994. Někteří historikové však tuto dataci odmítají a legendu označují za pozdější falzum vzniklé ve 13.-14. století, což nás vede do břevnovského kláštera, kde v letech 1290-1332 vykonával funkci opata známý falzifikátor Bavor z Nečtin. ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 98.

²²⁴ MERHAUTOVÁ, A., SPUNAR, P. *Kodex vyšehradský: korunovační evangelistář prvního českého krále*, s. 30-34.

souviset s Břevnovem. Lze tedy konstatovat, že *Codex Gigas* tvoří vzorek břevnovské klášterní knihovny 12. století.²²⁵

Z doby husitské a reformační nepochází z břevnovského opatství žádné významné výsledky na poli duchovní kultury. Vše své úsilí vložili jeho opati do udržení vedoucího postavení v kongregaci a do výstavby několika nových klášterů. Vědecká činnost byla odsunuta do pozadí. Již od 17. století stálo v čele českých benediktinských klášterů v této oblasti probošství v Rajhradě.²²⁶ V Břevnově můžeme zaznamenat spíše publikace věnující se praxi, jako je příručka opata Wolfganga Zelendera *Wegzeiger für alle Gott und die Wahrheit liebenden Menschen zur Bekehrung der Braunauer Bürger (Ukazatel na cestu pro všechny lidi milující Boha a pravdu, k obrácení broumovských měšťanů)* z roku 1614. Mezi nejstarší publikace tohoto období patří rovněž učebnice pro výuku na broumovském gymnáziu, jehož tradici potvrzuje již v době předhusitské první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, který v Broumově získal školní vzdělání. Dalšími významnými absolventy byli i Bohuslav Balbín, Otmar Zinke, Alois Jirásek či Alois Rašín.²²⁷

Břevnovský klášter mohl po celá staletí těžit z intelektuálně významných osobností, které stanuly v jeho čele. Takovou osobností byl i opat Štěpán Rautenstrauch, univerzitní profesor a později i ředitel teologické fakulty na univerzitě ve Vídni, jehož

---

²²⁵ HLAVÁČEK, I. Příspěvek k starším dějinám knihovny břevnovského kláštera (Od nejstarších dob do roku 1420). In: MALÝ, K., ed. *Milénium břevnovského kláštera (993-1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, s. 60.

²²⁶ Z významných osobností spjatých s Rajhradem lze jmenovat Matouše Ferdinanda Sobka, který se v Rajhradě narodil a vystudoval zde klášterní školu. Působil jako opat u sv. Mikuláše na Starém Města pražském i jako opat ve Svatém Janu pod Skalou. Roku 1668 byl jmenován pražským arcibiskupem. Na počátku 18. století působil v Rajhradě probošt Antonín Pirmus, který rozšířil klášterní knihovnu a podporoval své spolubratry věnující se kritickému dějepisnému bádání a historiografii, mezi něž patřili Jan Nepomuk Haan, Prokop Kropp a Bonaventura Pitr. Od roku 1808 byl rajhradský klášter povinen poskytnout dva členy svého konventu brněnskému filozofickému lyceu jako profesory historie a náboženství. Jedním z nich byl i rajhradský historik Gregorius Wolný, jenž po dlouholetém bádání vydal v letech 1835-1842 šestisvazkové dílo *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert (Markrabství moravské, popsané po stránce topografické, statistické i historické)*. Ve funkci ho vystřídal další významný rajhradský benediktin Beda Dudík, který se zabýval historií Moravy ve svém rozsáhlém díle *Mährens allegemeine Geschichte (Dějiny Moravy)*. Své vědomosti si rozšiřoval prostřednictvím cest po Evropě, přičemž své poznatky shrnul v knize *Forschungen in Schweden über Mährens Geschichte (Bádání ve Švédsku o dějinách Moravy)*, kde se věnoval památkám odvezeným během třicetileté války, a ve spise *Iter Romanum (Římský cesta)*. Založení knihtiskárny v Brně v osmdesátých letech 19. století umožnilo klášteru rozvinout publikační činnost, která se soustředila na dvanáct různých periodik a dvě knižní řady. Do čtyřicátých let 20. století vycházel nábožensko-kulturní časopis *Hlídky* a časopis pro mládež *Anděl strážný*. Od roku 1880 je vydáván dodnes existující časopis *Vědecké studie a příspěvky z benediktinského řádu*. ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 101-105.

²²⁷ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 105.

význam spočíval v již zmíněné reformě teologického studia. V této souvislosti vyšel v roce 1784 ve Vídni jeho *Entwurf zur Einrichtung der Generalseminare in den k. k. Erblanden (Návrh zřízení generálních seminářů v c. k. dědičných zemích)*. I další opati působili jako univerzitní profesori. Jakub Chmel, který funkci opata zastával v letech 1786–1805, se stal profesorem a děkanem teologické fakulty pražské univerzity. Jan Nepomuk Rotter, jenž byl opatem břevnovského kláštera v letech 1844–1886, přednášel teologii a později byl zvolen rektorem univerzity v Praze. V kontextu historických prací lze zmínit trojsovkové dílo břevnovského historika Hieronyma Růžičky z roku 1873 *Geschichte des Benediktinerstiftes Břevnov-Braunau nach Urkunden und Handschriften (Dějiny benediktinského kláštera Břevnov-Broumov na základě listin a rukopisů)* a nekrologium pro břevnovsko-broumovské opatství vypracované břevnovským převorem Romualdem Schrammem v roce 1867. Vědecké jméno v oblasti botaniky si vydobyl ředitel broumovského klášterního gymnázia Vincentius Maiwald, jenž v roce 1904 vydal práci *Geschichte der Botanik in Böhmen (Dějiny botaniky v Čechách)*. Jako básník, literární historik a překladatel provensálských a katalánských básníků se proslavil břevnovský benediktin Sigismundus Bouška. Společně s Jakubem Demlem či Jindřichem Šimonem Baarem patřili k představitelům skupiny Katolická moderna, která usilovala o přiblížení české křesťanské literatury moderním evropským proudům. Za druhé světové války se stal klášter střediskem osvětové činnosti. Vydával časopis *Praporec* i různé publikace, z nichž jmenujme alespoň knihu Jaroslava Durycha *Cesta svatého Vojtěcha*, která vyšla v roce 1940. Na závěr je nutné zmínit břevnovského opata Anastáze Opaska, autora pamětí *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera* a několika básnických sbírek.²²⁸

5.4.2 Kladrubský klášter

O podobě klášterní knihovny a písařské produkci kladrubského kláštera víme jen velmi málo, jelikož jeho středověké dějiny nejsou dostatečně zpracované. První zprávy pochází až ze 17. století.²²⁹

---

²²⁸ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 107-111.

²²⁹ Ačkoliv komise vypracovala při rušení kladrubského kláštera inventář klášterního majetku, ani z něho se o složení knihovního fondu a současně i úrovni vzdělanosti konventu nedozvíme žádné informace. Soupis knih se totiž v inventáři nenalézá. Přesto se však nelze domnívat, že by nebyl zhotoven. Katalog klášterní knihovny se totiž v roce 1786 dostal do rukou ředitele pražské univerzity Karla Rafaela Ungara, aby si vybral některé tituly pro svou knihovnu. Část klášterního knihovního fondu putovala i do premonstrátského kláštera v Teplé. Tepelský opat Trautmannsdorf totiž na sklonku své vlády rozšiřoval

Od poloviny 17. století vysílali čeští benediktini, cisterciáci a premonstráti na základě pohody s pražským arcibiskupem vždy dva profesory do pražského arcibiskupského semináře. Prvním kladrubským benediktinem, který zde přednášel filozofii v letech 1654–1655, byl Johannes Manner. Po dokončení studií v Salcburku působil v arcibiskupském semináři i Josef Sieber a následně i Amand Streer. Právě Streerovi věnoval jeden z členů konventu, Nicolaus Sexstetter, k příležitosti výročí jeho opatské funkce dějiny kláštera pod názvem *Sex saeculorum Ilias in nucleo chronologiae hagiographicae clausa sive Memorabilia coenobii Benedictino-Cladrubiensis (Ilias šesti století uzavřená v ořechu hagiografické chronologie aneb Pamětihodnosti benediktinského cenobita v Kladrubech)*. Klášterní dějiny sepsal rovněž ředitel klášterní školy Christophper Löw, přičemž z jeho díla vycházel Christoph Robert Köpl, premonstrát z kláštera v Teplé, ve své knize *Die herzogliche Benediktinerabtei Kladrau im Pilsner Kreis (Knížecí benediktinské Kladruby v plzeňském kraji)* z roku 1863.²³⁰ Christophper Löw dále ve svém díle *Chronologia Benedictino-Cladrubena* podal svědectví o zrušení kladrubského kláštera z pohledu jeho řeholníků. Na díle začal pracovat ještě před zrušením kláštera a pokračoval v něm až do své smrti v roce 1884. V rukopise zaznamenal podrobnosti průběhu rušení i přehled klášterního majetku. Rukopis doprovází pět rytin s kladrubskými náměty.²³¹

Již jsme zmínili, že v polovině 18. století se nejvyšší kancléř hrabě Filip Kinský obrátil na Českou benediktinskou kongregaci s plánem zřídit v Praze šlechtickou akademii. Opat Benno Löbl se svědomitě pustil do jeho realizace, přičemž našel schopného spolupracovníka v kladrubském opatu Josefu Sieberovi. Do funkce vyučujících byli dosazeni kladrubští řeholníci Hermannus, Josef a Pavel či břevnovský Augustinus Forster. Pro výuku se podařilo získat i salcburského univerzitního profesora Anselma Desinga, Olivera Legiponta ze Sv. Martina v Kolíně nad Rýnem a zwiefaltenského benediktina Magnoalda Ziegelbauera. Přípravy akademie pokračovaly zřízením tiskárny a knihovny, vytvořením učebního plánu a jednáním o koupi vlastního domu. Po vpádu Prusů do Čech však z realizace akademie sešlo.²³²

---

knihovnu o knihy z rušených klášterů. KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 57-58.

²³⁰ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 118.

²³¹ KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, s. 51.

²³² BLAŽÍČEK, O., POCHE, E., ČEŘOVSKÝ, J. *Kláster v Břevnově*, s. 13.

Aegidius Sexstetter, další významná osobnost kladrubského kláštera, vyučoval v klášterní škole, publikoval teologické a historické práce a přátelil se s břevnovským opatem Štěpánem Rautenstrauchem. Ačkoliv ve svých prvotních dílech byl zcela oddán myšlenkám osvícenství, snad v důsledku zrušením svého kláštera později změnil postoj a osvícenství ostře napadal. Roku 1803 vydal dílo *Gründliche Beweis, daß die Vereinigung der griechisch-russischen Kirche, mit der römisch-katholischen, kraft der beyderseits anerkannten Grundsätze, leicht zu bewerkstelligen sey* (*Zásadní důkaz, že sjednocení řeckoruské církve s římskokatolickou lze na základě oboustranně uznávaných principů snadno uskutečnit*), které obsahuje překlad a komentář spisu rozvíjejícího uniatské myšlenky.²³³

S kladrubským klášterem je spjat i absolvent klášterní školy, již zmíněný Mikuláš Dačický z Heslova. Narodil se v Kutné Hoře, kde jeho otec zastával funkci městského rychtáře. V roce 1570 ho otec vyslal do Kladrub, aby zde studoval latinu. Důvod, proč volil právě vzdálené Kladruby, není známý. Pravděpodobně se však Mikuláš dostal do klášterní školy díky přímluvě významného kladrubského měšťana a konšela Jiříka Dačického, který mohl být jeho příbuzným. Kromě latiny zde Mikuláš studoval i právo a ekonomiku. Pobyl zde pět let, o nichž se zmínil v díle *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, kde navázal na rodovou kroniku svých předků, jejichž záznamy zrevidoval a vtiskl tak kronice svůj osobitý styl. Kromě toho je rovněž autorem dvou sbírek básní *Prostopravda a Tragédie Masopusta*.²³⁴

---

²³³ ZESCHICK, J. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, s. 118.

²³⁴ DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš. *Paměti*, s. 28-29.

6 Závěr

Řád sv. Benedikta představuje nejstarší formu řeholního života, která stála u počátku křesťanské civilizace, a která přetrvala s dobovými přizpůsobeními od dob pozdní antiky až do současnosti. Pro vývoj řeholnictví měla zásadní význam Řehole sv. Benedikta. Na jejím základě postupně docházelo ke sjednocování západního mnišství, a to díky jednoduchým pravidlům, která se snadno přizpůsobovala historickým i geografickým změnám. Klášterní instituce byly neoddělitelně spjaty se vznikáním prvního českého státu a s vývojem jeho církevní organizace. Principy benediktinského řádu byly do Čech přineseny zvenčí jako součást procesu christianizace země. Základní osazení prvního mužského konventu, založeného v roce 993 v Břevnově u Prahy, tvořili aventinští mniši, kteří přišli do Čech spolu se sv. Vojtěchem. Komunita ze švábského kláštera v Zwiefaltenu zase obohatila původně český konvent v Kladrubech.

Oba kláštery působily jako zprostředkovatelé soudobých duchovních trendů. České benediktinské mnišství výrazně ovlivnilo reformní hnutí z lotrinského kláštera sv. Gorgonia u Mét, které se rychle šířilo po francké říši. Centrum hnutí vzniklo i v klášteře Niederalteich, odkud se posléze dostalo do českých zemí. Kontakty mezi Niederalteichem a břevnovským klášterem dokládá uvedení člena niederalteišského konventu Meginharda na břevnovský opatský trůn či působení poustevníka Vintíře v Čechách a jeho pohřbení v břevnovské bazilice. Spojení s Niederalteichem učinilo z břevnovského kláštera zástupce gorzské monastické reformy, která zachovávala dosavadní poměr světské a církevní moci. Opačný směr představovala clunyjská reforma, která usilovala o emancipaci církve. Z jejích principů vycházelo hirsauské hnutí, které našlo přívržence v klášteře Zwiefalten, dokud přišla nová komunita do Kladrub. Spory mezi zwiefaltenskými a domácimi mnichy, které se vlekly až do roku 1130, lze pak chápat jako spory mezi mnichy ovlivněné gorzským reformním okruhem a mnichy vedené hirsauskou reformní vlnou.

Kláštery obdarovali jejich zakladatelé dostatkem pozemků, nezbytným pro materiální zajištění mnichů. Avšak založení klášterů nebyvalo jen nezištným aktem. Majitelé pozemků totiž očekávali jisté protislužby, a tak kláštery postupně převzaly ve vztahu ke svému zakladateli duchovní i světské povinnosti. Právě v případě Kladrub je zjevné, že rozšiřující se pozemkovou doménu umožnily časté finanční pomoci kláštera

českým panovníkům. Kromě toho měli zakladatelé zájem o tom, aby kláštery sloužily jako centra vzdělanosti a organizace rozsáhlé kolonizace. První zprávy o privilegiích a majetkovém nadání českých klášterů lze získat ze zakládacích resp. darovacích listin, které se však většinou nedochovaly v originále. Zakládací listiny hlásící se do 10. a 11. století jsou falza z 12. a 13. století, která vznikla v souvislosti s budováním právních základů pozemkového vlastnictví českých zemí. Obsah falz byl pravděpodobně rozšířen o majetek, na který si činil klášter nárok, ale který nebyl obsažen v originálech zakládacích listin

První úpadek českých benediktinských klášterů nastal v období po smrti Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli v roce 1278, přičemž zásadní podíl na něm měla katastrofální správa země za Oty Braniborského. Bezprostředně po porážce českých vojsk byly oba kláštery vypleněny. Z utrpených škod se však rychle vzpamatovaly během 14. století, které znamenalo pro benediktiny účast na zlatém věku českých zemí za vlády Karla IV. Benediktinský řád obohatil Karel IV. zakládáním nových klášterů. Pro břevnovský a kladrubský klášter znamenala jeho vláda zejména potvrzení všech dosavadních privilegií. Kladrubský klášter císaře Karla IV. několikrát hostil, což je důkazem toho, že byl oblíbeným místem pro diplomatická jednání. Nejpozději do 14. století vlastnily oba kláštery několik proboštství. Ta vznikla buď v souvislosti s kolonizační prací, nebo u kostelů, kaplí a poustevn, které klášteru náležely. Po smrti Karla IV. se poměry v kladrubském klášteře zhoršily v souvislosti s plánem zřídit v západních Čechách biskupství. Kladrubský klášter se tak stal nepřímým důvodem nešťastného osudu Jana z Pomuku, pozdějšího světce Jana Nepomuckého.

Do životů všech konventů v Čechách zasáhly do té doby nesrovnatelnou měrou husitské války. Vedeni jasnozřivostí členové obou konventů své kláštery včas opustili a odešli do bezpečí. Břevnovští mniši se uchýlili do opevněného kláštera broumovského, zatímco kladrubští směřovali s největšími cennostmi do kláštera sv. Emmerama v Řezně. V roce 1420 Břevnov husité zcela zpustošili, a i když se část komunity do kláštera vrátila, různě zastavený a zabavený majetek znemožňoval větší opravy. Ve stejném roce přitáhla husitská vojska vedená Janem Žižkou i před kladrubský klášter, který se jim podařilo dobýt až po dlouhé obléhání. Na rozdíl od břevnovského kláštera, husité Kladruby ušetřili, jelikož záměrem Jana Žižky bylo

vybudovat v klášterním areálu vojenský tábor. O důkladném opevnění kláštera a jeho vojenském významu svědčí skutečnost, že husity obsazený klášter se pokoušela neúspěšně dobýt i vojska císaře Zikmunda. Ačkoliv obléhání budov zanechalo značné škody a klášter přišel o podstatnou část pozemkového majetku, podařilo se kladrubským benediktinům poměry v klášteře rychle konsolidovat a nedlouho po válce byli schopni posílit břevnovský konvent. Že se břevnovským řeholníkům nepodařilo obnovit svůj klášter se stejnou rychlostí, přičítám skutečnosti, že měli možnost odejít do Broumova a nebyli tak nuceni pospíchat s opravami. Jeho vzdálenost od Břevnova posléze znemožňovala opatům efektivní správu kláštera a řešení všech problémů spjatých se zabaveným majetkem.

Činy břevnovských i kladrubských opatů v době barokní byly vedeny snahou o stavební obnovu klášterů a jejich pozvednutí k původní slávě. Za tímto účelem navázali spolupráci s předními architekty své doby, kteří odkázali české architektuře jedna z nejvýznamnějších sakrálních děl. Umělecká váha tvůrců těchto staveb způsobila, že se benediktini nezanedbatelně podíleli na vývoji vrcholného baroka v Čechách.

Dosud jsme mohli vidět, že vývoj obou klášterů byl až na malé výjimky shodný. Oba strádaly během válečných let a naopak zažívaly rozkvět v letech pro církevní organizace příznivých. Tento trend skončil na konci 18. století, kdy byl vlivem josefínských reforem kladrubský klášter zrušen, zatímco se břevnovskému klášteru, snad zásluhou opata Štěpána Rautenstraucha, podařilo zachránit. Od svého zrušení roku 1785 sloužil kladrubský klášter jako vojenský špitál, kasárna a invalidovna. V roce 1825 koupil kladrubské panství kníže Alfréd I. Windischgrätz, přičemž v držení jeho rodu setrvalo až do konce druhé světové války, kdy ho zkonfiskoval stát. Za druhé světové války se v obou objektech zdržovaly jednotky německé armády, a to až do samotné kapitulace. Oba kláštery přešly po válce do rukou státu, což mělo silně devastační následky. Zatímco v kladrubském areálu hospodařily Československé státní statky, v břevnovském klášteře působila Státní bezpečnost. V Kladrubech započaly rekonstrukce už v 70. letech, hned po ukončení hospodářské činnosti. Břevnovský areál se oprav dočkal až po roce 1989, kdy se do kláštera vrátili řeholníci. Obnova klášterních areálů pokračuje i v současnosti a je vedená snahou zpřístupnit co největší část objektů veřejnosti.

Vztahy mezi oběma komunitami se odehrávaly v rámci České benediktinské kongregace. Ta se sice zrodila až v 17. století, ale různé formy sounáležitosti českých benediktinů existovaly již dlouho předtím. Vůdčí role břevnovského kláštera a břevnovských opatů v kongregaci plynula jak z jeho pozice nejstaršího mužského kláštera v zemi, tak z konfirmační buly papeže Jana XV. z roku 993, která obsahovala pasáž o speciálních právech břevnovských opatů a výsadním postavení kláštera mezi ostatními benediktinskými kláštery v Čechách. Proto není překvapivé, že papež Benedikt XII. pověřil právě břevnovského opata konáním provinciálních kapitul. Od 16. století můžeme zaznamenat aktivní vystupování břevnovských opatů v rámci české benediktinské provincie. Od doby opata Wolfganga Zelendera, tedy od počátku 17. století, je již v titulu břevnovsko-broumovského opata doloženo označení generální vizitátor pro Čechy a Moravu, které vyjadřovalo právo opatů vizitovat ostatní benediktinské kláštery a osobně se přesvědčit o jejich řeholní kázni a hospodaření. V této souvislosti lze zmínit určité napětí mezi oběma konventy, když před samotným rozpadem benediktinské kongregace, způsobeným rušením klášterů za Josefa II., byla narušena kontinuita předsednictví a v čele kongregace stanul namísto břevnovského opata opat kladrubský. Vztahy mezi břevnovským a kladrubským klášterem se však neomezovaly jen na vizitace břevnovských opatů a jejich předsedání opatským volbám v Kladrubech. Z uvedeného historického vývoje je patrná vzájemná podpora obou konventů v těžkých dobách a společná kooperace. První vazby se utvářely již v samotných počátcích jejich vývoje. Opomeneme-li dosud neprokázaný pobyt aventinských mnichů směřujících do Břevnova v okolí Kladrub, můžeme za první kontakt mezi komunitami považovat osazení nově založeného kladrubského kláštera mnichy z Břevnova, tehdy největšího a současně nejlépe organizovaného benediktinského kláštera v Čechách. Jak již bylo uvedeno, po zničení břevnovského kláštera husity podpořili kladrubští mniši svým příchodem do Břevnova skomírající konvent. Naopak kladrubským mnichům se dostalo pomoci v roce 1785, když jim po zrušení jejich kláštera poskytl Břevnov azyl. Spolupráce mezi konventy se rozvinula v oblasti vzdělávací. V polovině 18. století se oba kláštery podílely na projektu pražské šlechtické akademie. V umělecké oblasti pak spolupráce probíhala tím způsobem, že si v době barokní přestavby klášterů opati navzájem doporučovali umělce a stavitele. Poté, co Kosma Damián Asam vyzdobil na objednávku opata Maura Fintzguta klášterní kostel v Kladrubech freskovým cyklem, byl odtud doporučen břevnovsko-

broumovskému opatovi Otmarovi Zinkemu, v jehož službách namaloval nástropní fresku v Tereziánském sále. Obdobným způsobem byl pravděpodobně doporučen Kilián Ignác Dientzenhofer břevnovským opatem do Kladrub.

Poslední část své diplomové práce jsem věnovala kulturnímu a uměleckému odkazu břevnovského a kladrubského kláštera. Ačkoliv se může zdát podíl českých benediktinských klášterů v evropském kontextu jako méně významný, nelze zapomínat na skutečnost, že doklady o jejich činnosti, zejména v raném středověku, jsou velice skrovné. Kulturní vývoj navíc narušily na dlouhou dobu husitské války. Zatímco se mohly evropské kláštery věnovat vědecké činnosti, řešili čeští benediktini restituce ekonomické základny nutné pro jejich existenci. Období rozkvětu klášterů nastalo až v době barokní. Projevilo se především intenzivní činností v oblasti stavitelství, malířství, sochařství a duchovní kultury. Přestože tedy historie klášterů v Břevnově a Kladrubech sahá hluboko do středověku, svou současnou architektonickou podobu i vnitřní výzdobu získaly až koncem 17. století a v průběhu století osmnáctého. Kláštery zastávaly v době pobělohorské úlohu důležitých center kulturního a duchovního života, vzdělanosti a pastorače. Z tohoto důvodu byly nové stavby projektovány jako rozsáhlé komplexy budov, které měly sloužit k liturgickým, obytným, hospodářským i reprezentativním účelům. Ve výzdobě chrámů i ostatních klášterních budov se odrážela spiritualita benediktinského řádu i úcta k zemským patronům. Po úpadku českých klášterů za husitských válek a následné reformace, začaly kláštery v 17. století klást důraz na vlastní historickou zkušenost a tradici. Z těchto důvodů lze ve výzdobě nalézt odkazy na významné momenty z dějin českých benediktinských klášterů a z životů jejich patronů. Za projev snahy klášterů poukázat na vlastní historii lze považovat i rozvíjející se historické vědy v benediktinském prostředí. Autoři se v první řadě zaměřili na dějiny vlastních klášterů a na jejich význam v církevním a kulturním vývoji českých zemí.

Ve své práci jsem se snažila představit břevnovský a kladrubský klášter jako instituce, které sehrály významnou roli v českých dějinách a působily po staletí jako šířitelé kultury. Navíc se díky výběru architektů a umělců doby barokní proměnily v objekty jedinečné hodnoty a významu. Po návštěvě obou objektů mohu říci, že břevnovský i kladrubský klášter jsou dodnes živými a zároveň důstojně využívanými

památkami. Díky práci současných správců objektů, kteří nejenže vrací památky do života, ale především život do památek, se jedná o místa, kam má smysl se vracet.

7 Seznam použité literatury

Prameny

BENEDIKT Z NURSIE. *Regula Benedicti*. Vyd. 1. Praha: Benediktinské arciepiškopství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 1998. ISBN 80-238-2676-X.

DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš a MIKULEC, Jiří, ed. *Paměti*. V této edici 1. vyd. Praha: Akropolis, 1996. ISBN 80-85770-35-0.

KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Vyd. 7. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-515-4.

Kroniky doby Karla IV. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1987. Členská knihovna.

PETR ŽITAVSKÝ. *Zbraslavská kronika = Chronicon aulae regiae*. Vyd. 2. Praha: Svoboda, 1976. Členská knihovna.

Archivní prameny

HOLANOVÁ, E. *Státní zámek Klášter Kladruby. Dějiny objektu*. Praha, 1971.
(strojopis uložený v archivu NPÚ ÚOP v Plzni)

Národní archiv Praha, Benediktini-klášter Břevnov, Praha Benediktinské arciepiškopství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově (0993-1948)

Národní archiv Praha, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760)

Monografie a sborníky

Barokní umění a jeho význam v české kultuře: sborník symposia, které pořádala Národní galerie v Praze k připomenutí osobnosti a díla Oldřicha J. Blažička ve dnech 11. a 12. prosince 1896. Vyd. 1. V Praze: Národní galerie, 1991. ISBN 80-7035-017-2.

BLAŽÍČEK, Oldřich J., POCHE, Emanuel a ČEŘOVSKÝ, Jan. *Klášter v Břevnově*. 1. vyd. Praha: Václav Poláček, 1944. Umělecké památky. Řada II; sv. 3.

BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, II. svazek, Mnišské řády*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-084-5.

ČECHURA, Jiří. *Kladruby 900: lidé - život - doba*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. ISBN 978-80-87316-61-0.

ČECHURA, Jiří. *Kladruby v pohledu devíti staletí*. Plzeň: GIS-Stylizace, 1995.

FOLTÝN, Dušan, ed. et al. *Otevři zahradu rajskou*. 2. vydání. V Praze: Národní galerie v Praze ve spolupráci s Filosofickým ústavem AV ČR v Praze, 2015. ISBN 978-80-7035-591-6.

FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. 1. vyd. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. ISBN 80-902682-8-5.

HOFMANN, Johannes, ed. *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 1993. 852 s. Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige, Ergänzungsband 33. ISBN 3-88096-623-0.

HLAVÁČEK, Ivan, ed. a BLÁHOVÁ, Marie, ed. *Břevnov v českých dějinách: sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 1997. ISBN 80-85899-31-0.

HRUBÝ, Václav. *Tři studie k české diplomacie*. Brno: Filozofická fakulta, 1936. 1 sv.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. [Sv.] 1. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-004-4.

KAMPER, Jaroslav. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXX, Politický okres Stříbrský*. V Praze: Nákladem Archaeologické komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908.

KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1976.

KOZÁK, Rudolf, ed., LEV, Vojtěch, ed. a ŠEBOR, Miroslav, ed. *Almanach květnové revoluce 1945 v Praze XVIII*. V Praze: Odbočka 20. SNR-Sdružení barikádníků, 1947.

KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013. ISBN 978-80-261-0250-2.

KRÜGER, Kristina a TOMAN, Rolf, ed. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. V Praze: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-121-8.

LAWRENCE, C. H. *Dějiny středověkého mnišství*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-88-7.

MALÝ, Karel, ed. *Milénium břevnovského kláštera (993-1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-766-4.

MÁDL, Martin a kol. *Benediktini: barokní nástěnná malba v českých zemích*. Vydání první. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2621-7.

MERHAUTOVÁ, Anežka a SPUNAR, Pavel. *Kodex vyšehradský: korunovační evangelistář prvního českého krále*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1354-7.

NOVÁČEK, Karel et al. *Kladrubský klášter 1115-1421: osídlení, architektura, artefakty*. Vyd. 1. V Plzni: Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2010. ISBN 978-80-87271-18-6.

NOVOTNÝ, Václav. *Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny*. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1932. 50 s.

OPASEK, Anastáz. *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*. 2. vyd. Praha: Torst, 1992. ISBN 80-85639-04-1.

POCHE, Emanuel. *Matyáš Bernard Braun: sochař českého baroka a jeho dílna*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1986.

ROYT, Jan a KOUPIL, Ondřej. *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život*. V Praze: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002. ISBN 80-902682-5-0.

RŮŽIČKA, Jeroným a KOUPIL, Ondřej, ed. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Vyd. v této úpravě 1. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha & sv. Markéty, 2013. ISBN 978-80-86882-19-2.

RYCHLÍK, Jan a PENČEV, Vladimír. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-387-0.

SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1987.

SOMER, Tomáš a ŠRÁMEK, Josef. *Benediktinské opatství ve Vilémově: dějiny zapomenutého kláštera na česko-moravském pomezí*. Vydání první. České Budějovice: Veduta, 2015. ISBN 978-80-88030-02-7.

STEAD, Julian. *Saint Benedict: a rule for beginners : excerpts from the Life and Rule of Saint Benedict*. Hyde Park, NY: New City Press, 2012. ISBN 9781565484474.

ŠRÁMEK, Josef. *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*. Vydání první. Praha: Benediktinské arcidiocesi sv. Vojtěcha & sv. Markéty, 2016. Pietas benedictina; sešit 22. ISBN 978-80-86882-22-2.

VILÍMKOVÁ, Milada. *Stavitelé paláců a chrámů: Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1986.

VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr a FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-17-6.

VLČEK, Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2107-6.

ZESCHICK, Johannes Nepomuk. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Benediktinské arcidiocesi sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007. ISBN 978-80-86882-04-8.

Články v periodickém tisku

HORYNA, M. Dílo Kiliána Ignáce Dientzenhofera v Kladrubech. *Památky a příroda*. Praha, 1977, roč. 10, s. 577–596.

KRČEK, J. Příspěvek k poválečným dějinám bývalého kladrubského kláštera. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň, 2012, roč. 47, s. 94-139.

KREMER, V. Dějiny kláštera v letech 1140-1197. *Sborník okresního muzea v Tachově*. Tachov, 1983, sv. 17. s. 1-19.

KREMER, V. Klášter kladrubský v době svého největšího rozkvětu. *Sborník okresního muzea v Tachově*. Tachov, 1987, sv. 22. s. 1-7.

KREMER, V. Dějiny kláštera kladrubského v době gotické. *Sborník okresního muzea v Tachově*. Tachov, 1985, sv. 20. s. 65-80.

NEUMANN, J. Neznámá díla Cosmy Damiana a Egida Quirina Asamů v Kladrubech. *Umění = The Art: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha, 1990, roč. 38, č. 5, s. 430–477.

NEUMANN, J. Ikonologie Santiniho chrámu v Kladrubech. *Umění = The Art: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha, 1985, roč. 33, č. 2, s. 97–136.

Elektronické zdroje

Benediktinské arcidiocesi v Břevnově [online]. [cit. 2. 3. 2017]. Dostupné z:

<http://www.brevnov.cz/>

Projekty obnovy kláštera Kladruby [online]. [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z:

<https://www.klaster-kladruby.cz/cs/projekty>

Kladruby - oficiální webová prezentace kláštera [online]. [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z:

<https://www.klaster-kladruby.cz/cs>

8 Resumé

The thesis introduces Benedictine monasteries in Břevnov and Kladruby as church institutions that markedly participated in formation of Czech lands' history. Whereas both monasteries are part of Bohemian cultural heritage, the thesis also depicts their artistic legacy.

The first part describes formation of the Order of Saint Benedict and Benedictine monasticism precepts that are given by the Rule of Saint Benedict. Then it depicts the origins of the Order of Saint Benedict in the region of Bohemia during Přemyslid dynasty connected to consolidation of the early-medieval Bohemia at the end of the tenth century and then to development of its church institution.

The following two chapters are devoted to history of monasteries from times of their foundation to their development in particular centuries. They advert to historical connections that influenced their prosperity or failure in particular historical periods. Historical development of Czech Benedictine Congregation is also a part of this chapter.

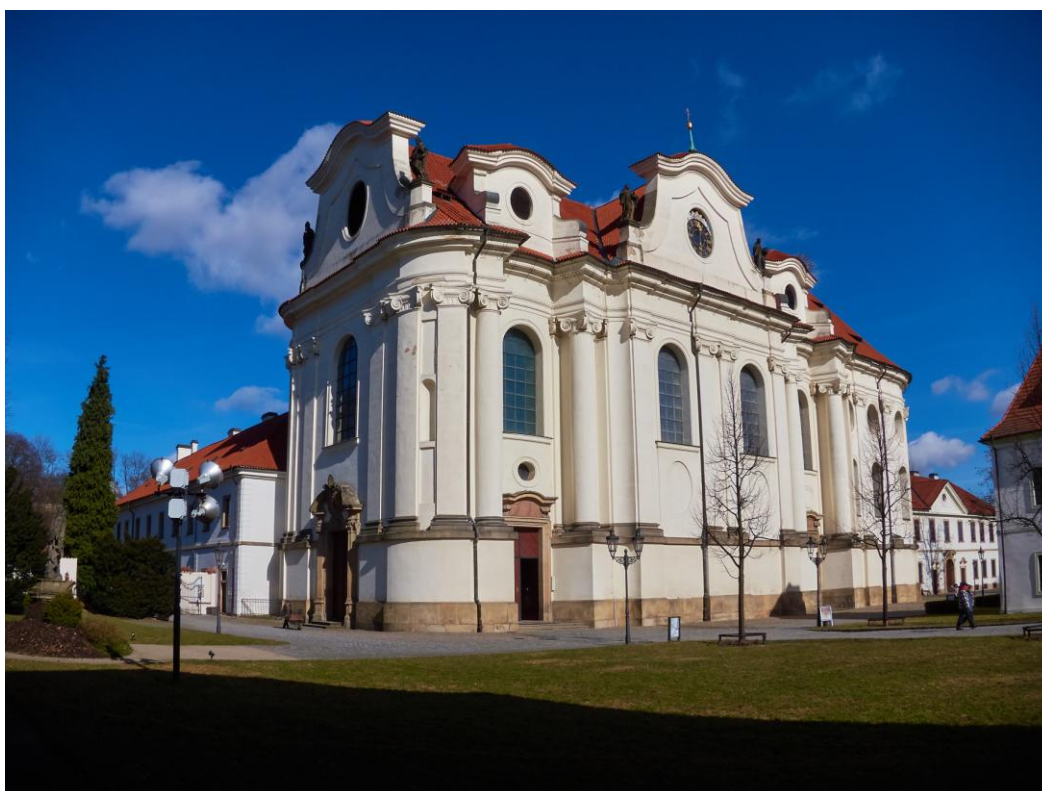
The last chapter deals with cultural and artistic legacy of both monasteries. Because they are both cultural monuments with remarkable architectonic worth, this chapter focuses on the construction transformation of monastery buildings likewise the notable architects who have merit in rise and development of these buildings. Both monasteries got the present features during baroque and baroque-gothic reconstruction. That is why the final part is focused on this architecture period. This chapter also deals with the inside monastery artwork for that the Benedictine abbots were able to get the best painters and sculptors. The conclusion then introduces the significant manuscripts originating from the monastic scriptoria and later the works written by the religious from Břevnov and Kladruby.

9 Obrazová příloha

Obr. 1. Břevnovský klášter. Zdroj:

<http://cokdyvpraze.cz/nimages/4d5bc9910525f35dd89b403c678f1b3bfc557f70.jpeg>.

Obr. 2. Kostel sv. Markéty v Břevnově. Zdroj: archiv autorky.

Obr. 3. Klenba stropu kostela sv. Markéty. Zdroj: <http://fotky.sme.sk/foto/353040/klenba-stropu-kostela-sv-markety-brevnovskeho-klastera>.

Obr. 4. Kladrubský klášter. Zdroj: <http://otecvlasti.eu/wp-content/uploads/2016/04/acf7face-35d1-42a7-87f9-fb5511cd9914.jpg>.

Obr. 5. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kladružech. Zdroj: archiv autorky.

Obr. 6. Pohled do kupole kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladružech. Zdroj: archiv autorky.